Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KØBENHAVNER-MINDER

7. SAMLING

KØBENHAVNER-MINDER VII

Landets skønneste privathjem 5
Dyrehavsbakken i fortid og nutid 9
Tilbageblik på et langt liv 12
Hans Holck – De fattiges tolk 15
Lygter og lygtemænd i det gamle København 19
Den glade enke 23
Af Marmorkirkens historie 27
Min barndom på Ørholm 31
Frivillig lærling i den danske flåde i firserne 36
Livets glæde og lyksalighed 39
Københavnske kuriositeter 44

Med illustrationer af:

Elias Meyer, H. G. F. Holm, Wilh. Marstrand, Kraks Vejviser, Erik Henningsen og *Otto Bache*

Billedmateriale fra:

Københavns Bymuseum, Teatermuseet, Det Kongelige Bibliotek, Carlsberg Fondet, Belysningsvæsenets bibliotek, Illustreret Tidende, Før og Nu m. fl.

Omslagsbilledet er fra Højbrostræde, som førte til broen over kanalen til slotspladsen. Træsnit (Før og Nu)

2. og 3. omslagsside efter en akvarel af H. G. F. Holm: Kronprinsessegade år 1850

I redaktionen:

Eva Møller og *Kay Nielsen*

Udgivet af

BOG-ANMELDERENS TIDSSKRIFTER

MCMLXIX

Redaktion og ekspedition:

GAMMEL TORV 16 – 1457 KØBENHAVN K – TELF. PALÆ 1772. POSTGIRO 88444

Landets skønneste privathjem

Den danske bryggeridirektør og navnkundige kunstmæcen, dr. phil. Carl Jacobsen (1842–1914) mindes endnu af mange ældre københavnere som en stor flot mand, der yndede at færdes omkring i sin fødebys gader med en rød rose i munden. I denne efterladte artikel ridser han sit barndomshjem, skabt af faderen J. C. Jacobsen, et par minderuner. Carl Jacobsen indstiftede flere store legater, sidst Ny Carlsbergfondet (1902) og skænkede allerede i 1888 sin store kunstsamling til offentligheden. Det er den, der nu danner grundstammen i Glyptoteket.

»Bryggeren« som han kaldtes, har også bidraget væsentligt til hovedstadens udsmykning ved de talrige statuer og kunstværker, han skænkede sin by.

»Da Hovedbygningen på Carlsberg stod færdig 1854, var den vel nok med sin herlige Have den skjønneste Privatbolig her i Landet.

Min Fader sagde til mig, som dengang var en Dreng på 12 Aar: »Jeg har bygget dette Hus, Carl, ikke for at faa en prægtig Bygning at bo i, men for at gjøre noget smukt«.

Æresboligen på Carlsberg, J. C. Jacobsens hjem, bygget 1853

Det var smukt og rigtigt sagt, og en velvillig Nemesis belønnede ham for hans Skjønhedsgjerning; thi Huset blev virkelig en Mikrokosmos for Skjønhed i en Tid, hvor dette Begreb ikke var i Kurs her i Landet.

Hans Virksomhed bragte ham i Forbindelse med mange af vore bedste Mænd, og Carlsberg blev et Hjemsted, hvor betydelige Mennesker samledes i Skjønhed og Harmoni.

Man spiste dengang til Middag Kl. 4, og mine Forældre yndede ofte at samle en stor Kreds ved Spisebordet; og naar man da efter endt Maaltid nød Kaffen paa den monumentale Havetrappe, og de forskjellige Grupper spredtes fra de 3 store Døre i Havestuen ned igjennem Havens Gange og ud paa Terrassen med den italienske Pergola ved Jernbanen, saa var det virkelig et sjeldent festligt Syn, som de Nulevende gjerne mindes og endnu tale om.

Som min Fader selv var ganske betaget af *Thorvaldsens* Skjønhedsidealer, så var Huset fuldt med hans Kunstværker; Søjlerne fra Erechteiontemplet bar Gallerierne i den hvælvede 9 Meter høje Sal, og Spisebordet var smykket med Thorvaldsens Figurer, – som Professor Rasmus Nielsen sagde: »Guderne ere tilbords«; man var jo gjerne lidt højtravende dengang.

Det var den haabefulde Tid efter Treaarskrigen, og Stemningen fra 1848 var levende og stærk.

Rasmus Nielsen var Husets gode Aand; han var næsten altid med, og han holdt altid Tale ved Bordet. Hall, gamle Clausen, Japetus Steenstrup, Lehmann, Bille lod sig ogsaa gjerne høre. Man holdt meget af at holde Taler dengang – og det var Folk som kunde tale.

Min Moder sagde engang til sin Sidemand: »Det er smukt at see denne store Række af lutter udmærkede Mænd«, – og føjede til lidt skjelmsk: »Vi begynde med

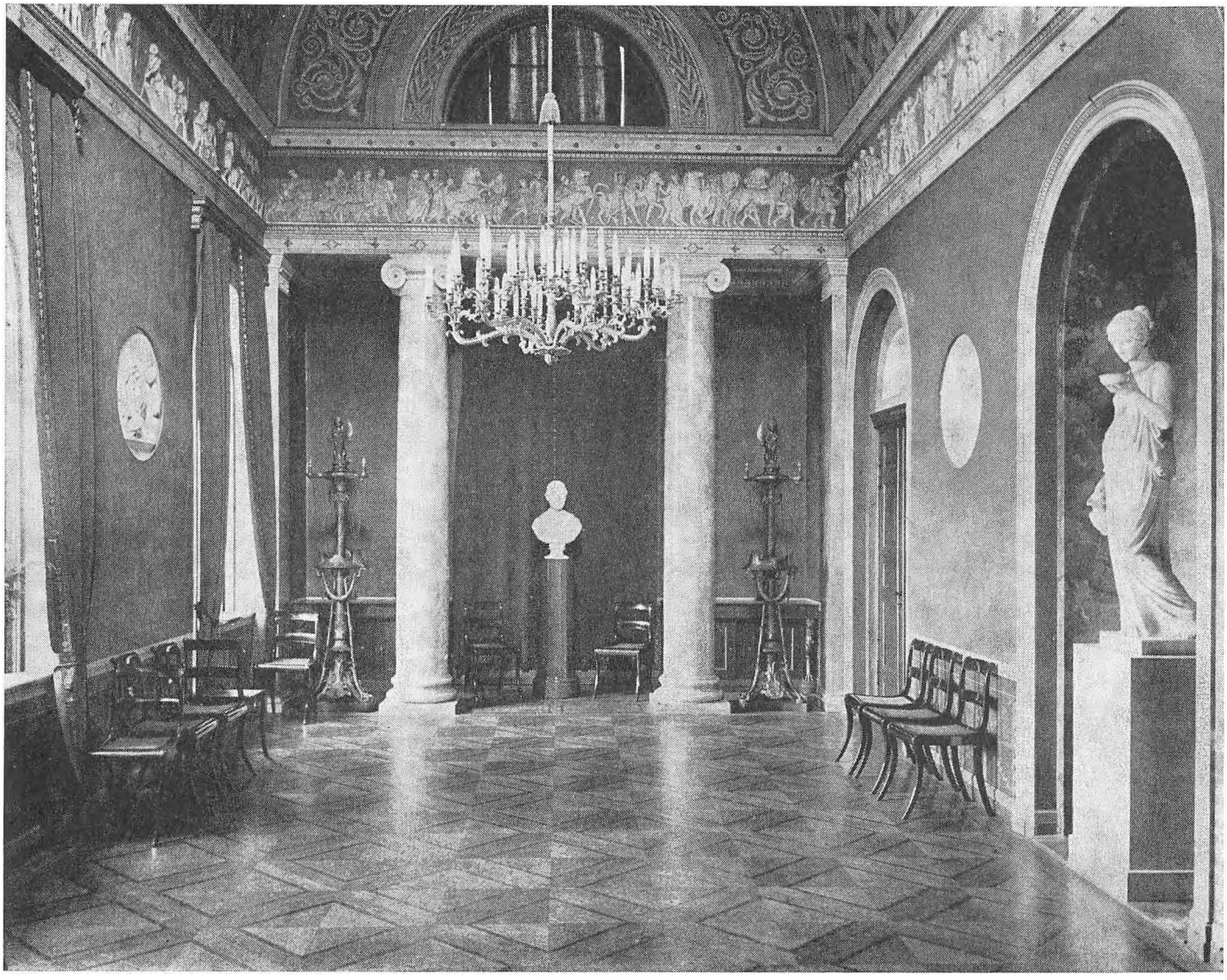

Spisesalen på Carlsberg

den Første!« Det var Ploug, som sad ved Siden af hende, at hun sagde det til.

Complimenter var i øvrigt ikke skattede, ligesaa lidt som Vittigheder.

Min Fader var en udpræget Alvorsmand, jeg mindes ikke nogensinde at have hørt ham sige en Vittighed. Men ved Spisebordet behøvedes det heller ikke; thi naar Professor Nielsen havde strøet sin fine attiske Salt over os, faldt ingen paa at sige Vittigheder.

Naar man senere kom op fra Haven, kunde man undertiden høre H. C. Andersen oplæse sine Eventyr – og som han læste! – og Jerndorff sang Erlkönig og Heibergs Gadeviser saa sjælfuldt, at vore Øjne duggedes derved.

Men saa kom 64.

»Inter arma silent Musæ«.

Dannevirke var falden; den 17. Marts nedslog Haabet om Dybbøl.

Anden Paaskedag var der altid »stort Selskab« paa Carlsberg, det var den 28. Marts; man var samlede i Havestuen; saa kom Johannes Steenstrup, dengang ung Student, og fortalte den glædelige Nyhed om Udfaldet fra Skandserne og »Rolf Krakes« glimrende Indgreb i Slaget; Granaterne fra Skibet vare sprungne midt i Fjendens Colonner, fortalte han. Haabet voxede lidt.

Nogen Tid efter var der atter et Selskab. Efter Bordet ved Kaffen var Herrerne samlede i min Faders Værelse, man talte dæmpet. Stemningen var trykket. Saa rejste en af Gjæsterne sig, en højtstaaende Embedsmand i en betroet Stilling som sorterede under Krigsministeriet; han vilde meddele os en interessant Nyhed. Nu skulde vi bare høre. »Aarøes Korps« skulde i al Stilhed gjøre en Landgang paa Sønderjyllands Kyst og falde Fjenden i Flanken. Det var en udmærket Plan og godt gjennemtænkt og forberedt. Den vilde nok lykkes og kunde faa stor Betydning.

Hvor characteristisk: En betroet Embedsmand fra Krigsministeriet fortæller et stort Middagsselskab den hemmelige Plan, som skal overraske Fjenden!

Aarøes Plan strandede, fordi Fjenden, forunderligt nok, havde faaet Nys om den!

Det var vist egentlig ikke saa mærkeligt, at vi ikke stod os i den Krig.

»Fuimus Troes«.

Hjemmets Brændpunkt var til dagligdags »Captainens Værelse«, det hyggeligste Rum i Huset, – Herreværelser ere gjerne hyggelige. Over den gammeldags Sopha hang Marstrands store Portræt af H. C. Ørsted, og Væggene vare behængte med Michelangelos Profeter og Sibyller. En stor Glasdør førte ud til den skjønne Vinterhave, som iblandt meget andet husede en sjelden Bregnesamling og en pragtfuld Araucaria excelsa.

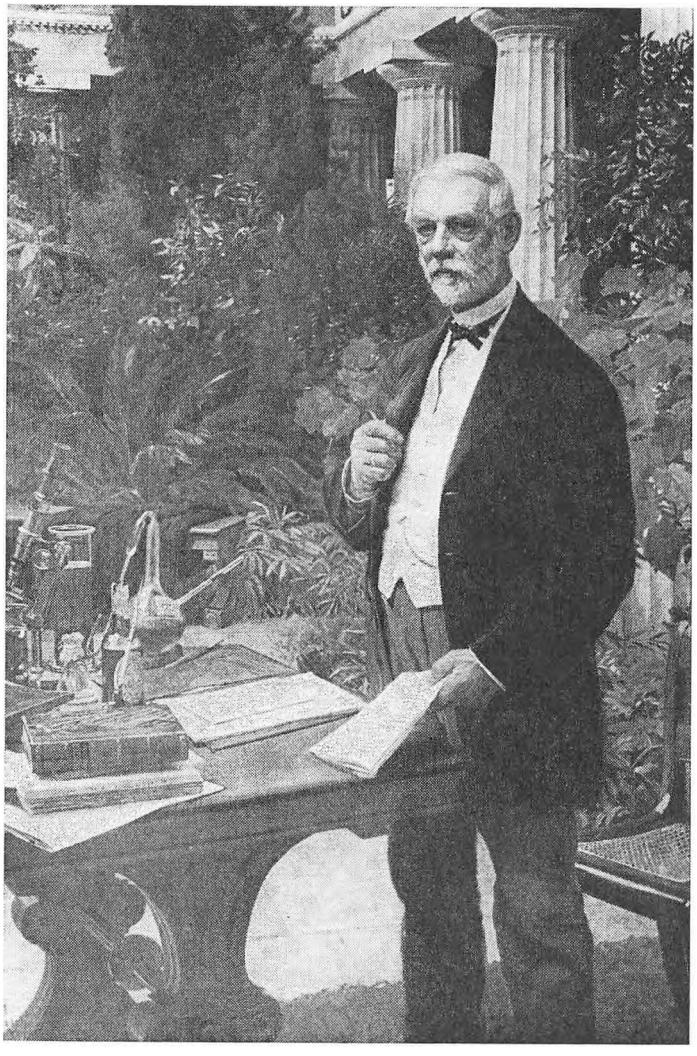

Brygger J. C. Jacobsen

Denne Vinterhave var iøvrigt lidt farlig; den var kun svagt oplyst om Aftenen ved naturligt eller kunstigt Maaneskin, og man saae undertiden, at unge Par søgte Kølighed i Skumringen under de exotiske Træer.

I Væggen sidder endnu Thorvaldsens Amor med Gratierne; men dengang nøjedes han ikke altid med at blive i Væggen, han greb undertiden ret activt ind i Situationen og byttede sin Lyre med en Piil. Den, som skriver dette, har levende Erindring i saa Henseende.

Paa Terrassen udenfor stod Afrodite fra Melos, og en lukket Veranda med Thorvaldsens Relieffer, Musernes Dands på Helikon, forbandt Vinterhaven med den ita-

»Kaptajnen«s værelse

lienske Pergola, hvorfra man om Aftenen saae Fyret paa Stevns Kling. I 1876 byggede min Fader efter sine egne Tegninger den skjønne doriske Peristyl i Forbindelse dermed. Theophilus Hansen roste denne classiske Søjlegaard, men Faxestenen, hvoraf Søjlerne vare udhuggede, kunde han ikke lide.

»Den er jo fuld af Huller.«

»Jamen dem fylder vi med Kit.«

»Saa synes jeg, at man hellere skulde bygge Søjlerne helt af Kit!«

Det var ganske vittigt sagt; men Theophilus havde dog ikke Ret. Hans egne Læremestre, Grækerne, anvendte også porøse Steen, som vare meget mere hullede end Faxestenen, og overdrog dem med Stuk.

I disse Omgivelser levede J. C. Jacobsen og arbejdede – arbejdede ustandseligt.

Naar man kom seent hjem og gik ned ad Bakken til Huset og Lysene vare slukkede allevegne, saae man endnu Lampen brænde i hans Stue, hvor han sad.

Han var i Besiddelse af en misundelsesværdig Arbejdskraft og gav derved et Exempel, som Andre kunde søge at følge, men ikke Mange naae.

Lyset er forlængst slukket.
Hjemmet er nu tomt.
Sagaen er ude.

Min Faders vægtige Ord, min Moders kjærlige Tanker, Rasmus Nielsens Begejstring lyder ikke mere.

Men Alexander triumpherer endnu under Spisesalens høje Hvælving, Thorvaldsens Nat og Dag sværve paa Væggen, og Hebe rækker Foryngelsens Marmor-Skaal. De joniske Capitæler skue manende med deres alvorsfulde Øine udover Salen, som vilde de spørge: Hvad vil Fremtiden bringe for Carlsberg – og vort Land? Men Pallas Athene svarer fra Væggen: Hun giver *Livskraften til Prometheus' Leer, hvoraf Mennesket er skabt.*

Hjælp Dig selv, saa hjælper Vorherre Dig.«

Dyrehavsbakken i fortid og nutid

Ingen ved med sikkerhed, hvor gammel Dyrehavsbakken er. Nogle har villet henføre den til 1660'erne, hvor en kammertjener af Frederik III fik privilegium til oprettelse af et forlystelsesetablissement ved Ibstrup, det senere Jægersborg. Det var dog ikke Jægersborg Dyrehave men Gyldenlund, der senere blev kaldt Charlottenlund. Andre har ment, at Ludvig Holberg i »Kilderejsen« har tænkt på Kirsten Piils kilde, men den af Holberg omtalte kilde var Vartovkilden, der lå på Strandvejen ved Hellerup.

I den indskrift, der findes på Kirsten Piils kilde – som i vore dage forlængst er udtørret og nu løber med almindelig vandværksvand – står der:

Det Kildevæld, som her sit Udløb haver taget,
blev af Kirstine Piil først fundet og opdaget,
Anno 1583
men nu til Lyst og Nytte sat i Stand
ved Grev af Rewentlau som Stiftsbefalingsmand,
Anno 1750

Det første årstal er opdigtet, og man aner ikke, hvem Kirsten Piil var, og om hun nogensinde har eksisteret. Kilden kaldtes oprindelig *Brinkmanns Kilde* efter en dansker ved Det kgl. Teater, der opdagede kilden under et besøg i Dyrehaven. Det var først grev Rewentlaus istandsættelse af kilden i 1750, der henledte opmærk-

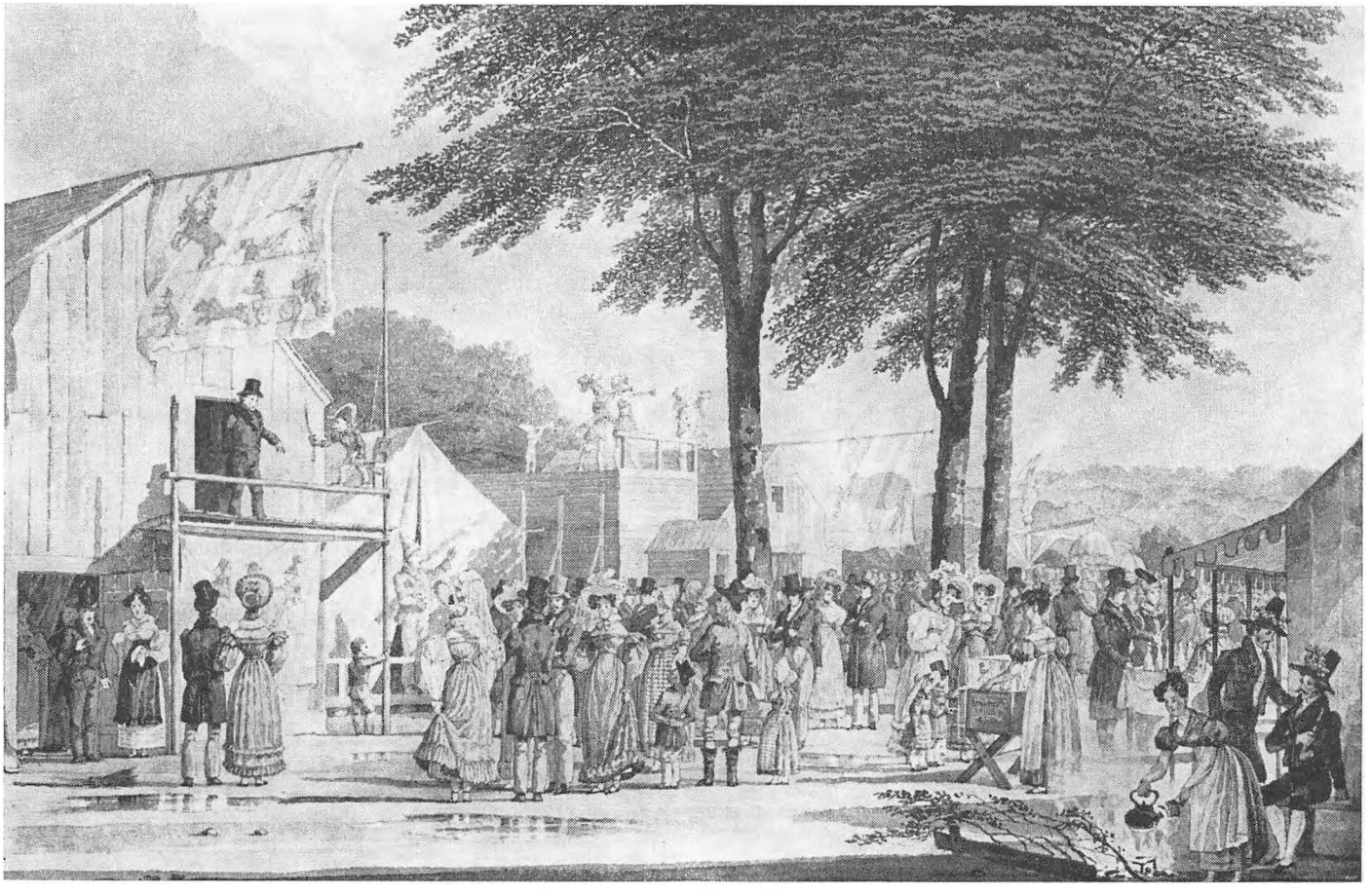

Dyrehavsbakken. Tegning af H. G. F. Holm. 1852

somheden på den, og lidt efter lidt er da de talrige forlystelser, der danner grundlaget for »Bakken« kommet til, så de tidligst i 1770'erne har fået fastere form. Først i 1780'erne kan man ved hjælp af Nordre Birks politiprotokoller få dokumentation for Bakkens eksistens, men det er just ikke gennem sager, der taler til dens fordel.

Det var først Adam Oehlenschlæger, som i Sct. Hans Aftenspil fra 1802 virkelig fortalte om Bakken og dens herligheder. En anden idealiserende fremstilling af bakkelivet er Johan Ludvig Heibergs Vaudeville »Recensenten og Dyret«, der opførtes første gang på Det kgl. Teater i oktober 1826. Allerede før dette stykke kom frem, blev det angrebet, idet man fandt, at det var under Det kgl. Teaters værdighed at ville trække Dyrehavsbakken med al dens gøgl ind på scenen.

Den sidste gøgler, Tribini, med sin datter

Der var dog før som nu adskillige pæne mennesker, der mindst én gang om året vil aflægge Bakken et besøg, og man er ikke fri for at være lidt betænkelig ved at henvise Bakkens glæder i hine tider som noget uværdigt. Selv Hans Majestæt Kong Frederik VI med følge beærede hvert år Bakken med et besøg. Også hans efterfølger Christian VIII og senere Frederik VII fulgte eksemplet, hvilket kunne tyde på, at Bakkelivet havde sine harmløse sider. Det var det jævne folks smag, man anglede efter, og bagsiden af livet har vel ikke været anderledes her end andre steder, hvor mange mennesker er kommet sammen for at more sig.

Den, der vil studere Bakkens historie, får gennem de to nævnte digterværker et godt billede af den form for kulturliv, der fortæller om de samme figurer og mennesker, som har dannet hovedbestanddelen af forlystelserne og derved givet deres bidrag til karakteristikken af folkelivets art helt op til vore dage.

Pjerrot, der spiser blår, og Mester Jakel har gennem tiderne været yndede forlystelser. I forrige århundredes første trediedel var der tillige en jøde, som var ret kendt derude, Gamle Levin, som sang, til han var højt op i årene, 93 år. Ved siden af »Jøden under Træet« havde selveste Price et rideterritorium, hvorfra familien kom til Tivoli, da dette etablissement blev åbnet i 1843. Det var måske derfor, man hånligt kaldte Tivoli »en indflyttet Dyrehavsbakke.«

Også Tivolis senere så berømte pjerrot, N. H. Volkersen, der altid kaldte sig artist, har optrådt på Dyrehavsbakken.

Et kendt troubadurpar Christian og Gine, der optrådte i begyndelsen af dette århundrede, sang deres folkelige sange for et altid modtageligt publikum.

Flere store sceniske personligheder har haft tilknytning til Dyrehavsbakken. Den senere så berømte skuespillerinde Johanne Louise Heiberg optrådte her i sine forældres telt. Hun fik, efter hvad teaterhistorikeren Robert Neiiendam senere har fortalt, sit første indtryk af primitiv kunst særlig gennem Michel Levin, »Jøden under Træet«, der havde et ikke ringe foredragstalent. Hun var kun 14 år gammel, da Johan Ludvig Heiberg så hende udføre en rolle og fattede interesse for hende. Han lærte hendes forhold på Dyrehavsbakken at kende, og da vaudevillen »Recensenten og Dyret« blev opført, benyttede man på Det kgl. Tester det telt, som familien Pätges brugte om sommeren i Dyrehaven, hvilket fremgår af en regning, som Robert Neiiendam har fundet blandt Det kgl. Teaters papirer, og som nu opbevares på Teatermuseet. Regningen lyder på 12 rdlr. i lejeafgift for teltet ved seks opførelser af »Recensenten og Dyret«. Ved opførelsen af vaudevillen spillede fru Heiberg opvartningspigen Rose på baggrund af sine forældres dyrehavstelt.

Også den senere skuespillerinde ved Det kgl. Teater,

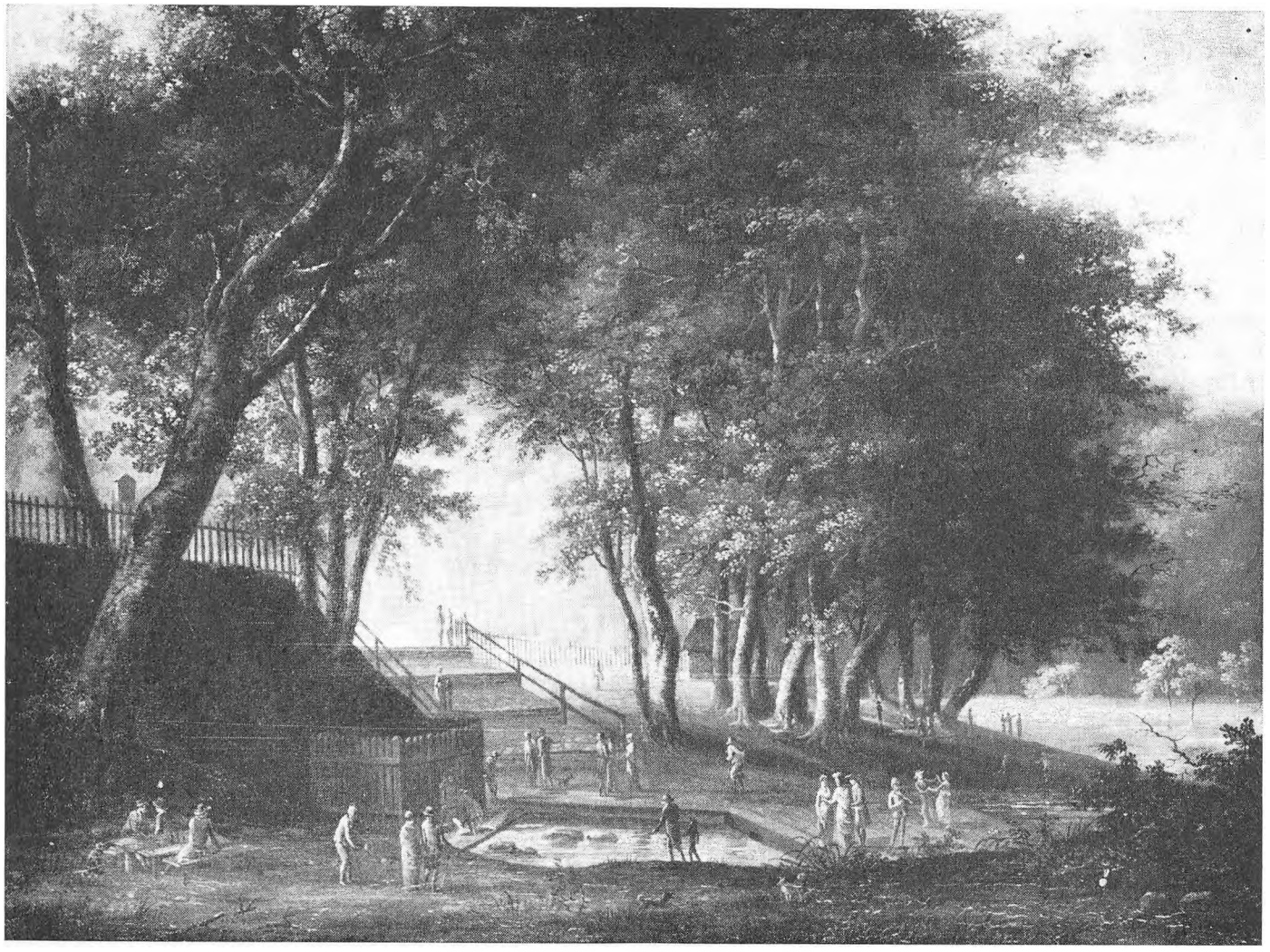

Kirsten Pils Kilde. Maleri af Elias Meyer

fru Betty Hennings forældre, restauratør Schnell, havde telt på Dyrehavsbakken, hvor hun tilbragte nogle barndomsår. Hun kom først til balletten, men gik senere over i skuespilfaget. Det var et stort spring at foretage fra Dyrehavsbakken til at opnå nordisk berømmelse som Ibsen-fortolker.

I Dyrehavsbakkens gamle morsomme teltby, hvor gøglere på markskrigerisk maner trak publikum ind i teltene, indgik også sangerinderne som et naturligt led i hele den larmende lystighed. Gennem tiderne har Dyrehavsbakken måttet høre megen kritik på grund af sangerinderne, hvis præstationer ikke var helt anstændige, og synge kunne mange af dem ikke.

I vore dage kan man indstille skydningen, hvad Bakkens syngepiger angår; de synger på sidste vers. Af de tidligere mange sangerindepavilloner er der i vore dage kun en enkelt tilbage, men selv om syngepigerne forsvinder fuldstændig, skal Bakken nok klare sig alligevel, for dens popularitet er stor blandt publikum. En af Bakkens hovedfornøjelser er dansen. Det ene orkester er ved at overdøve det andet, og døgnets mest kendte melodier gjalder i ørene.

Når man nu til dags passerer Bakken er det en særegen duft, der straks slår en imøde fra de talrige boder, der fremstiller friskstegte hakkebøffer, pølser, æbleskiver m.v. Ind imellem høres rekommandørernes stemmer – de glade gøglere, der præsenterer hele personalet og kalder publikum til: Værs-artig mine damer og herrer, træd kun indenfor! Udråberen er i fuld gang med sine lovtaler, trompeter gjalder og hornene skingrer.

Den mest kendte af gøglerne er professor Tribini, der forstår at holde det store publikum i ånde og gennem sin talestrøm få folk til at overvære hans forestillinger. Når Tribini engang ikke er mere, er der en epoke i Dyrehavsbakkens historie, der vil forsvinde.

Talrige malere har forsøgt at forevige Dyrehavsbakken med dens talrige forlystelser og dens publikum. Disse malere må ikke forveksles med de såkaldte Dyrehavemalere, der opererer udenfor Dyrehavsbakkens egentlige felt og foreviger Fuglsangsøen, dyrene og naturen derude. Nej, de egentlige Dyrehavsbakke-malere har været bl.a. Fridolin Johansen, Jens Sørensen og Vilhelm Wils, der har skabt fine billeder af denne folkelige forlystelsespark. *Sigurd Jonassen.*

Tilbageblik på et langt liv

Den højtbegavede Marie Rørdam (1834–1915) var datter af digteren Carsten Hauch og blev midt i 1800-tallet gift med den senere biskop over Sjællands stift, Thomas Skat Rørdam. Et par år før sin død udsendte hun mindebogen *Tilbageblik på et langt liv*, hvorfra disse personlige minder om Oehlenschläger er hentet:

Moder foretrak i høj Grad Fru Oehlenschläger og fandt, at Oehlenschläger i sine ældre Aar var blevet meget filistrøs. Han satte næsten utilbørlig Pris paa god Mad. Fru Oehlenschläger var en udmærket Husmoder; alt, hvad hun lavede var saa godt, som det var muligt. Hun satte ikke megen Pris paa sin Svigerinde, Sophie Ørsted, f. Oehlenschläger. En Dag kom hun meget oprørt hjem fra et Selskab hos hende; Sophie Ørsted havde skaaret en Kalvesteg for og havde givet sin Mand et daarligt Stykke, og hun var meget forbitret over en saadan Mangel paa Hensyntagen overfor sin Ægteherre og Husbond. »Og saa giver hun saa sandelig Ørsted af »Slaget«. Jeg har ved Gud aldrig givet Oehlenschläger af »Slaget«!«

Hun gik mange mødige Skridt for at skaffe det bedste, som hun paa nogen Maade kunde faa; men hun høstede kun ringe Taknemmelighed derfor. – Der blev næsten hver Dag sagt noget forringende om Maden.

Biskop Skat Rørdam og frue

En Dag fik de Kødsuppe. Da Oehlenschläger havde spist nogle Mundfulde, lagde han sin Ske ned med en resigneret Mine. – »Ja, Oehlenschläger,« sagde hun med høj Stemme, »der *er* et muggent Æg i Bollerne; men Du kan godt spise dem, for det smages ikke meget.« Men han lod Suppen staa og følte sig meget fornærmet.

En anden Gang fik de Høns i Aspargessauce. Johannes, den ældste Søn, hviskede noget til sin Fader; denne sagde da med dyb fornærmet Stemme: »Johannes siger mig, at der er kommet Østers til Byen. Danmarks største Digter skal nøjes med Asparges!« Deraf udspandt der sig imellem dem en længere Samtale, som snarere kunde kaldes for Skænderi. Det endte med, at Oehlenschläger tog sin Tallerken, gik ud og slog Døren haardt i efter sig.

Fru Oehlenschläger tilbad formelig Oehlenschläger og taalte ikke et Ord imod ham, saa blev hun helt ude af sig selv. Han holdt dog vist ogsaa af hende, skønt han tit var misfornøjet med hvad hun gjorde.

Paa hendes Fødselsdag skrev Oehlenschläger hvert Aar et langt Brev til hende og sagde deri, at fra nu af vilde de altid leve i Fred og Kærlighed med hinanden. Fru Oehlenschläger var hver Fødselsdag aldeles henrykt og sagde: »Ja, vi skal nu herefter leve sammen som Guds Engle i Himmerig.« Desværre varede det sjældent længere end til Middagsbordet.

En Dag, da Oehlenschläger havde været særlig utilfreds med hende, sagde hun: »Ja, jeg skulde aldrig have været Oehlenschlägers Kone; han skulde have haft en ædel Fuchsschwanzer til Kone, som havde sagt Ja og Amen til alt, hvad han sagde.«

Fru Oehlenschläger havde en Fejl trods sin ellers saa udmærkede Karakter. Hun kunde aldrig holde op i Tide, naar hun var blevet ivrig over at tale imod noget, som hun fandt var uretfærdigt eller ikke sandt, hvad enten det gjaldt hende selv eller andre. Derfra stammede tit de mange Scener. Hvis hun havde bidt sig i Tungen for at tie stille, saa var Scenen død i Fødselen og behøvede ikke at følges til Graven af Slægt og Venner.

Fru Oehlenschläger var ked af, at hendes Mand altid var saa ængstelig og varsom overfor Børnene. Han fandt aldrig, at hun var forsigtig nok med dem. En Dag, da han havde bebrejdet hende, at hun var alt for uforsigtig – et af Børnene faldt nemlig på Gulvet og stødte sig en Bule i Panden – sagde Fru Oehlenschläger noget ærgerlig: »Jeg kan ved Gud ikke begribe, at Oehlenschläger tør betro mig Børnene, *før* de kommer til Verden. Naar de først er fødte, saa er jeg ikke forsigtig nok til næsten at røre ved dem«.

Oehlenschläger var en meget smuk Mand; men mange fandt, at der var noget sydlandsk eller snarere jødisk i hans Udseende. En Dag gik han ud at spadsere, og lidt efter mødte han Barnepigen, der gik med hans egne Børn. Han gik hen til Børnene og talte med dem, og da han gik, kyssede han dem. En anden Pige, der stod ved Siden af Barnepigen, sagde da: »Hvad vilde den Jødetamp tale med de velsignede Børn for? Og saa kyssede han dem oven i Købet!« Oehlenschlägers Barnepige svarede da, at han var Børnenes Fader, til stor Forbavselse for den anden Pige.

Da vi i 1848 boede paa Frederiksberg, boede Oehlenschläger om Sommeren paa Fasangaarden.

Om Fredagen havde Oehlenschläger altid aabent Hus, hvor hans Venner var indbudt til at komme og spise til Middag. Der var i Regelen kun Herrer, men undertiden blev ogsaa Damer indbudt. En Dag i den Sommer var Fader og Moder indbudt til Middag; Welhaven var der ogsaa. Oehlenschläger læste højt for dem efter Middagen; han læste sit Manuskript op »om Digtekunsten«. Da han naaede Slutningen af Digtet, saa han forventningsfuldt op paa sine Tilhørere. En død Tavshed svarede ham. De fandt ikke, at dette Værk var Oehlenschläger værdigt. Welhaven, der var meget raadsnar, greb da en Stok, som stod hos Oehlenschläger, og som han brugte, naar han vilde rejse sig op fra Stolen. Han hævede Stokken i Vejret og sagde: »Hvor meget mon denne Stok vil være værd om 100 Aar?« Dette lille Smigreri reddede Situationen, saa Oehlenschlägers Ansigt klarede op, og de tilstedeværende befriet talte om Stokkens Værdi i Fremtiden.

Sommeren 1849 led Oehlenschläger meget af Podagra. Han kunde daarligt gaa uden ved Hjælp af en Stok; for det meste sad han med Foden op paa en Skammel. Jeg var den Sommer tit Sendebud hen til ham fra mine Forældre, saa med ét og saa med et andet. Jeg husker, at Moder satte vilde Blomster saa mærkværdig smukt i Vand. Det gjorde hun tit, og jeg gik saa hen med Vasen med Blomster til Oehlenschläger, som altid var saa venlig og taknemlig for dem. Jeg kan huske, at vi ofte maatte strejfe vidt om for at finde de Blomster og Straa, som saa lettest og finest ud, og saa kunde det tit være hele smaa Kunstværker, som Moder frembragte. Oehlenschläger beundrede dem altid meget.

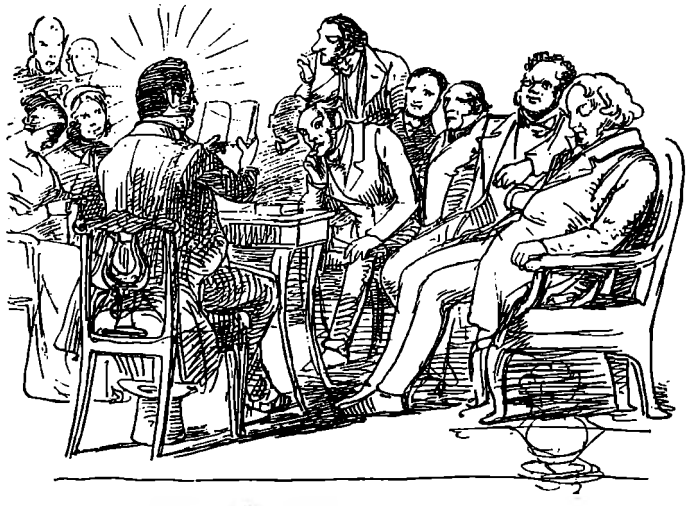

Adam Oehlenschläger læser et af sine digterværker op. Pennetegning af Wilh. Marstrand

Biskop Skat Rørdam

Den 14. november 1849 fyldte Oehlenschläger 70 år. Han blev indbudt af Venner og Tilhængere til en Fest paa Skydebanen. Han kom straalende glad derhen. Han havde, lige før han skulde køre til Festen, modtaget Storkorset fra Kongen; det blev i sidste Øjeblik syet fast uden paa Kjolen. Han blev hædret paa enhver Maade. – Taler blev holdt i Massevis, og smukke Sange blev afsunget. Mod Slutningen af Festen vilde han selv holde en Tale på Vers. Verset havde han stukket i sin Brystlomme paa Kjolen. Uheldet vilde, at Ordenen netop var syet paa der og syet igennem Verset, som laa i Lommen. Under Spøg og Latter blev Ordenen klippet af og bagefter igen fæstet paa. Verset kom altsaa for en Dag. Saa læste han det op; og deri forekom, at han nok tænkte, at han endnu havde en smuk Allé at vandre igennem, før han naaede til Kirkegaarden.

Fader havde skrevet en Sang, som Oehlenschläger blev saa rørt over, saa han stod op og gik hen til Fader, omfavnede ham og græd.

En Maanedstid efter blev Oehlenschläger syg. I Begyndelsen mente Lægen, at det kun var Gulsot, som han havde haft flere Gange, men det trak længe ud, og til sidst følte han selv, at det vist blev Døden. Fader kom hver Dag til ham, og Oehlenschläger var meget kærlig mod ham. Fader henledte saa ofte, som han var

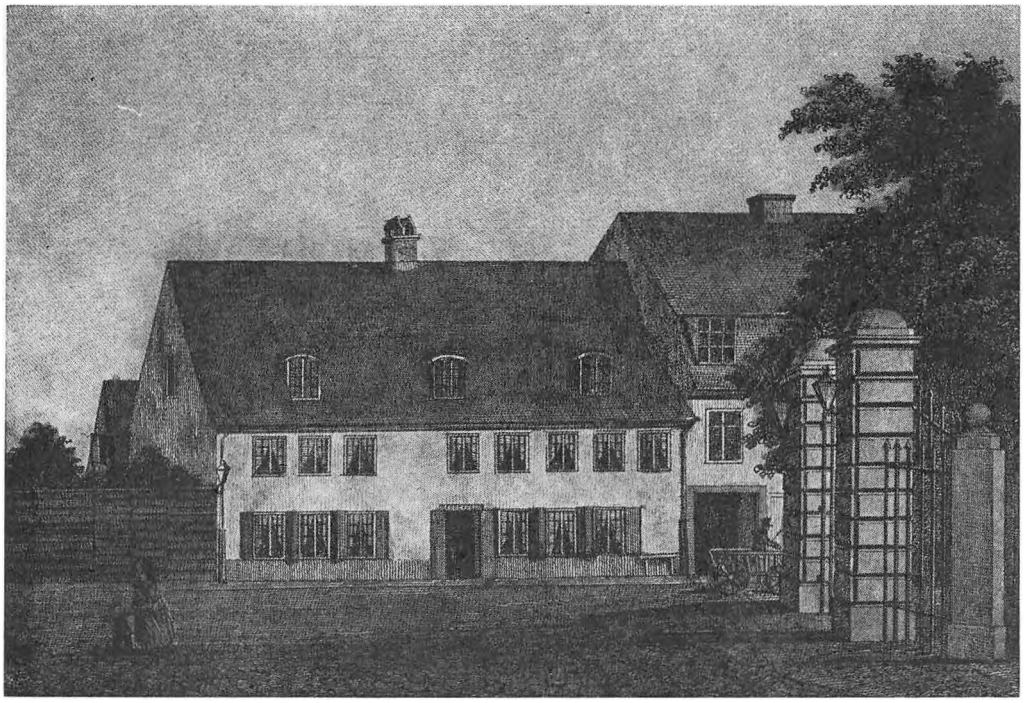

Således så huset ud, hvori Adam Oehlenschläger fødtes i 1779. Det lå på Vesterbrogade 81, omtrent over for den nuværende Værnedamsvej. Træsnit efter tegning. Illustreret Tidende 1862–63

alene med Oehlenschläger, Talen paa det evige Liv og Sjælens Udødelighed. Oehlenschläger sagde da til ham: »Kære Hauch, De har en urigtig Forstaaelse af det evige Liv. De forlanger en personlig Udødelighed for Dem selv; det er egenkærligt. Naar man dør, saa gaar man op i Verdensaltet. Det er ikke en personlig Udødelighed, men det er dog heller ikke en evig Død. Man lever igen i Naturen, i Bølgerne og i det grønne, der hvert Aar vender tilbage. Det er absolut egenkærligt at forlange en Udødelighed for sig selv.«

Videre kom de ikke, heller ikke senere.

Oehlenschläger var ganske rolig ved at tænke paa sin nær forestaaende Død. Nogle faa Dage, før han døde, maatte hans ældste Søn Johannes læse »Sokrates« op for ham. Han udtalte da det Ønske, at »Sokrates« maatte blive opført ved hans Sørgefest. Den sidste Aften Fader saa Oehlenschläger, omfavnede han ham og sagde: »Kære Hauch, De har været min troeste Ven!«

Den 20. Januar 1850 døde Oehlenschläger. Jeg kom netop med en Omnibus fra København, den Dag han blev begravet. Frederiksberg Runddel var ganske sort af Mennesker. Fra det øverste Trappetrin af Omnibussen saa jeg hele det uhyre Ligtog. Alle Folk blottede Hovederne.

Langsomt og stille drejede Ligtoget ind paa Frederiksberg Kirkegaard. Det var, som om der blev trukket et Sørgetæppe over et halvt Aarhundrede.

Efter en Uges Forløb blev der i Det kgl. Teater holdt en stor Sørgefest. Som jeg før har omtalt, havde Oehlenschläger før sin Død ønsket, at de skulde opføre »Sokrates«; men det satte Heiberg sig imod. Kun den Scene, hvor Sokrates tømmer Giftbægeret, blev opført. Bagefter spilledes »Hakon Jarl«, og dertil havde Fader skrevet Epilog, hvad Heiberg havde bedt ham om.

Oehlenschlägers Sønner var meget vrede, fordi Heiberg ikke vilde gaa ind paa, at hele »Sokrates« blev spillet; og at Fader vilde skrive Epilog til »Hakon Jarl«, fandt de, var at gaa over til Fjenden, som naturligvis var Heiberg.

Ved Sørgefesten var hele Teatret draperet med Sørgeflor, og den Stol i 1ste Parket, hvor Oehlenschläger plejede at sidde, var behængt med sort Flor, og øverst var anbragt en floromvundet Laurbærkrans, hvorfra der hang et langt Sørgeflor ned.

Ved den ene Side af Stolen sad Oehlenschlägers Børn, ved den anden Side Fader, Moder og nogle af os Børn. Fader havde nemlig faaet Ærespladser til sig og sin Familie.

Mod Slutningen af Festen traadte Fru Nielsen som Thora frem, men i Stedet for den sædvanlige Epilog af »Hakon Jarl« fremsagde hun Faders Epilog over Oehlenschläger. – Hele Festen var smuk og i høj Grad gribende.–

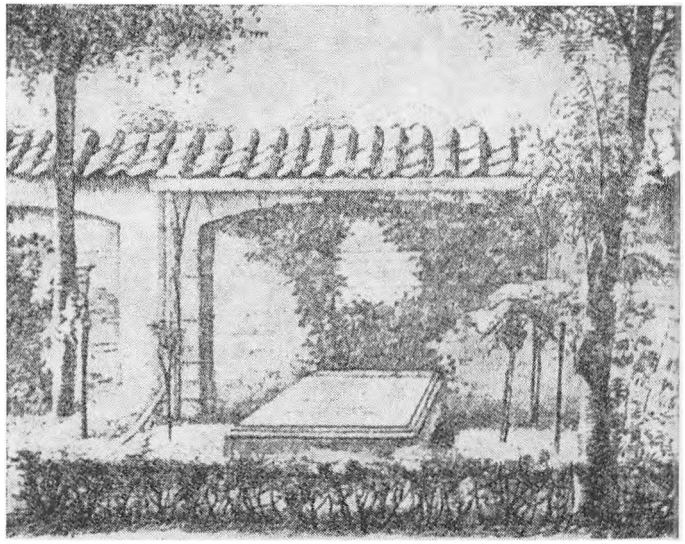

Adam Oehlenschlägers grav på Frederiksberg Kirkegård (litografi)

Hans Holck - De fattiges tolk

EN KØBENHAVNSK FILANTROP

Det er vel en meget almindelig opfattelse, at man forbinder betegnelsen filantrop med begrebet rigmand! Men den mand, over hvis liv der her skal kastes strejflys, danner dog en undtagelse. Han havde ingen overflod at give af og dog var han måske den største filantrop og menneskeven, som har levet i Danmark. Selv om han i perioder sad ganske godt i det, førte han livet igennem en bestandig kamp for at skaffe sin familje underhold. Hans venner bebrejdede ham da også, at han var mere optaget af at skaffe hjælp og støtte til fattige og nødlidende, end at sikre sig selv og sin familje et anstændigt udkomme. – At en kongelig agent og grosserers bo af skifteretten blev opgjort til 152 rigsdaler, var jo en skandale for det gode borgerskab i 1783.

Men når vi i dag kikker på hans liv og indsats, må man se bort fra denne bagatel. Hverken han eller hans familje døde af sult. Vi må fremhæve hans forudseenhed og sociale forståelse, der hele livet igennem gav ham ideer og indskydelser, der for nutiden måske kan virke både pudsige og mærkelige, men som alle havde til formål at bringe mennesker nærmere til hinanden og gøre livet lettere for de dårligst stillede.

Hans Holck blev født i Nyborg 1726 som yngste barn af en søskendeflok på 7. Det var tidligt hans lyst og håb at blive præst. Men forældrenes kår var ringe, og da ingen formående folk fandt på at gøre noget for den begavede dreng, måtte han følge i faderens fodspor og blive købmand.

Efter endt læretid rejste han til Flensborg og lagde ved denne handling et klart fremsyn for dagen. Flensborg havde netop på den tid ry som en driftig handelsby. Men det har sikkert også været den unge Holck velkomment, at der tillige fandtes et stærkt åndeligt røre i byen. Det var pietismen. Og i Flensborg som i så mange provinsbyer holdtes private »forsamlinger til opbyggelse i kristendommen«. Og her var den unge krambodskarl en flittig, interesseret og andægtig deltager.

1750 kom han til København, måske med det hemmelige ønske at bytte disken med læsepulten. Kunne han ikke blive præst, kunne han måske blive lærer i kirken. Men præsten Nicolai Brorson, hvem han forsøgte at vinde for sin plan, afviste ham. I sin fortvivlelse over at måtte opgive, hvad han har følt som en kaldelse, kastede han sig over lyrikken og udgav, for egen regning, et par digte i datidens svulmende stil. Nogen særlig opmærksomhed vakte disse lyriske frembringelser ikke, og Holck indså, at det var bedre at gå i gang med det praktiske liv. 1754 gifter han sig første gang. Han var gift to gange og havde fem børn med hver kone. I 1757 fik han borgerbrev som tehandler. Et par år senere gik han i kompagni med en gammel bekendt fra Flensborg, Johan Andersen. På samme tid optræder han som udgiver af »Adressekontorets efterretninger«, senere kendt som »Adresseavisen« (ophørt 1908).

Hans Holck, født 1726 – død 1783

Det var et foretagende, som var oprettet i 1706, men hidtil ikke vist sig at være levedygtigt. Men nu lærte Holck københavnerne annonceringens betydning. Danmark var, som alle lande på den tid, et samfund med en meget stærk rangforordning. Men Holck indprentede befolkningen, at trods rang og stand kunne den ene ikke leve uden den anden og såede hermed de første spæde frøkorn til vort demokrati. Men mottoet: Hvad en har i overflod, mangler måske en anden, slog han en bresche i den uoverstigelige mur mellem klasserne. Med et næsten amerikansk tempo gjorde han Adresseavisen populær og øgede dens oplag, så den fra at være små håndskrevne sedler blev en trykt avis med eget trykkeri i en stor ejendom på Amagertorv. Det var blevet hovedstadens betydeligste organ og nyskabende på mange af journalistikkens områder.

Adressekontoret skulle også blive centrum for en meget omfattende og på mange måder betydningsfuld virksomhed. Han betragtede avisen som den baggrund, der skulle skaffe ham offentlig anerkendelse. Han havde den store idé, at han ville have mennesker til at forstå, at de ikke kunne undvære hinanden. Han er blandt de første, som opfatter begrebet fædreland nutidigt. Nogen politisk bevidsthed havde han ikke, mens hans inderlige og dybe religiøse følelse fik ham til kun at se mennesker på tværs af alle rangforordninger.

Han oprettede et fiskeriinteressentskab, der skulle forsyne byen med levende fisk, og et offentligt auktionsselskab. På den tid var det forbudt den kgl. danske post at køre gennem Sverige, derfor oprettede Holck en »agende« post til Norge, som senere blev overtaget af staten.

I 1765 vakte han nogen forargelse ved at udsende »Københavns Handelsspejl«, men Holck forstod, at laugenes tid snart var forbi, så han tog sig forargelsen let. Han anså det som en opgave, at de, der havde brug for hinanden, kunne finde sammen. Og således fik København sin vejviser, som vi nu alle kender under navnet KRAK. Det var også ham, der fik indført numre på husene. Han udsendte turistbøger for Danmark og Norge, der var til megen nytte på en tid, hvor rejselivet langt fra var betryggende. Han var mere end 100 år forud for sin tid, da han foreslog oprettelsen af et handelsakademi, men tiden var som sagt ikke moden til det.

Som den frihandelens pioner han jo var, nød han i fuldt mål det offentliges anerkendelse. Han havde nydt den særlige ære, som det dengang var at blive medlem af »Københavns Groshandlere« (Grosserer-Societetet). Kongelig agent var han også blevet. De ledende mænd i statens styrelse havde ofte bud efter ham, blandt andet ved organiseringen af stats- og tallotteriet. Han var medstifter af Juridisk Topografisk Selskab og Det kgl. Landhusholdningsselskab, hvis kasserer han var, til helbredet svigtede.

Under sit daglige arbejde på Adresseavisens kontor kom han i forbindelse med mange mennesker, som søgte hans råd og hjælp. På den måde stiftede han intimt bekendtskab med Københavns fattigdom. Det udvidede hans initiativ og opfindsomhed. Han havde en positiv indstilling over for skavanker i sam-

Udsigt fra hjørnet af Højbrostræde, hvor Hans Holck havde til huse i nr. 8 – anden ejendom fra højre i billedet

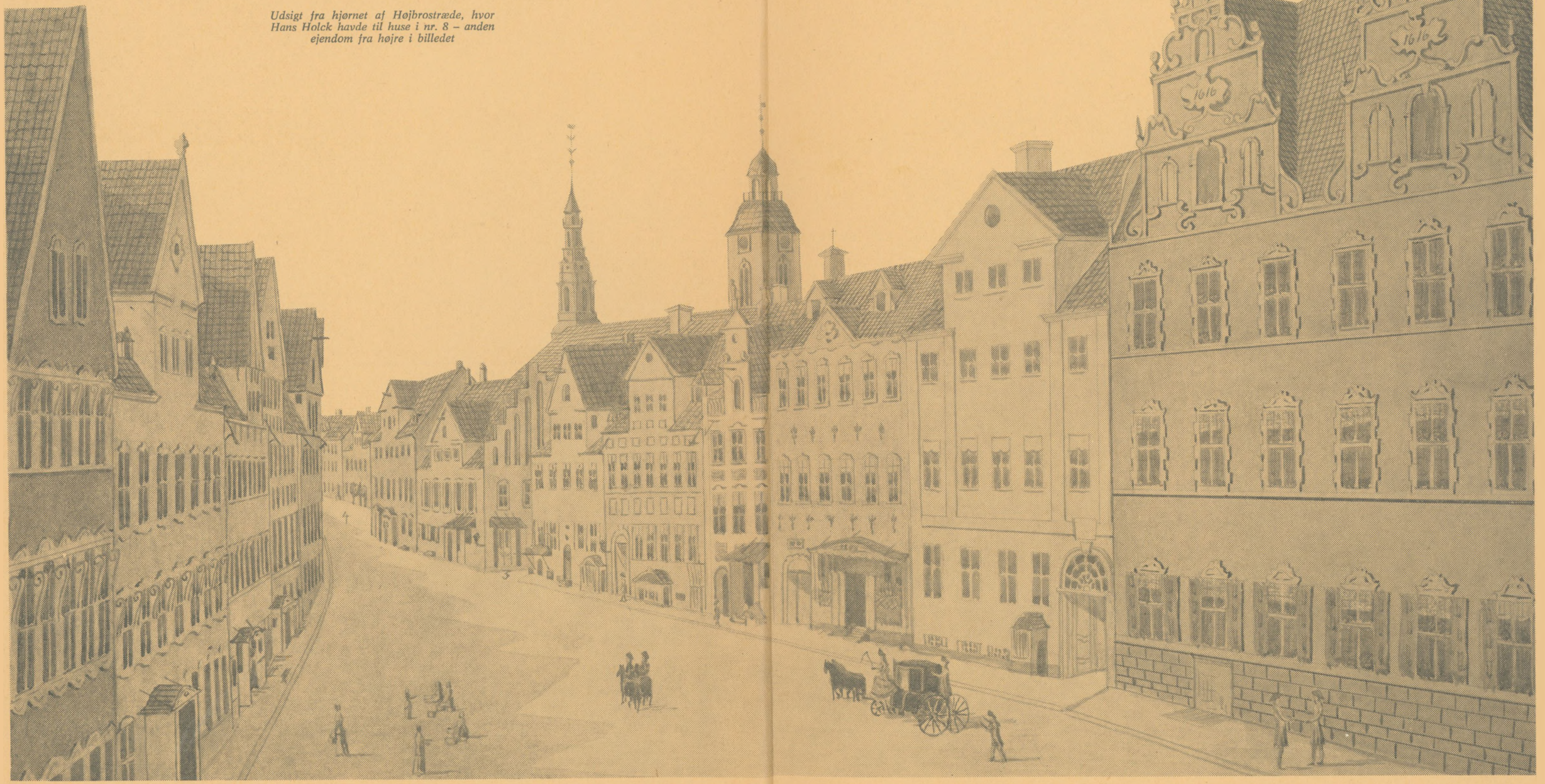

fundslivet. Og i forbindelse med hans kristelige sindelag og egne bitre erfaringer fra barne- og ungdomsårene skabte det hos ham en social forståelse, der var helt forskellig fra den almindelige borgerlige »velgørenhed«, som det forøvrigt var temmelig småt med. Det var mod hans livsidé at nøjes med at tilkaste trængende en almisse. Hvor han kunne, greb han straks til ondets rod.

Hans første betydelige indsats på dette område var en Sygekasse. Her kunne fattige folk for et ugentligt kontingent på 1 à 2 skilling sikre sig en understøttelse på 2 à 3 mark samt fri læge og medicin. Naturligvis kunne dette ikke lade sig gøre uden tilskud, men det skaffede han ved frimodigt at appellere til mere velhavende borgeres næstekærlighed. Måske kan man ikke kalde ham for grundlæggeren af sygekassebevægelsen. De gamle laug understøttede jo også deres medlemmer under sygdom. Men selve forsikringsprincippet, og at man faktisk lige fra gaden kunne melde sig ind var Holcks og nyt. Han startede også en spisningskasse, men den opretholdtes udelukkende på frivillige gaver og kun så længe Holck selv kunne tage sig af den. Gennem Københavns præster uddeltes i de ti år, kassen eksisterede, 70.000 spisebilletter.

Han var også blevet opmærksom på et stærkt florerende børnetiggeri. For at afhjælpe dette stiftede han syv friskoler for hjælpeløse børn. Foruden undervisning i regning, skrivning og religion fik børnene varm mad og et par træsko. Om eftermiddagen fik de undervisning i at spinde, »så de kunne blive vante til håndarbejde«. De fik lægetilsyn, andel i fortjenesten og udstyr til konfirmationen. Ideen slog an og fik stor tilslutning. Senere fik skolerne støtte fra staten og blev overtaget af denne. Et arbejdsanvisningskontor og et budekspeditionskontor oprettede han også ved Adresseavisens kontor.

Midt i dette samfundsgavnlige arbejde blev han pludselig en fattig mand. I 1773 måtte Holck standse sine betalinger, han havde været for godtroende over for sine forbindelser. Hverdagens bagateller lå ikke for ham. Da en handelsforbindelse i Hamburg gik fallit, brød hele hans foretagende sammen. Men original som han jo var, fik han ved kongelig bevilling lov til at oprette et lotteri med det formål at sikre sine kreditorer fuld dækning. Men for en gangs skyld havde han ikke heldet med sig. Adresseavisen blev overtaget af kreditorerne; Holck blev erklæret fallit og flyttede ned på Nytorv, hvor han fra et lille skur gav sig til at handle med aviser og populærvidenskabelige skrifter, som han selv udgav.

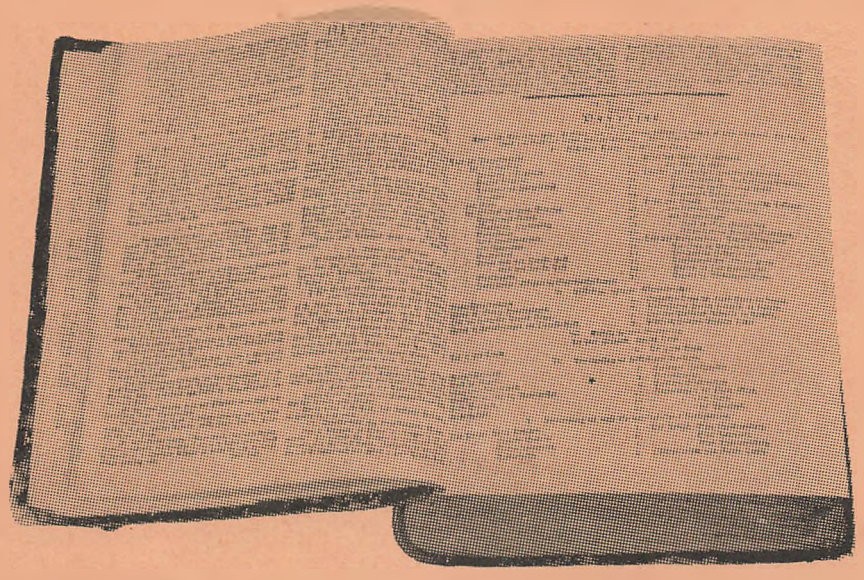

Holcks adresseavis »Kgl. alene privilegerede Københavns Adresse-conturiurs Efterretning« – af 10. januar 1770 med annonce for den første vejviser

Ved fallitten trak han sig tilbage fra alle sine tillidshverv, men blev dog snart opfordret til at indtræde i dem igen. Han var i det hele taget en mand, der høstede almindelig anerkendelse fra de fleste sider. Ikke mindst blev hans folkeoplysende arbejde påskønnet. Han har udgivet ca. 100 småskrifter, hvoraf halvdelen var skrevet af ham selv. Her skal kun nævnes Den kloge mands håndbog, en folkelig lægebog, og Håndbog til danskens retskrivning, som blev stærkt berømmet i »Dansk Literatur Journal« for »sin megen nytte ... thi kan der tænkes større, end udbrede oplysning blandt almuen?«

Ved fallitten reddede han kun Aftenposten, som kreditorerne nådigst lod ham beholde, for at han dog ikke skulle være helt uden eksistensmuligheder. Holck var begyndt udgivelsen af dette blad den 17. januar 1772, og hermed atter vist at han forstod, hvad folk ville have. Det første nummer udkom nemlig samme dag, som »Hofrevolutionen« fandt sted. Bladet gik straks ind for enkedronningen, kronprinsen og deres hjælpere, medens Brandt og Struensee blev skildret som forhærdede forbrydere. Ellers var Aftenposten en blanding af dagblad og tidsskrift lagt helt til rette for den jævne befolkning, hvor det straks blev meget populært. Det var underholdende og moraliserende, og Holck gav det en særlig tiltrækning ved sine egne små skuespil, rimede fortællinger og vers. Men bladet stod også åbent for andre penne. Både Ewald og Wessel leverede bidrag, Wessel ofte mindre pæne angreb på udgiverens meget naive lyrik. Men Holck var dog den flittigste skribent. Han var således den første, som reklamerede på vers:

For tandve hjælper ej småt salt og krusemynter,
men dråber som kan fås hos apoteker Gynther.

Modtog han et bidrag til en af sine mange institutioner, kvitterer han den følgende dag i Aftenposten:

En Amme kan ondskab i alenvis måle;
for barnets skyld man ofte meget må tåle.
Men giveren slap det såkaldte skarn,
jeg ønsker en ny til hans barn.
Jeg takker ham og for den ene rigsdaler,
som Gud vist in duplo tilbagebetaler.

Det var dette vers, som fik Wessel til at skrive sit kendte:

Agent Holck,
de fattiges tolk,
sygekassernes patriark!
Jeg sender dig hermed en mark
i det håb at himlen
mig giver en dukat igen.

1779 blev Holck ramt af apopleksi, men selv om han lige til sin død fortsatte sit arbejde, var energien dog brudt. Han døde den 2. marts 1783 og blev begravet på Nikolai Kirkegård. På hans kiste blev fæstet en metalplade med følgende indskrift:

Fortjent at ihukommes blandt os.

Og når vi nu mindes agent Holck, er det ikke den af Wessel latterliggjorte versemager, men manden som lagde grunden til det moderne samfundssind og såede de første frø til en social forståelse, der siden har udviklet sig.

Charles Haugbøll.

Lygter og lygtemænd

i det gamle København

Ubønhørligt medfører udviklingen, at gamle erhverv ophører. Ofte sker det, uden at befolkningen som helhed lægger mærke til det. Det nye tiltrækker sig mere opmærksomhed end det, der forsvandt, men det sker, at vi med vemod må konstatere, at noget er borte, der før har sat sit præg på byens liv – sådan også med lygtetænderne. Under yderst skiftende kår og omstændigheder sørgede de med større eller mindre held for lyset på vore gader gennem 500 år. Ikke nogen lang periode målt med historiens alen, men dog et antageligt tidsrum.

Lygtetændernes historie falder naturligvis sammen med gadelygternes. Længe før de egentlige gadelygters tid havde man på Rådhusmuren på Gl. Torv fået fastgjort en jernstang, der bar en jernkurv med flammende brændeknuder, der jo nok kunne lyse op, på torvet. Uden tvivl var denne lygte byens første »gadelygte«.

I dag finder alle det ganske naturligt, at byen ved mørkets frembrud ligger badet i et lysvæld. Aften og nattelivet står i et festens tegn, mens strålerne fra tusinder af lyskilder kaster deres glans over gader og stræder, og selve himmelhvælvingen farves rød som under en ildebrand. Kun krigstidens mørkelægning gav en påmindelse om mere primitive lysforhold som for 150 år siden.

Et moderne menneske ville vanskeligt have kunnet finde rundt i det ægyptiske mørke, der i hine tider lå over de københavnske gader, der desuden var så fyldte med skarn, at der var al mulig udsigt til at komme til skade under en natlig vandring. Værst var det for natteravnene, hvis de forvildede sig ind i nogle af de mange krinkelkroge, der fandtes overalt på grund af tidens uregelmæssige byggemetode. Kun få steder fandtes fortløbende facaderækker.Var et hus bygget frem mod gadens midte langt fremme for de øvrige, havde nattevandreren al mulig udsigt til at løbe panden imod det, om han ikke medførte en hornlygte, der med sit svage skin dog ikke var nogen borgen for, at han ikke trådte ned i en kælderhals eller snublede i en latrinrende eller faldt i en skarndynge.

I reglen sørgede den fremmede for en stedkendt lygtemand, der for god betaling lodsede ham frem til bestemmelsesstedet, men det var alligevel en betænkelig sag at vove sig udendørs efter mørkets frembrud. Ingen gjorde det, uden det var absolut nødvendigt. Røve-

Ved indkørslen til Vestre Gasværk er en lygtemand ved at tænde en gaslygte

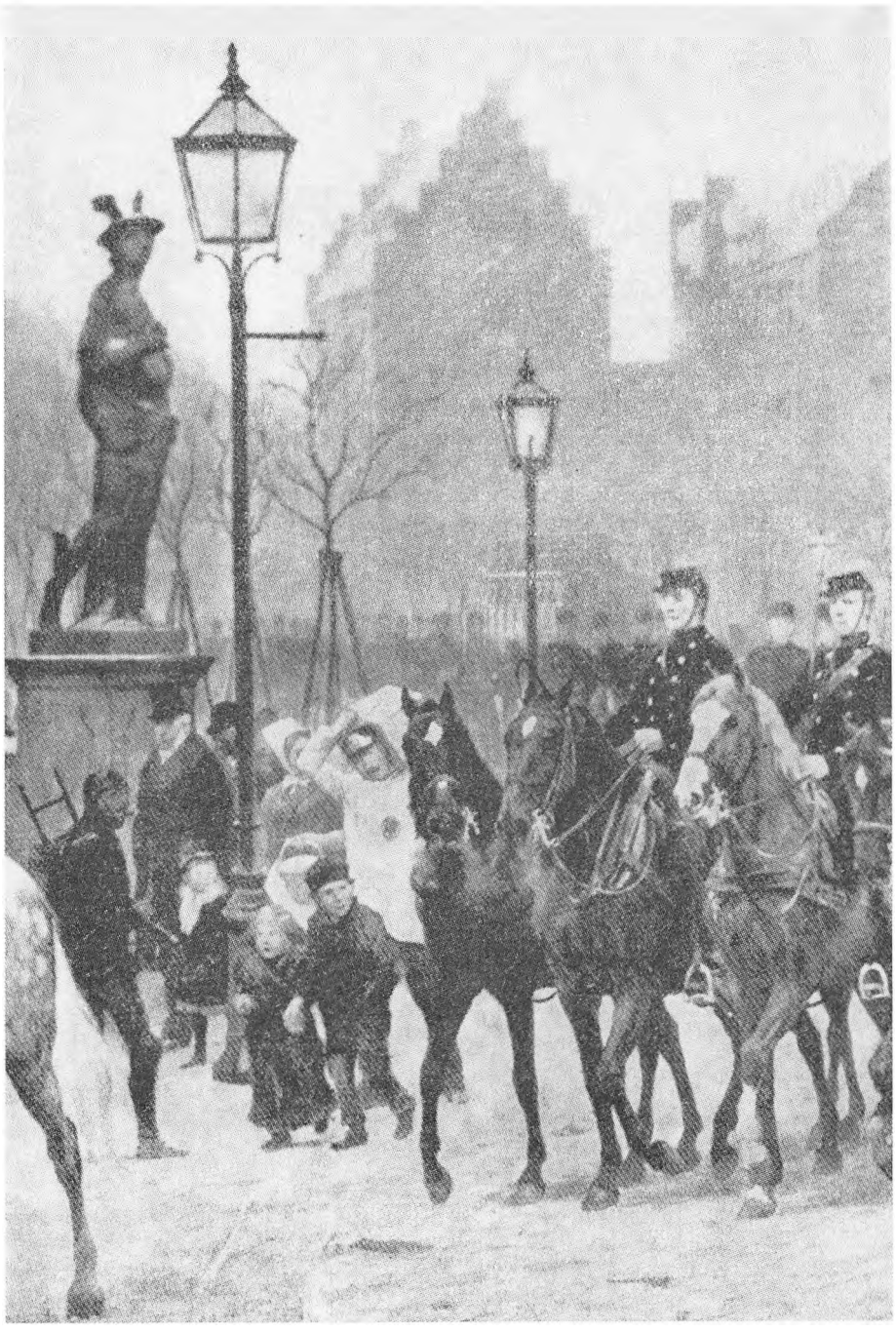

En tegning fra det grå lygteskær en tidlig vintermorgen foran Børsen

re og skarnsfolk gjorde, trods vægternes mere eller mindre skarpe årvågenhed, gaderne yderligere farlige. Af bare mørkerædsel kunne selv skikkelige folk begynde at slå løs på hinanden, når de mødtes i en mørk gyde.

I 1675 blev der taget et initiativ for at få lidt lys ved nattetide i den mørke hovedstad. Det var den fremskridtsvenlige Johan Huusman, der udarbejdede et detaljeret forslag, der i hovedsagen gik ud på at lade gadelygter opsætte over hele byen, men at man først skulle forsøge på strækningen fra Højbroplads til Nørreport. Byens råd var nu ikke meget for at sprede lys i mørket og erklærede: »Vi finder vel, at det er nyttigt og gavnligt, hvis sådanne lanterner kunne opsættes, men da der til opsætning og drift ville kræves en så stor sum penge, at det vil blive besværligt for indbyggerne og borgerskabet i en tid, da folks midler er små på grund af de store skatter, mener man at kunne anvende pengene til noget mere nødvendigt.«

Det er rigtigt, at borgerne og hele landet var fattigt, men tog man de mange overfald og indbrud i betragtning, der forekom i ly af mørket, kunne det nok alligevel betale sig at opsætte gadelygter. Det skete dog først i 1681, for da blev en vis Strange Helmer betroet pasningen af dem. De var lavet af kobber og monteret på malede stolper.

Byens lyssky elementer så ikke med velvilje på denne lygteopsætning på byens hovedstrøg. Lygterne blev derfor gang på gang udsat for overlast, hvis ikke de ligefrem blev stjålet. Ved lov blev der nu fastsat strenge straffe for enhver, der beskadigede eller stjal byens gadelygter. Enhver, der blev pågrebet i et sådant forehavende, ville omgående blive sat i jern på Bremerholm.

Lygterne krævede tran, og de skulle stadig efterses. Den første lygtetænder, omtalte Strange Helmer, vides der ikke andet om end navnet. Han virkede nok ikke så længe, for snart blev Johan Huusman inspektør ved lygtevæsenet, og det nye vægterkorps blev oprettet i tilslutning til det, således at en af vægternes vigtigste opgave blev at passe lygterne. Vægterne skulle ligefrem antages af lygteinspektør Huusman, der på den måde fik stor indflydelse. Efterhånden var der opsat 523 lygter i byen.

Vægterne, der nu var autoriserede lygtetændere, skulle sørge for, at tranlygterne blev tændt til den tid, der var fastsat i de nye vedtægter.

Forholdene var langtfra gode. I 1794 udkom et anonymt skrift: »Kjøbenhavneres nødtvungne Begjering til den høje og velædle Magistrat og andre Vedkommende, at de en Gang vil sørge for, at Folk ej formedelst Mørket skulle bræk-

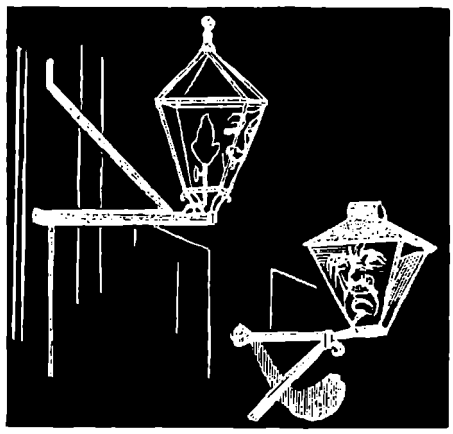

Tranlygten: Naada! Hvad skal det smage af? Skulde vi nu skinne begge to paa een Gang?

Gaslygten: Skinne? Jo, du maa melde dig! Nei, du er Bækkenberg – du kan ligesaa gjerne gaae hjem og lægge dig strax!

Tranlygte: Fordi du priser Sommer og spiller den med bart Ho'de og spilder dine Kræfter med at lyse op ad Husene istedetfor paa Gaden? – Nei, skaf dig først en blank Hat som min, saa der ikke skal komme en Isklump fra Taget og gaae lige lukt igjennem dig – saa kan du snakke med!

ke Hals og Ben itu paa Gaden om Aftenen.« Forfatteren klager over, at lygtemændene slavisk fulgte almanakken. For at spare, var lygterne slukkede, når almanakken angav måneskin, hvad der ikke var så godt, hvis det blev overskyet, og byen derfor henlå i totalt mørke. Månen synes heller ikke altid villig til at indfinde sig efter almanakkens beregninger. Forfatteren havde været ude for at blive kørt ned en aften, da lygterne var slukkede trods et buldrende mørke. Harmen over dette sad ham i penne, da han skrev:

»Gid der må herske et evigt mørke overalt, hvor de folk skulle være, som skulle skabe lys i mørket men ikke gør det, thi at blive kørt enten over eller igennem, at falde og brække arme og ben, ja ovenikøbet en hals, fordi man raver i ægyptisk mørke, er dog ikke den behageligste spas.«

Skriftet gav endvidere udtryk for, at gadelygterne ofte trods almanakkens anvisninger ikke blev tændte, og at de i øvrigt brændte så svagt, at de ikke var til nogen nytte. Det var ikke blot sjuskethed, det lå til grund for dette, men tillige vægternes hang til at stjæle af den tran, der skulle anvendes til lygterne. Forfatteren advarede endvidere som fodgænger de kørende om at vise hensyn og skrev: »Betænk, at ogsaa I kan brække halsen, om I i mulm og mørke styrtede over en afviser«.

Kommentarer i tidens aviser og tidsskrifter viser, at forfatteren af det harmdirrende skrift utvivlsomt har haft ret i sine påstande. De københavnske gader var ikke morsomme at færdes i ved nattetide, når alt var mørke. Det var derfor noget ganske epokegørende, da blikkenslager Johannes Irgens i 1813 tændte et par gaslygter udenfor sin butik i Nørregade og dermed oplyste en stor del af gaden med en lysstyrke, man ikke tidligere havde kendt.

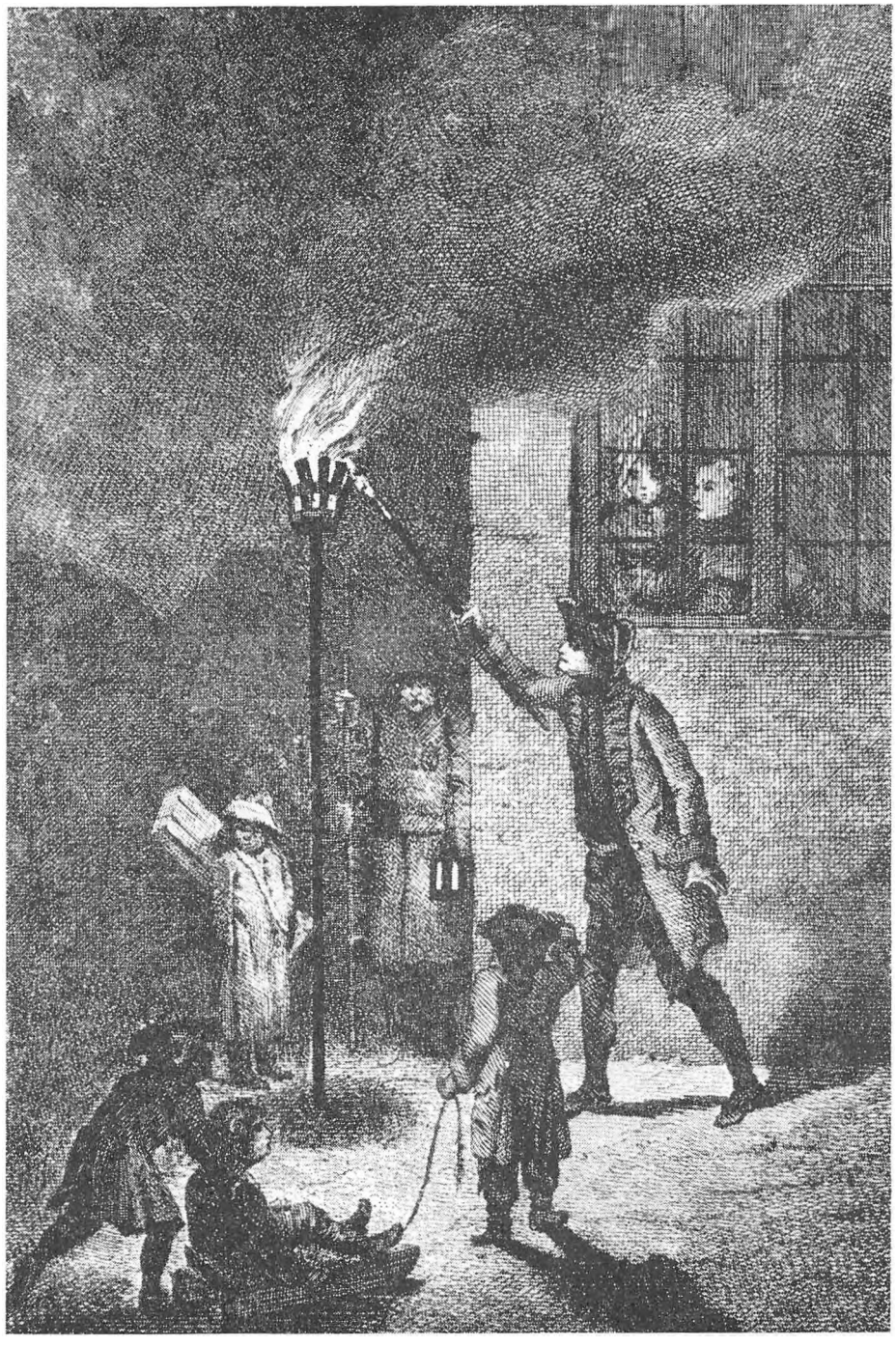

De første lygter i København var en slags offerskåle, som blev tændt med fakler, men de var farlige

Gaslygten: Farvel, du skumle Person, for hvis Skyld saa mange Mennesker ere faldne og have knækket Arme og Ben!

Tranlygten: Farvel, du engelske Vindbeutel, der ved dit klare Skær vil spolere Folks Øine!

Johannes Irgens var nordmand og født i Rørås, hvor faderen var hytteskriver. Han skulle uddanne sig til en fabelagtig dygtig blikkenslager, der i mange år arbejdede i Stockholm, hvor han fik tilbud om at blive hofblikkenslager, men i stedet foretrak han at overtage en afdød morbroders glasværk i København. Det skulle dog ikke blive glas, men gas, der skulle blive hans livs store lidenskab.

Irgens skilte sig af med glasværket og slog sig i stedet ned som blikkenslagermester. Hans dygtighed blev hurtigt kendt, og han endte som oldermand for lavet. Det var i sine ledige stunder, han eksperimenterede med gas til belysningsbrug. I baglokalet fremstillede han et lille gasværk, der leverede gas til de to gaslygter, han lod opstille udenfor butikken.

Aldrig har nogen erhvervsdrivende i København kunnet skabe sig et bedre blikfang, end Irgens gjorde med sine lygter. Når lygterne efter mørkets frembrud lyste, strømmede folk til. Alle skulle se det vidunderlige lys. Det blev imidlertid den ikke særlig begavede politimester Hvidberg for meget. Han forbød simpelthen Irgens at have lygterne stående, da de forårsagede sammenstimlen og uro.

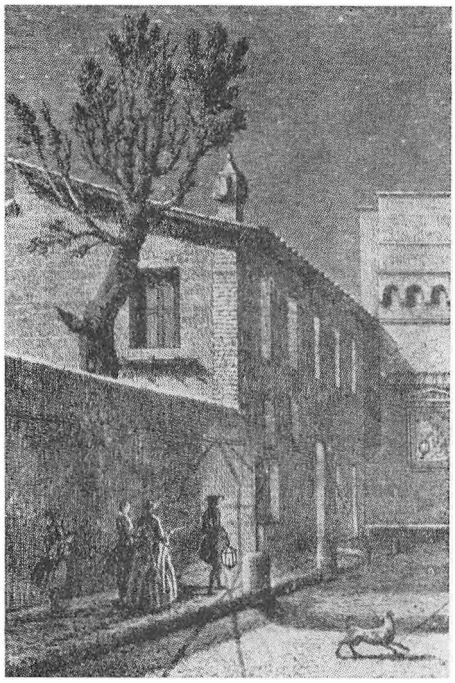

Et herskab bliver lyst hjem af en lygtemand

Efter kun at have lyst nogle få dage, måtte Irgens tage sine lygter ind. Der skulle hengå henved et halvt hundrede år, før der atter skulle blive tændt gaslygter på Københavns gader.

Irgens opgav dog ikke ævred. Ganske vist ville ingen gå ind for hans idé om at lade alle byens gader oplyse ved gas, men med hensyn til indendørs belysning, havde politiet ikke noget at sige. Irgens gik derfor i gang med at fabrikere små lette gasværker til privatbrug. Størst succes fik han på apparatur, der kunne frembringe gas af en blanding af tran og olie. Sådanne apparater installeredes utallige steder i den danske hovedstad. Således fik Polyteknisk Læreanstalt, Den militære Højskole og Hippodromen, hvor nu Folketeatret ligger, alle gasbelysning til indendørs brug. Sådanne huse kom til at ligne lysende paladser i den så at sige mørkelagte by.

Gasbelysningen gik snart i glemmebogen, for det blev alligevel for besværligt med de private gasværker, men så endelig i 1853 traf borgerrepræsentationen beslutning om opførelse af Vestre Gasværk, og det først og fremmest med henblik på gadebelysningen. De osende tranlamper trængte i høj grad til afløsere. Om kogegas talte ingen.

I 1857 begyndte det nye gasværk at arbejde. Det blev en succes fra starten, og jubelen ville ingen ende tage, da de 2000 gadelygter lyste med en glans, man ikke før havde kendt til.

Det var vægterne, der til at begynde med passede gaslygterne, men nogen større popularitet havde de ikke. Det var bekendt, at de før havde stjålet af tranen. Gassen kunne ikke så godt stjæles, men det gjorde dem ikke bedre lidt af befolkningen.

Endelig i 1866 kom Københavns Belysningsvæsens egne folk til, og nu opstod den kendte skikkelse, lygtetænderen, der med sin stang blev en af gadens populære skikkelser. Det var solide folk, der var til at stole på, men deres kår var også meget bedre end vægternes.

En lygtetænder skulle ikke blot tænde lygterne. Han skulle også sørge for, at de blev slukket om morgenen, og om dagen skulle der pudses glas. Hver lygtetænder havde godt og vel et halvt hundrede lygter at passe, og selve tændingen var lidt af en kunst, da de første lygter ikke så gerne skulle tændes alt for tidligt og de sidste ikke for sent. Det kan vist godt siges, at lygtetænderne havde travlt på ruten, når man mødte dem på deres lange ture f.eks. ud af Frederikssundsvej.

Som de gamle vægtere havde haft kvaler med en måne, der ikke kom frem efter almanakkens anvisninger, således havde en nyere tids lygtetændere deres problemer, om vejret var meget overskyet. Det var da blevet temmeligt mørkt, og lygtetænder G. C. A. Jacobsen der nu forlængst er pensioneret, har fortalt mig, at han kunne blive modtaget med ordene: »Hvor fa'en blir I af? Jeg kan ikke få læst avisen«, nogle var jo så heldige at have en lygte lige uden for vinduet.

Krigen med dens mørkelægning og mange besværligheder med hensyn til gadebelysningn blev lygtetændernes sidste krafttag. Efter krigen gik det stærkt tilbage med gasbelysningen til fordel for elbelysning på gader og i stræder. Nu er den sidste gaslygte forlængst slukket, og borte er vel også noget af den hygge, vi må forbinde med gaslygterne og deres tid.

Chris Parø

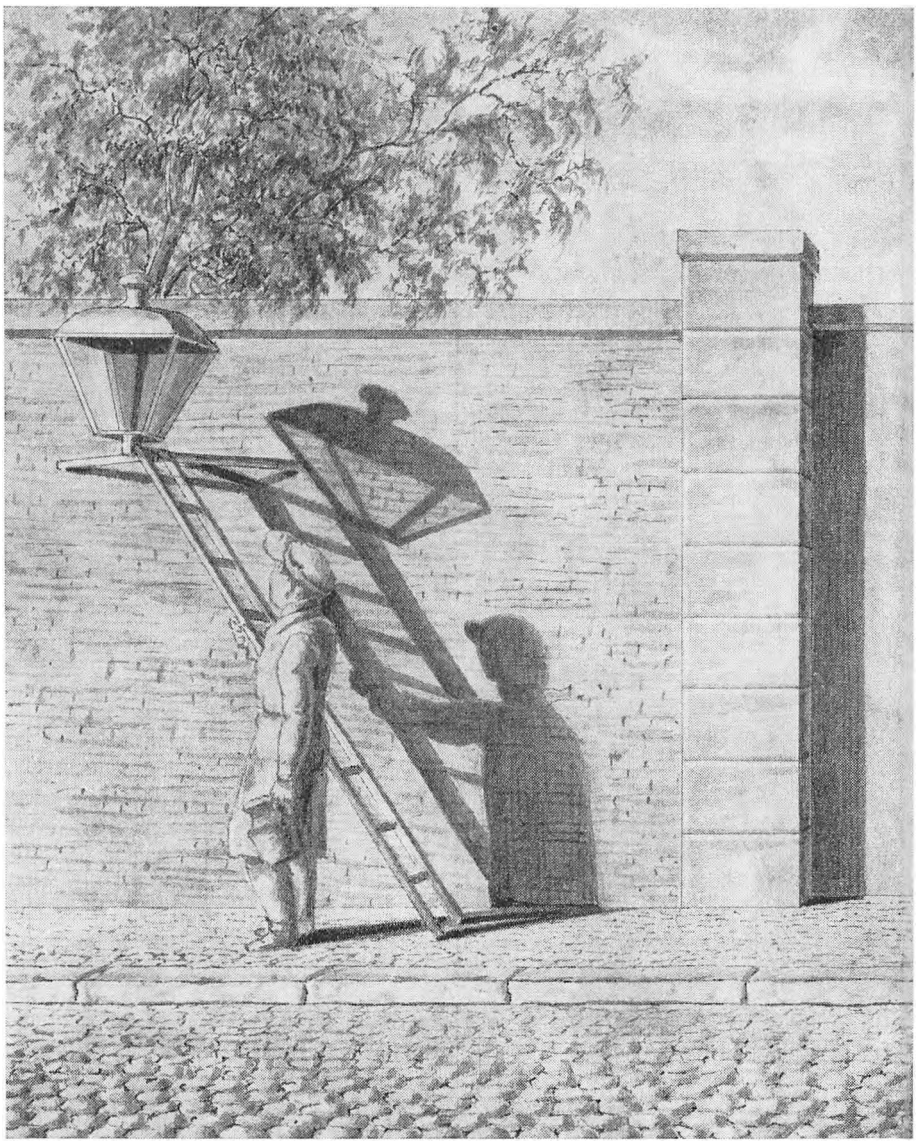

En lygtemand betragter stolt sit værk

DEN GLADE ENKE

På »Det ny Scala« lyder i disse dage smægtende valsetoner. Den snart bedagede, men dog evigtunge »Glade enke« valser i sin elskede grev Danilo's arme – for gud ved hvilken gang – over en københavnsk scene til Lehár's dårende valsemelodi, medens hun henført nynner:

»Jeg vil livet nyde, helst i valsetakt,
valsens toner har for mig en sælsom magt.«

Titelrollen udføres denne gang af den smukke og sangbegavede *Lise Ringheim* og grev Danilo af den blændende dygtige skuespiller fra Nationalscenen, *Henning Mouritzen.*

»Den glade enke« fik sin førsteopførelse i Skandinavien for 63 år siden på det traditionsrige »Casino« i Amaliegade, og operetten blev den største succes i teatrets historie.

Det gamle teater, som i hele sin levetid (90 år) ustandselig havde økonomiske vanskeligheder og truedes af krak – ikke så meget på grund af repertoiret, som var meget folkeligt og yndet af den jævne befolkning – men vel nærmest på grund af teatrets lidt afsides beliggenhed i en udkant af byen.

På det punkt havde »Tivoli«'s skaber og »Casino«'s grundlægger, den geniale *Georg Carstensen* ikke været forudseende. Fint skulle det være, og derfor blev etablissementet anlagt i den fornemme Amaliegade – tæt op ad Amalienborg.

DEN GLADE ENKES KOMPONIST

Den unge østrig-ungarske kapelmester, *Frantz Lehár,* der var blevet uddannet ved musikkonservatoriet i Prag med violin som hovedfag, begyndte allerede her at komponere, og det må ikke have været helt dårligt, når en kapacitet som den tjekkiske komponist, Dvorák spåede ham en fremtid som komponist.

Hans skiftende stillinger som dirigent for militærorkestre og ved teatret i Wien levnede ham ikke tid til komponistvirksomhed. Han havde med held komponeret en opera og et par operetter, men publikum – navnlig hans kvindelige beundrere – interesserede sig mere for den unge, kønne kapelmester, når han i spidsen for sit militærorkester dirigerede sine militærmarcher.

For helt at kunne hellige sig sin livsinteresse trak han sig tilbage til den lille østrigske sommerby Bad Ischl – og så kan det være, det tog fart, og den ene melodi efter den anden til hans kommende verdenssucces så dagens lys.

De fleste kunstnere har en eller flere muser, og Lehár fik også sin, idet de fleste af melodierne til »Den glade enke« blev inspireret af hans skønne genboerske *Sofie Paschkis,* som han ind imellem vekslede nik og smil med fra vindue til vindue. Det blev for øvrigt indledningen til en forbindelse, der med en del afbrydelser varede hele livet og i en sen alder endte med ægteskab.

Den 28. december 1905 fik operetten premiere og blev trods lidt surhed fra en del af pressens side en eksempelløs succes. Verdens første enke og greve hed *Mizzi Günther* og *Louis Treumann.* Lehár dirigerede selv og blev hyldet som operettens fornyer.

Publikum var ved at blive lidt trætte af Offenbach og Strauss og mente altså i »Den glade enke« at se en tiltrængt fornyelse. De Offenbachske mesterværker var sprælske og revyagtige og gav ikke særlig anledning til menneskefremstilling, hvorimod der i Lehárs operetter var stof til dramatisk behandling og spænding og lejlighed til skuespilkunst.

I de Offenbachske operetter blev kærlighedslivet be-

Gerda Krum-Nathansen og Holger Reenberg i »Den glade Enke«

handlet lidt frivolt og komisk, medens det i »Enken« forekom mere sundt og menneskeligt – uden spor af lummerhed.

Operettens hovedpersoner var to meget forelskede menneskebørn, der af stædighed og misforstået stolthedsfølelse havde svært ved at finde hinanden.

Operetten blev en verdens-succes, og Lehár tjente efterhånden kolossale summer. Han døde som en hovedrig mand i 1948 knapt 80 år gammel.

CASINO-MINDER

Efter flere krak og utallige direktionsskifter på Casino prøvede den 30-årige *Fritz Petersen,* der havde vakt opmærksomhed med sine digteraftener på »Sommerlyst«, lykken som direktør i sæsonen 1905–06 og havde heldet med sig.

Efter »Den glade enke«'s succes i Wien sikrede han sig opførelsesretten gennem Folmer Hansens teaterforlag. Musikhistorikeren *Gustav Hetsch* leverede den danske oversættelse, forfatteren *Herman Bang* satte i scene, og operetten havde premiere den 18. august 1906 og blev som tidligere nævnt en fabelagtig succes.

Mange i min aldersklasse har sikkert ligesom jeg oplevet »Den glade enke«'s førsteopførelse på »Casino«. Allerede som 12–13-årig var jeg ivrig teatergænger og overværede de fleste forestillinger her.

Her opførtes mest folkekomedier med spændende og romantisk handling, og helten i disse spilledes af den dengang unge og mandige *Holger Reenberg,* som i løbet af relativ kort tid var blevet teatrets førstekraft.

Reenberg – dette betydelige naturtalent – for det var han ubetinget, da han ikke havde fået nogen form for uddannelse og hverken havde en akademisk eller kunstnerisk baggrund som hans store samtidige Poul Reumert og brødrene Adam og Johannes Poulsen. Han var ganske simpelt den fødte skuespiller.

Efter et par år i provinsen kom han i 1900 til Casino og indtog i løbet af få år førerstillingen på dette teater i kraft af sin mandighed og naturlighed.

At hans talent spændte videre end til folkekomediehelte, beviste han allerede i et af sine første år ved teatret, da han spillede Oehlenschlægers »Aladdin« – »naturens muntre søn« – enfoldig og med ægte lyrisk fornemmelse, og senere da han spillede den ædle Sidney Carton i Dickens »To byer« og ikke mindst hans rystende fremstilling af drankeren Coupeau i Emile Zola's »Faldgruben«.

»Enken«'s succes var en kendsgerning, og publikum fyldte teatret aften efter aften til de første 100 opførelser.

Der var rigtigt liv i kvarteret omkring Bredgade, når teatergængerne i en tæt skare lidt før kl. 8 om aftenen bevægede sig gennem Store Strandstræde, der mentes at være en genvej til Amaliegade. Biler fandtes kun i meget ringe omfang, så folk kom enten i sporvogn eller til fods med undtagelse af det fåtal, der havde råd og tid til at køre i hestedroske.

Allerede på lang afstand kunne de feststemte teatergængere se de røde lygter, der aften efter aften lyste på teatrets facade.

Efter at have afført sig overtøjet i teatrets forhal, kom man ind i den lange og smukt udstyrede bazargang, hvorfra en trappe førte op til tilskuerpladsen, der i det store og hele ikke havde ændret skikkelse fra Carstensens dage.

Alle pladser var gode – selv på de billige pladser (som jeg var henvist til) så og hørte man godt.

Publikum var spændt på Reenbergs første udførelse af en operette-elsker-rolle. Han svarede just ikke til den gængse opfattelse af en operetteelsker. I modsætning til de sødladne, tit feminine, tenor-smeldende sangelskere, var han meget maskulin og havde nærmest basbaryton. Alle hans solopartier måtte sættes ned, men

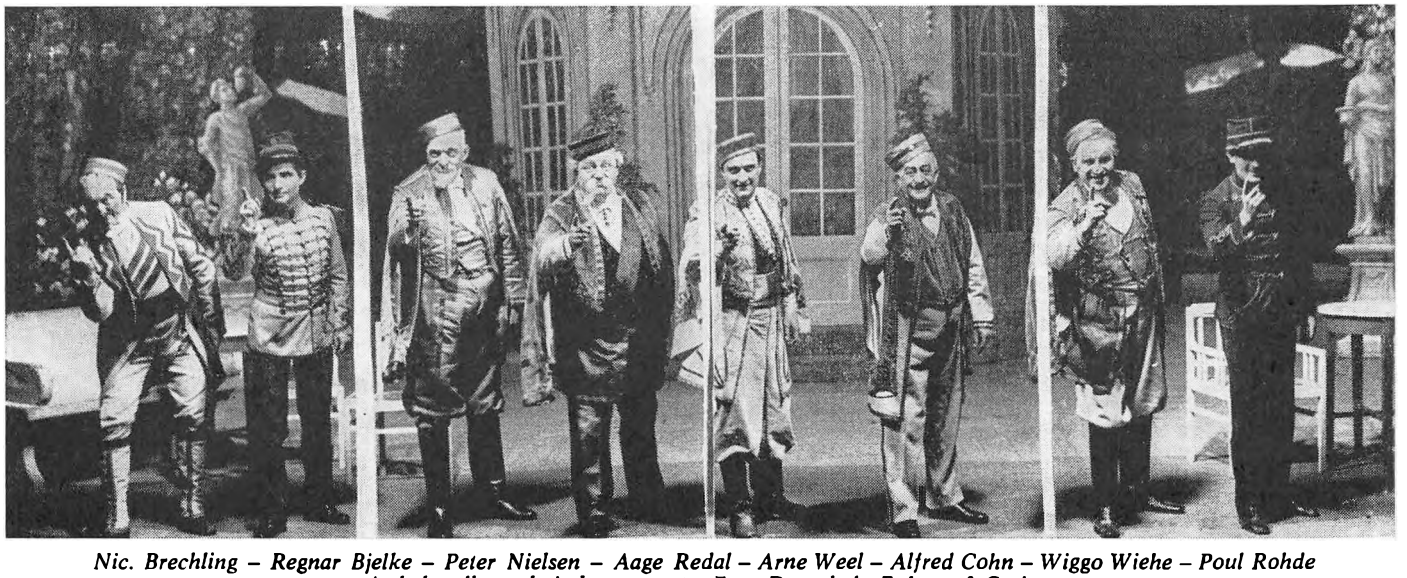

Nic. Brechling – Regnar Bjelke – Peter Nielsen – Aage Redal – Arne Weel – Alfred Cohn – Wiggo Wiehe – Poul Rohde
»At behandle en kvinde er svært«. Fra »Den glade Enke« på Casino

Velgørenhedsbal på Casino

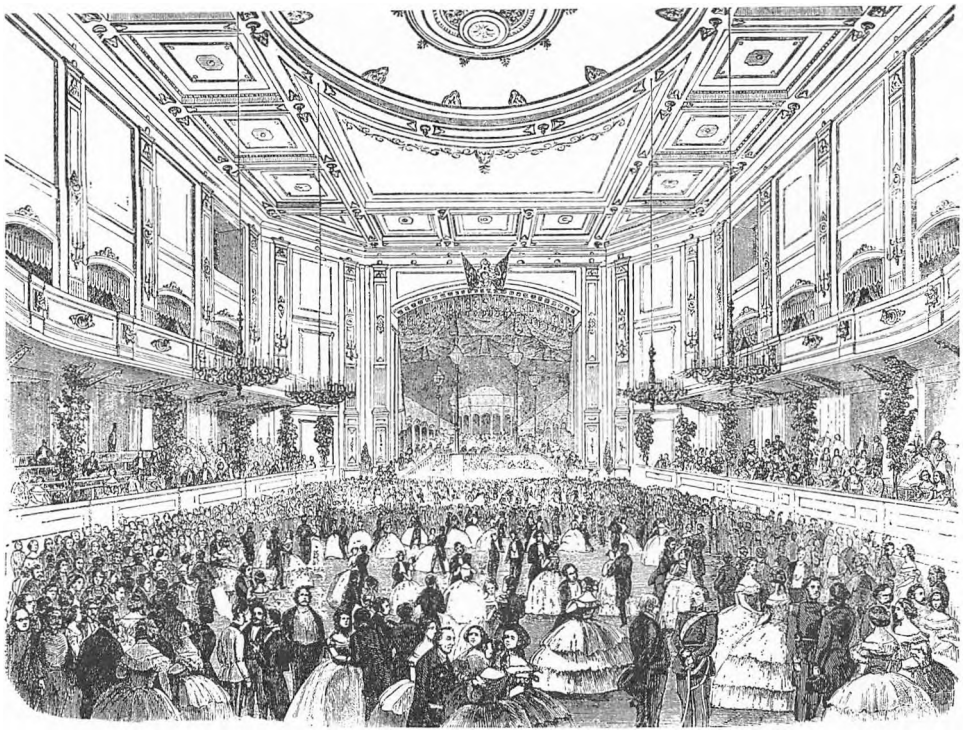

han var gennem-musikalsk, og det lød smukt, når han sang understemmen i duetterne med sin partnerske, den yndige og smukt syngende *Gerda Krum Nathansen*.

Grev Danilo har sin entre et stykke ind i 1. akt. Han er ventet med længsel i gesandtskabspalæet af de forsamlede politikere med gesandten i spidsen. Lilleputstaten Pontevedeo er i pengenød og bestræbelserne går ud på at få en forbindelse istand mellem gesandtskabssekretæren Danilo og mange-millionøsen Hanna Glawari, så hendes millioner kan komme det nødstedte land tilgode. Endelig ankommer han – let bedugget – lige fra café Maxim og kvæder dette etablissements pris: »Nu til Maxim jeg går osv.«

Efter sangen larmede bifaldet fra den fyldte sal – og succes'en var allerede fastslået.

Operettens andet elskerpar blev spillet og sunget af den flotte meget sangbegavede *Gerda Christophersen* som gesandtfruen Valencienne og hendes elsker løjtnant Rosillon af *Torben Krarup*.

I det hele taget var operetten glimrende besat. To så strålende skuespillere som den fremragende komiker (med gummiansigtet) Sofus Neumann, Valenciennes lidt senile ægtemand, der var pontevedrinsk gesandt – og farcøren Jaques Wiehe legationsråden Njegus.

Begejstringen var enorm og bifaldet endeløst, da tæppet faldt for sidste akt.

Den festlige finale af første-opførelsen af »Den glade Enke« på Casino i 1906

CASINO

Sæsonen 1906-07

aabnes

Lørdag d. 18. August 1906 Kl. 8 pr.:

Første Gang

Den glade Enke

Operette i 3 Akter af Victor Léon & Leo Stein, oversat af Gustav Hetsch.
Musiken af Franz Lehár.
Dansene arrangeret af Balletdanser Chr. Christensen. Dekorationerne af Carl Lund.
Kostymerne fra Wercb & Flotow, Berlin og Eduard Spies, København

Skuespilpersonalet i Sæsonen 1906-1907 bestaar af:

Herrerne:

Arnold Christensen	Torben Krarup	Holger Reenberg
Svend Cathala	Otto Lagoni	Svend Rindom
Hjorth-Clausen	Holger Madsen	Carl Rosenbaum
Robert Hansen	Louis Melander	Vilhelm Wiehe
Valdemar Keller	Sofus Neumann	Jacques Wiehe
Valdemar Kolling	Holger Rasmussen	Charles Wilken.

Damerne:

Elisabeth Andrea	Ellen Diedrich	Bertha Lindgreen
Gudrun Carlson	Ella Hansen	Anda Lyngbye
Tilley Christiansen	Nanna Jørgensen	Elina Møller
Ville Christiansen	Gerda Krum	Emma Wiehe
Gerda Christophersen	Emma Lind	Antoinette Winding.

Billetsalg til Aabningsforestillingen:

Forhøjet Pris Torsdag d. 16. og Fredag d. 17. fra Kl. 12-3 og Forestillingsdagen fra Kl. 10-1½.
Ordinær Pris Forestillingsdagen fra Kl. 12. Billetpriserne ere de sædvanlige.

Billettelefon 1951.

Plakaten til førsteopførelsen af »Den glade Enke«

Forestillingen var almindeligt samtaleemne ude i byen. Folk blev besat af en fuldkommen »Enke-dille«. Alle unge og ældre pigehjerter bankede for deres drømmes helt Danilo. På alle cafeer og i dansesale lød Lehárs smægtende melodier.

Der var kæmpeudsalg af operettens hovedpersoner på postkort, og på alle maskerader vrimlede det med Enke- og Danilo-klædte deltagere.

Ved den 100'de opførelse kom Lehár til København og dirigerede orkestret i Casino, og det var en stor oplevelse, da han viste sig på scenen og spillede violin til enkevalsen.

Under Lehárs besøg forefaldt en lille pudsig episode. Dir. Fritz Petersen havde sammen med et par venner umiddelbart efter gæstens ankomst inviteret denne på en lille velkomstmiddag på hotel »Phoenix«. Da de trådte ind i restauranten, spillede orkestret en melodi fra »Den glade Enke«. Til kapelmesterens forbavselse reagerede Lehár overhovedet ikke på denne opmærksomhed. Det blev så opklaret, at komponisten overhovedet ikke kendte melodien. Det var nemlig en fransk sangvals »Når kærligheden dør«, som Gerda Christophersen havde bedt om at få indlagt i operetten, da hun ikke syntes, hun havde noget rigtigt at synge som gesandtfruen.

Operetten gik sin sejrsgang over hele verden. Samme år som Danmarks-premieren blev »Enken« opført på Nationalteatret i Kristiania (Oslo), hvor Bjørn Bjørnson var direktør. Her var det den store norske skuespiller *Ingolf Schanche* og *Else Frølich,* der valsede succes'en hjem.

Som man kan se, fascinerede Danilo-rollen selv store skuespillere. Da den geniale svenske skuespiller, *Gösta Ekmann* åbnede sit eget teater i koncerthuset i Stockholm, spillede han selv Danilo med den pompøse *Zarah Leander* som enken. Ved et gæstespil på Dagmar Teatret i 1931 så jeg det ejendommelige par – en mærkelig konstellation – han fin og raffineret, hun derimod nærmest lidt mandhaftig. Men det lød skønt, når hun med sin meget dybe altstemme sang »Viljasangen«.

Vor egen *Carl Brisson* grundlagde sit verdensry som Danilo, som han først spillede i London og senere i Amerika.

Selv på film har man set det berømte par, den strålende *Jeanette Mac Donald* og charmøren *Maurice Chevalier* i de to berømte roller. At operetten også er gået som stumfilm i sin tid er i høj grad bemærkelsesværdigt, men det kunne jo tyde på, at selve operettens handling har kunnet afgive godt stof til underlægning af billederne og med operettens melodier som ledsagemusik.

Her i staden har adskillige skuespillere i tidens løb udført rollerne med succes, bl.a. *Arne Weel,* der først spillede sammen med *Ellen Gottchalck* på Casino og senere på det berømmelige gamle Scala med den bedårende *Amelie Kierkegaard* som enken.

Desuden har *Erling Schroeder* og *Poul Reichhard* spillet Danilo.

Det mest populære »Enke«-par i de sidste 25 år har været *Hans Kurt* og *Else Marie,* der i flere perioder med års mellemrum har spillet de berømte roller til succes.

Endnu engang – og sikkert ikke den sidste – lyder de indsmigrende melodier på et københavnsk teater, og bifaldet larmer, når den letsindige pondevedrinske ambassadesekretær Danilo Danilowitch synger om sine små veninder fra Maxim:

Nu til Maxim jeg går,
og sikken et slag jeg slår.
Thi der jeg mig befinder
blandt lutter små veninder:
Lolo, Dodo, Joujou,
Clocho, Margot, Froufrou
og der man ganske glemmer
det elskte fædreland . . .

Holger Stein.

Af Marmorkirkens historie

Marmorkirkens egentlige navn er Frederikskirken, opkaldt som den er efter Frederik V, der i anledning af den oldenborgske kongerækkes 300 års jubilæum havde ønsket at rejse et monument herfor. Resultatet blev Københavns fine rokoko-kvarter med Amalienborg Slotsplads – en af de skønneste pladser i verden – som centrum. En monumental kirke skulle krone bygherrens værk.

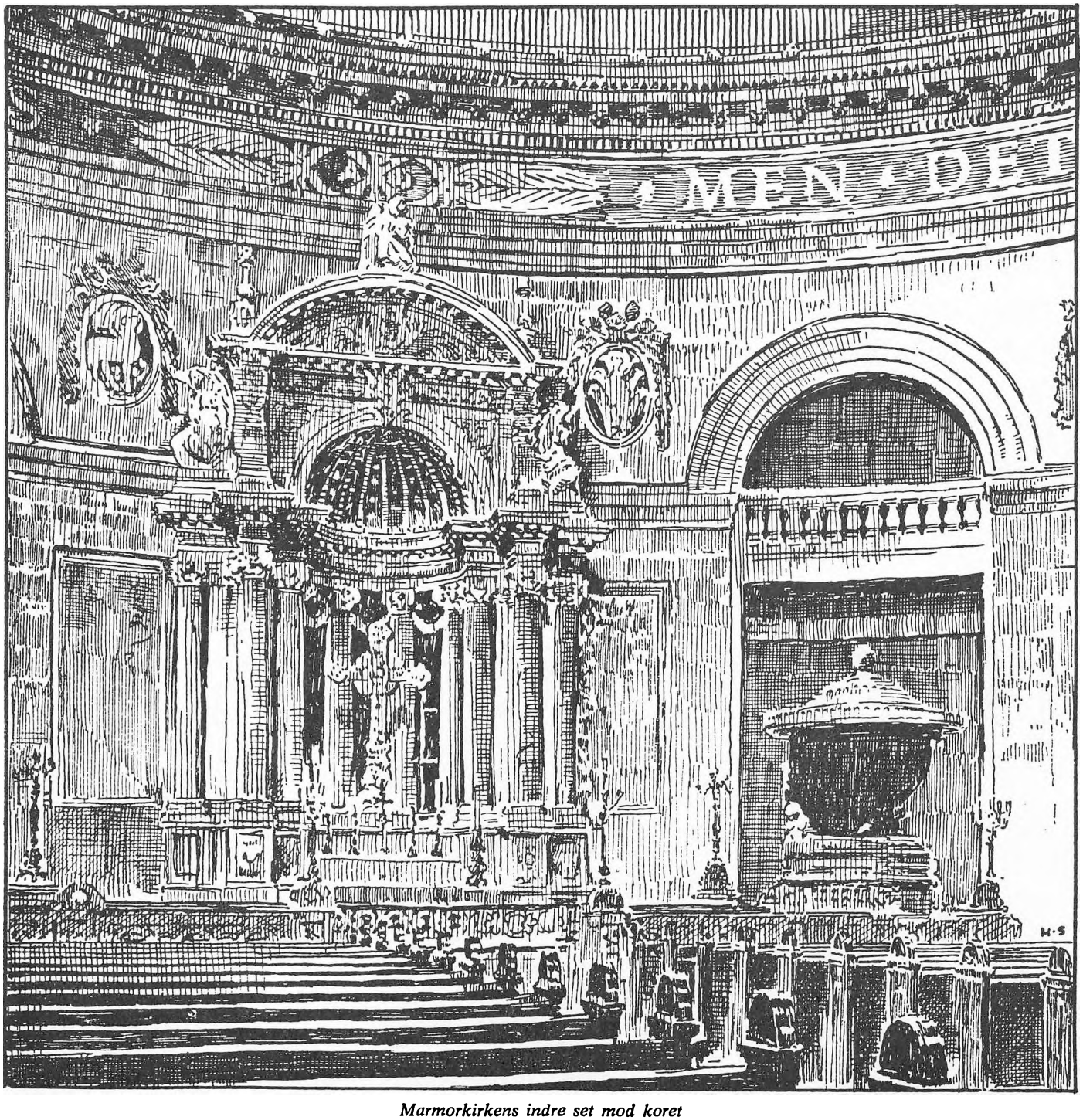

Marmorkirkens indre set mod koret

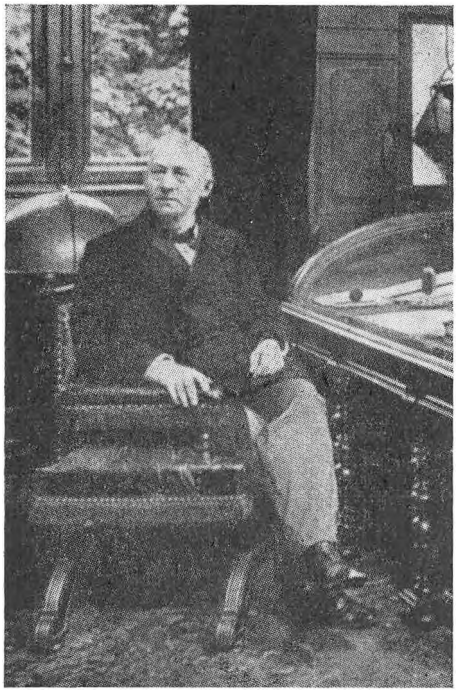

Tietgen ved sit skrivebord

Når man i daglig tale benævner kirken som Marmorkirken, skyldes det, at den oprindelig var påtænkt opført med marmorbeklædning, såvel udvendig som indvendig. Det til byggeriet nødvendige marmor skulle hentes fra et norsk marmorbrud ved Gjellebæk i Lier. Kirkebyggeriet viste sig at skulle blive et hasarderet foretagende, der kom til at strække sig over ikke mindre end 145 år. Det blev et spild af tid og penge i en periode af vort lands historie, hvor forfængeligheden rådede, og hvor der var frit slag med hensyn til bevilling af penge.

En symbolsk grundstensnedlæggelse fandt sted af Frederik V den 30. oktober 1749 »under paukers og trompeters lyd«, efter at biskop Hersleb først havde, som det hedder, »holdt en fyndig og zirlig Tale«.

Frederik V havde 25. juni 1749 – 4 måneder før grundstensnedlæggelsen – aflagt et besøg i marmorbruddet på Gjellebæk, men kongen havde vel på det tidspunkt næppe planer om, at kirken skulle fuldføres i marmor. Bestemmelsen herom blev først taget i 1753, da man var færdig med piloteringsarbejderne, der både var omfattende og vanskelige.

Planerne om levering af marmor blev accepteret af kgl. hofstenhugger Fortling, der nogle å i forvejen havde fundet det marmorbrud, der var i stand til at levere den uhyre mængde marmor, der skulle anvendes. Måske var det ikke Fortling, der havde påvist marmorforekomsterne på Gjellebæk ved Lier-Askergrænsen i nærheden af Drammen, men det var i al fald ham, der havde skabt mulighed for materialets udnyttelse og dermed indførelse af stordrift. Henimod 100 mand var i en årrække i arbejde. Marmoret blev udskibet fra

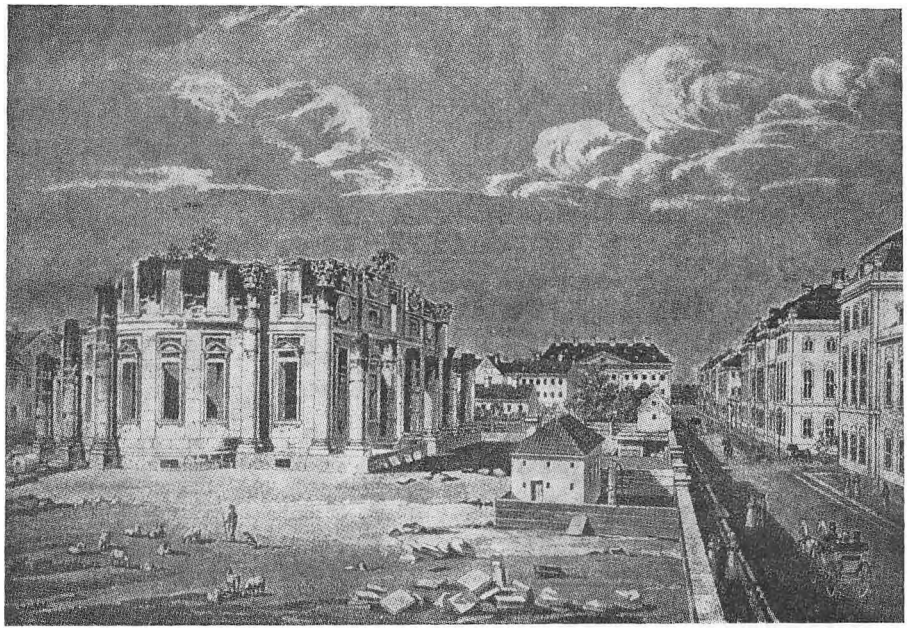

Udsigt over Marmorkirke-ruinen og Marmorpladsen samt Bredgade i 1850'erne

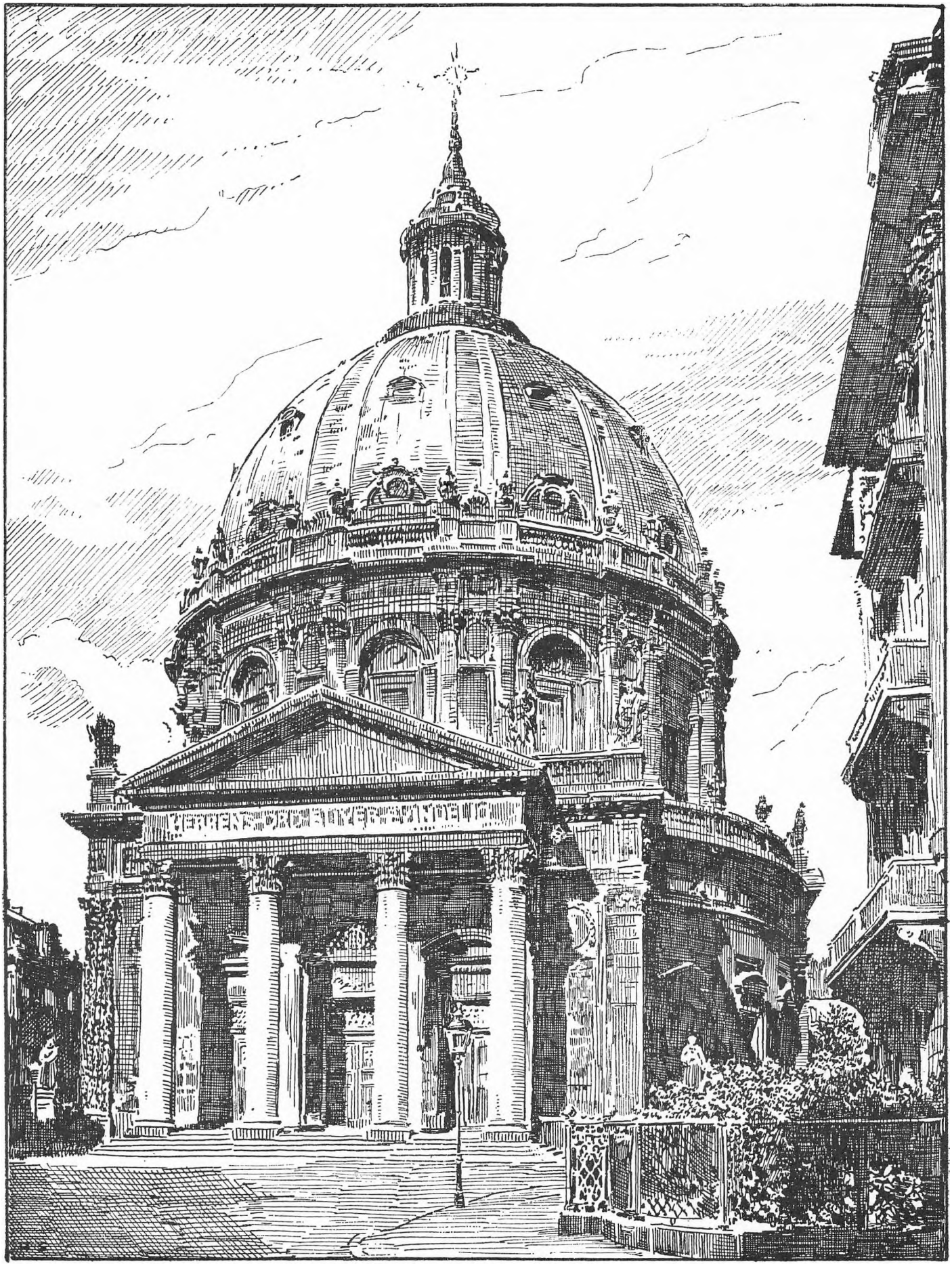

Marmorkirken set fra Bredgade

Drammensfjorden efter en besværlig transport ad dårlige veje. Herhjemme hobede marmorblokkene, der havde et tværmål af 2 m, sig op. Programmet var beundringsværdigt, men materialet så dyrt, at udgifterne mangedobledes.

Frederik V døde 1766 uden at se sit bygningsværk fuldført. Byggeriet fortsattes herefter under Christian VII indtil Struensee med hård hånd lukkede af for pengekassen og sendte arkitekten hjem. Forhåbningerne om at få kirken fuldført var dermed skrinlagt, efter at byggeriet havde stået på i 21 år. Det planlagte byggeri med Peterskirken og Pantheon i Rom som forbilleder henlå derefter i 104 år som en malerisk ruin.

Efter byggeriets standsning lå flere tusind kubikmeter marmor tilbage på valpladsen ved Gjellebæk. Dette marmor blev derefter solgt i mindre portioner eller på anden måde afgivet til andre igangværende byggeforetagender. Til fundamentet til Saly's statue af Frederik V på Amalienborg Slotsplads blev bl.a. en del af det norske marmor benyttet.

Moderne geologer har karakteriseret Gjellebæk-marmoret som dårligt egnet til ornamentalt brug, eftersom det ville blive tæret af luften. Ved Gjellebæk-bruddet, der nu er nedlagt, rager dog en 8 m høj obelisk op, der blev opført i marmor 1749 til minde om Frederik V's besøg. Obeliskens inskription kan stadig læses efter over 200 års vejr og vind, hvilket kunne tyde på, at marmorets kvalitet slet ikke har været så ringe.

Marmorkirkens byggeri var af anseelige dimensioner; alle gode kræfter blev da også sat ind på at få opgaven løst, men det oversteg rigets kræfter.

Hofbygmester Niels Eigtved, der har præget hele Amalienborgkvarteret, var den første, der udarbejdede forslag til kirken karakteriseret ved en høj kuppel og et tårn på hver side af den. Eigtved døde imidlertid 1754, og derefter fremkom Lauritz de Thurah med et forslag, men det blev en fra Frankrig indkaldt ung arkitekt Louis-Henri Jardin, hvis forslag blev accepteret, stadig med to tårne ved siden af kuplen. Løsningen af byggeopgaven skulle imidlertid blive noget helt tredje.

Det blev arkitekt F. Meldahl, der fik til opgave at fuldføre kirkebyggeriet. Kirken i sin endelige form indeholder således lidt Jardin og meget Meldahl.

1. juli 1874 havde den store bankmand og industrifyrste C. F. Tietgen købt kirkeruinen med forpligtelse til at fuldføre kirken, og det lykkedes ham så godt som ene mand at færdiggøre den. Kirken blev nu fuldført i kalksten og kuplen med kobberting indsamlet over hele landet. Det tog 20 år at bygge kirken færdig, og den blev indviet 19. august 1894. Det blev et imposant og monumentalt bygningsværk. Kirken, som vi kender i dag, virker måske mere tung og bastant end de oprindelige projekter, men kunstnerisk set er den et monument af høj rang med den pompøse kuppel, der er Europas sjettestørste og virker som et vartegn for byen.

Foruden kirkeruinen havde Tietgen også købt de omkringliggende grunde, hvor der efter hans tanke skulle opføres ejendomme, der kunne skabe en ramme af arkitektonisk god virkning omkring kirken. Det lykkedes også, hvad Bredgade-hjørnerne angår og det ene hjørne mod Store Kongensgade, men ejeren af det andet hjørne modsatte sig planen. Der er her endnu i vore dage bebyggelse med servicestation og bilholdeplads, og selv om det ikke harmonerer med de øvrige omgivelser, frembyder dette hjørne alligevel et exteriør af helt parisisk tilsnit.

Tietgens tanke gennem fuldførelsen af kirken var her at skabe et hjemsted for den grundtvigske menighed, som både han og hans hustru havde sluttet sig til. Kirken, der blev påbegyndt under enevælden, men fuldført af en enkelt mand som udtryk for det grundtvigske livssyns betydning, dannede efter Tietgens egne ord slutstenen på hans og hans hustrus jordiske gerning.

Sigurd Jonassen.

Min barndom på Ørholm

Forfatteren til nedenstående erindringer er professor, dr. med., overkirurg E. A. Tscherning (1851–1919), en søn af forsvarsministeren under treårskrigen. De er skrevet 1911 og oprindelig trykt i de ferslewske blades serie »Mit hjem«.

Jeg er født på Hauserpladsen, men er dog barn med landlig opdragelse, thi fra min bevidste barndoms begyndelse til mit halvelvte år er jeg opdraget på Ørholm, hvor mine forældre fra foråret 1854 – jeg var da tre år – lejede den store hovedbygning, tildels af økonomiske hensyn for at kunne give deres børn landluft uden at have udgift af stor lejlighed i byen og landlejlighed til sommerbrug. På Ørholm fandt de i hovedbygningen en herskabelig bolig, som dog kun var tåleligt holdt, men den var billig, og der var plads. Der var en have på 5 á 6 tønder land, store, men lidt forfaldne udhuse. Og hvad var der ikke alt af gammel hygge og landlig overflødighed af al slags, en hel lille landhusholdning og stor havedrift. Hvad kunne mor ikke høste af grøntsager til at aflaste husholdningskontoen! Mine forældre fik mange skoser, fordi de opfødte os med så mange vegetabiler, – vi ville få kirtelsyge af de mange kartofler, oppustede maver af den megen salat. Det var jo i de tider, æggehvidestoffernes enevælde i kosthygiejnen kom frem. Men spådommene gik ikke i opfyldelse. Der var æg, mælk og flæsk nok til at gøre mors kost kraftig og sund.

Ørholm lå den gang uden for trafiklinierne; en herskabsvogn var en begivenhed, hvorom der taltes resten af dagen. En skoleskovtur med en halv snes »kildevogne« med flag forvildede sig en gang der forbi. Jeg synes aldrig et festligere tog er passeret forbi mine øjne.

Ørholm Hovedbygning

Forbindelsen med København bestod for personbefordring i en omnibus, der fra den en halv times gang fjerne »Store Kro« i Lyngby nogle få gange om dagen gik til København. Her holdt den ved »Hotel du Nord«, hvor nu magasinet af samme navn ligger. – Aviser, pakker og breve besørgedes med fabrikkens fragtmand, »papirskusken«, der daglig førte papir til »byen« og bragte klude med sig hjem. Han tog vore breve og pak-

Professor E. A. Tscherning i sit fjerde år. Blyantstegning af P. Skovgaard

ker med til besørgelse og modtog den korrespondance, som vore bekendte vidste skulle afgives til en urtekræmmer i St. Kongensgade.

Vi havde jo nok en postforbindelse; thi diligencen bragte den københavnske post til Lyngby, hvorfra der vist en gang om dagen blev bragt post til Brede skolelærer. Hos ham lå posten til afhentning; men da vi havde den bekvemme forbindelse med »papirskusken«, var det kun, når vi på spadsereture kom forbi skolen, at postafleveringen fandt sted, så det er hændt, at vi en gang fik en indbydelse nogen tid efter lejligheden, til hvilken det gjaldt.

Lå vi således til siden for de gængse ruter, så var dog selve stedet rigt på bevægelse, som tilfældet er med en fabrik, hvor en mængde mennesker er i virksomhed. Tømrer- og smedeværksted var i fuld gang, fabrikkens arbejdere var på færde fra morgen til aften, og »kludekonerne« gik fra deres lokale til fabrikken med de sorterede klude. Fabriksherren boede langt borte, – på Strandmøllen. Arbejdere og håndværkere søgte ofte mine forældres råd og vejledning i anliggender, der ikke netop hørte ind under deres stilling ved fabrikken. Far var jo på grund af rigsdagsarbejdet det ene halvår hjemmefra, men i sommerhalvåret søgtes han ofte. Moder var hele året rundt en god støtte for fabrikkens koner. Hun havde en ikke ringe praksis som en slags gratis kvaksalverske, idet hun i tilfælde af sygdom hos familierne hjalp efter recepter fra vor huslæge i København, mine forældres gode ven, *Fenger,* den senere borgmester, og hun solgte dem billig mælk og hvad huset ellers kunne undvære. Ved siden af hjælpen, hun gav, tog hun sig en for hin tid naturlig ret til at revse for hvad hun fandt stygt og urigtigt. Gamle *Niels Olsen* – mon han var gammel uden i *min* forestilling? – var en lille hjulbenet, mager arbejdsmand, der uden for fabriksarbejdet gik til hånde hos os med brændehugning og savning. Det var et hårdt arbejde for ham i tidlige mørke morgener før fabrikstiden; men Niels Olsen måtte slæbe, for han og hans høje pragtfulde hustru satte en stor skare børn i verden, og mors bebrejdelser for den ukontrollerede børneavl mødte han med, at det var deres eneste fornøjelse, – hvad der for resten ikke var rigtigt, thi han dyrkede Bacchus og fik skænd af mor derfor. Var Niels Olsen et lidet ordnet menneske, så var ovennævnte *Ole Papirskusk,* fragtmanden, en akkurat mand i sin virksomhed som i sit hjem. Han havde i huset en dreng af sin slægt, en slags velgørenhed var det vist, og denne dreng opdrog han efter reglen: tugte den, man elsker. Hvor var han streng mod samme »lille Frederik«! Frederik, der var en del år ældre end jeg, havde forpligtelser i onkelens stald, og var sagerne ikke i orden, fik drengen bank. Jeg husker en eftermiddag, da mor sad ved sit staffeli i en stue, der vendte ud mod en plads, på hvis anden side fragtmandens stald lå. Hun hørte skrig og råb der ovre fra, og da hun så efter, så hun »lille Frederik« lagt op på foderkisten, medens onkelen var i færd med at gennemprygle ham med piskeskaftet. I en fart kom vinduet op. Mor stod der med malerpalet og stok, råbende over gården for at stoppe eksekutionen, og »Ole Papirskusk« fandt indblandingen naturlig. Sagen var dog ikke den, at mor i og for sig var abolitionist over for legemsstraffe i opdragelsen; hun havde selv i sin barndom været ude for prygl, og jeg tror, man nu ville finde, at hendes hånd sad ret løst på skaftet; både vi børn, hendes lugebørn i haven og hendes tjenestepiger har fået hendes dygtige lille hånd at føle. Men over for Ole Papirskusk fandt hun, at afvejelsen af straffen var uretfærdig i forhold til forseelsen; ja, så rørt var hun over »lille Frederik«, at han kom ind i en af hendes små no-

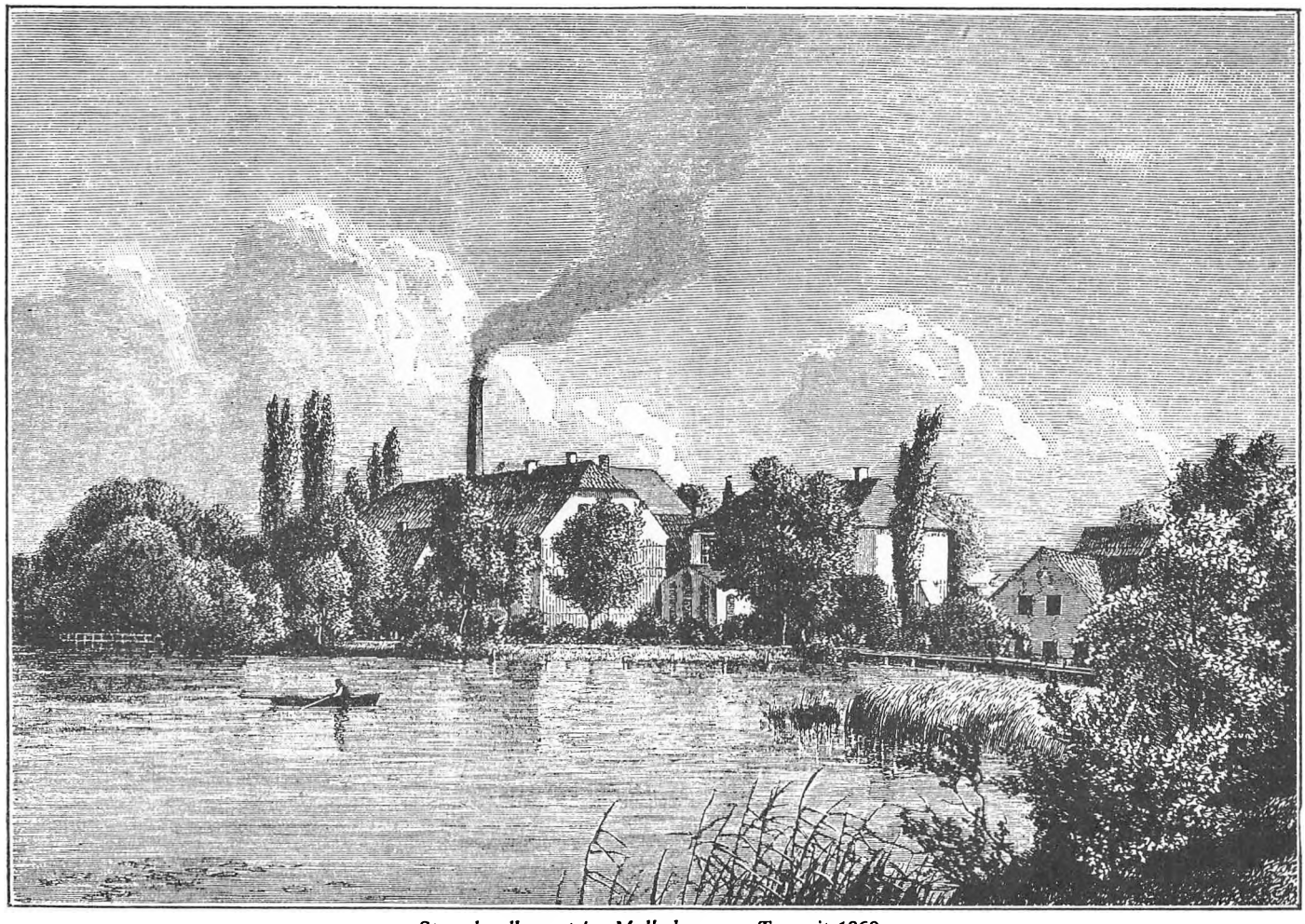

Strandmøllen set fra Mølledammen. Træsnit 1868

veller som en dreng, der led ved en ond slægtnings hårdhed. Det gik ham imidlertid godt i livet.

Moders interesse for Frederik bevirkede, at jeg i nogen grad sluttede mig til ham. I øvrigt var vor omgang med fabrikkens børn ikke intensiv.

Vi blev tidlig taget i skole. Undervisningen deltes mellem en lærerinde og mine forældre. Lærerinden havde »skolefagene«, religion, historie, geografi, naturhistorie og lidt klaverspil, medens mine forældre til dels tog sprogene, fransk og tysk, hvoraf vi lærte begyndelsesgrundene meget tidligt. Og så lærte mor os, så langt jeg husker tilbage, at tegne. Om sommeren vandrede vi ud i det fri med vore tegnebøger og blev anbragt ved en træstub, en stor sten, en savblok eller en låge og fik anvisning på at se og gengive det sete. Om vinteren, eller når vejret var dårligt, fik vi et par klodser, en kande eller en blomst sat frem og skulle gengive formen. Jeg tror ikke, jeg altid har været helt glad ved denne undervisning, der bar så udmærket frugt hos min søster Anthonore Christensen, men det var dog friskere end grammatiktimerne, hvor samme søster kylede bogen hen ad gulvet, eller timerne med den store tabel, som især en af lærerinderne anså for undervisningens hovedhjørnesten; hun blev hurtig uenig med mor på grund af dennes friere syn på undervisning.

Når jeg særlig kommer til at nævne min mor i forbindelse med undervisningen, ligger det i, at hun var der hele året, medens far i rigsdagshalvåret boede i København og kun kom ud om søndagen. Men om sommeren var han interesseret deltager i vor undervisning, hvor jeg som ældste søn især nød godt af hans store pædagogiske evner. Det fag, han lærte mig, var først og fremmest fransk efter de den gang nylig fremkomne Ahnske lærebøger, der fingerede, at sproget lærtes som modersmålet, således at man begyndte med de få ord, som er spædbarnets første – *mère, père* o.s.v. Dernæst lærte han mig meget tidlig begyndelsesgrundene i Aritmetik efter Steens fortrinlige lille lærebog og geometri efter en gammel bog af Hjelte fra faders ungdom. Historie lærte han mig efter en lille Danmarkshistorie af Rimestad – i sort shirtingsbind. Om denne bog har jeg, foruden det sorte shirtingsbind, kun en eneste be-

stemt erindring tilbage, nemlig følgende: I det kapitel, der omhandlede kristendommens indførelse i Danmark, stod der, at på den tid havde mange opgivet troen på de gamle guder, men de kunne ikke forsone sig med den nye lære, og *disse mennesker troede derfor kun på sig selv*. Hvad det i grunden skulle sige, stod mig ikke helt klart, men jeg har en erindring om, at jeg fandt dette livsgrundlag overmåde vellykket. Jeg mærkede jo ikke noget til, at mine forældre stod i nogen nær berøring med ældre eller nyere guder, ja pastor Rørdam i Lyngby fandt endog anledning til at holde min mor borte fra altergangen efter min ældste søsters konfirmation. Og han havde vel ret; thi hendes nærværelse ved alterbordet for følgeskabs skyld havde været meningsløs.

Et led i undervisningen var de besøg, som vi aflagde sammen med far i alle slags fabrikker og værksteder, hvorved vi meget tidligt fik en ikke ringe teknisk viden.

Ørholm var stedet for mange glade timer. Fra omegnen og fra København søgtes vort hjem af en fast stok af gode venner, yngre og ældre. To retter mad, frugt efter årstiden og dertil mors vellagrede frugtvine var hele traktementet. Hvem der kom, måtte vide, at gæstefriheden var i stor tarvelighed. I en sang til en gammel visemelodi skrev mor ved en festlig lejlighed: Og blev i fikseret – og dårligt traktere, så band mig ikke, – når I returnered' til stor kalas!« Ved denne fest blev jeg, ud på aftenen, grædende af søvnighed lagt til sengs, og bagefter blev jeg sølle dreng drillet som den, der havde udbragt skålen for det gode humør. –

Der var efterårsmanøvrerne med musik og kanontorden. Fader gik ud og forklarede os, hvad der foregik, og det kunne træffe, at han modtog hyldest fra officerer, som havde tjent i hans ministertid i hint vidunderlige år 48. – Der var også små ture med madkurv og vand på maskine, og den årlige tur til Dyrehavsbakken.

Som glanspunkter står for mig de besøg, far modtog af fremragende mænd, politiske venner og modstandere, der kom for at forhandle og ofte tog til takke med mine forældres fordringsløse bord, der dog altid havde en vis charme, som skyldtes mors store forstand på husførelse og den støtte, hun fandt i den lille landbedrift og den store, veldyrkede have. Hvilke forskellige billeder står ikke for min erindring af hin tids mænd: *Blixen-Finecke, Scheele, I. A. Hansen, Monrad, Balthasar Christensen, Fischer, Gert Winther,* digteren *Goldschmidt, Algreen-Ussing, Fenger, gamle Owen* og mange flere. I nogle år boede fru kommandørinde *Suenson* til leje hos os; hendes søn, den senere berømte mand fra Helgoland, kom med familie i besøg hos hende. Hvor var han smuk og statelig! Hvor var der fest over en samtale mellem ham og far under det store lindetræ, – og hvor var hans børn smukke og elskværdige! Men aller fornemst var selve den gamle »Grandmama«, der efter sin mand havde et gammelt skibsur, som kun ville gå, når det lå på maven, – men så gik det også godt. Hendes små fester for os børn var fine og højtidelige, selv om vi fandt det underligt, at hun havde gamle porcelænskopper uden hank – lige som kopperne på fileværket –, og at hun smurte smørret på den hårdtbagte side af hvedetvebakkerne.

Eventyret i årets adspredelser var dog nok ruten til København, hvor vi børn ved omnibussens ankomst til »Hotel du Nord« blev afhentede af vore tre gamle tanter *Løvmand,* der førte os rundt, medens mor stormede i butikker. Der var maleriudstillingen på Charlottenborg, måske med et besøg i et atelier – både den ene frk. Løvmand og mor hørte jo med til den tids kunstnerkredse; så var der musæumsbesøg eller en tur til Frederiksberg og middag kl. 15 hos tanterne.

På en af disse ture fik jeg første gang indtrykket af et navns betydning. Vi var på toldboden med mor. Hun havde pakker med fra butikker. Ved udgangen blev hun stoppet af toldbetjenten, der ikke ville gå ind på forklaringen om, at sagerne ikke var »indført«, men købt i butik. Han konfiskerede pakkerne, og mor sagde, at så kunne hendes mand, oberst *Tscherning,* afhente dem. Ved det navn kapitulerede toldmanden, og mor gik sejrrig bort med bagage og børn.

Ja, hvilke erindringer fra disse ture! Fader skulle ledsage sin ven Suhr på en baderejse – den rigtige gamle Suhr, fru Heibergs ven. Jeg var med mor inde til afsked. Vi spiste hos Suhrs, og jeg, der vel kunne være en 8 år, var af mor henvist til at skulle spise med en husjomfru, men Suhr ville have drengen med til bords sammen med forældrene. Jeg synes endnu, at noget finere har jeg ikke oplevet. Foruden mine forældre erindrer jeg kun Suhr, hvid, alvorlig, tavs, med høje flipper og højt, hvidt halstørklæde. Efter bordet kørte vi til jernbanestationen; den lå omtrent, hvor nu den nye banegård ligger. Ligesom bordet havde givet mig min første iskage, således stod jeg her første gang over for et jernbanetog –, og toget kørte bort med de to mænd, så vidt forskellige og dog så gode venner.

Når jeg nu tænker derover, synes jeg næsten, at jeg den aften første gang så uden for Ørholms snævre kreds og kastede et blik ud i den store verden.

Søbade-Anstalten ved Rysensteens Bastion.

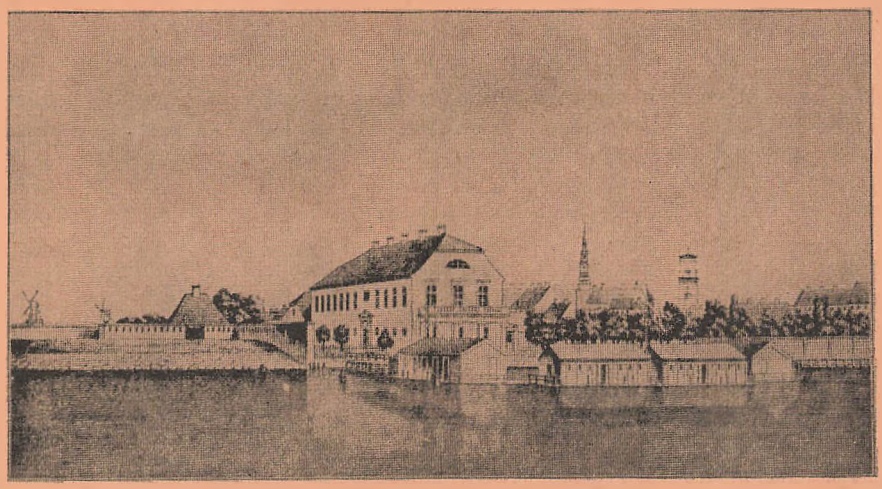

Denne Badeanstalt har, efter adskillige Forbedringer og Udvidelser, følgende Bade at tilbyde:

a) I Huset: til enhver Tid af Aaret.

7 Badekamre for Damer med 8 Badekar,
7 dito for Herrer med 8 dito,
1 Dampbad for Herrer,
1 Badekammer til medicinske og Svovl-Bade,
1 dito til Douchebad og Regnbad.

b) Paa Strømmen: Fra Mai til seent paa Efteraaret.

2 Flaader, udelukkende for Damer, med 10 Forsænkninger,
3 dito for Herrer, med 10 Forsænkninger og 29 Paaklædningskamre for Svømmere,
2 dito ved Estacaderne, hvor der findes 14 Badekamre, hvorfra de Badende paa forskjellig Dybde kunne nedstige paa en reen og god Sandbund, og enten benytte dette Bad ene i et med Marquise indesluttet Rum, eller et fælleds, stort, indesluttet, men ubedækket Basin. For Overfarten dertil betales Intet.

Bemærkes: Der findes i Bygningen: særskilte Aftrædelsesværelser for Damer og for Herrer, en fælleds Conversationssal, og en Restauration; der er en egen Have for Damerne, og en større Have der kan besøges saavel af Damer som Herrer. — Logisværelser for Badegjester kunne faaes naar saadanne ønskes, ligeledes findes Staldrum til flere Heste.

Priserne.

I Huset:

1 varmt Bad, med Tilbehør af 2 Haandklæder, uldent Teppe, Varmekurv etc.	48 ß
1 koldt dito, et Styrtebad eller Regnbad, med dito	32 -
1 Dampbad, med Tilbehør af Haandklæder, uden Slaaprok etc.	64 -
1 medicinsk Bad, hvor til dog de nødvendige Ingredientser maae medbringes	48 -
1 Douchebad, varmt eller koldt	48 -

Anmærkn. Børn under 10 Aar betale halv Priis for varme Bade, naar de ledsages af en Person, som selv bruger Badet.

Abonnements-Priserne paa varme og kolde Bade ere:

12 varme Bade	4 Rbd. - ß	12 kolde Bade	2 Rbd. 48 ß
6 dito dito	2 — 48 -	6 dito dito	1 — 48 -

Paa Strømmen:

1 Strømbad, saavel i Forsænkningerne, som ved Estacaderne	20 ß
1 Svømmebad (Afbenyttelsen af Svømmekamrene paa Flaaden)	12 -

Børn, under 10 Aar, betale den halve Priis for Strømbade.

Et Barn, under 10 Aar, kan den Badende medtage i Badet uden Betaling, naar derimod en voxen Person med flere Børn afbenytte et Badekammer paa Strømmen, er Prisen saaledes:

For en voxen Person med 2 Børn	24 ß
med 3 dito	32 -
med 4 dito	40 -

Abonnements-Priserne paa Strøm- og Svømmebade ere:

12 Strømbade	2 Rbd.	12 Svømmebade	1 Rbd.
Svømmebade en heel Maaned, til Afbenyttelse 1 Gang daglig			2 —

Anmærkn. De logerende Badegjester betale kun ⅔ for Badet naar det tages 1 Gang, og ½ naar det tages 2 Gange daglig.
Haandklæder til Strøm- og Svømmebade betales aparte med 4 ß pr. Stk.

Kjøbenhavn i Juni 1839.

Frivillig lærling i den danske flåde i firserne

Marryats spændende Søromaner vakte allerede i en tidlig Alder hos mig Lyst til alt Søvæsen. Denne Lyst bevirkede, at jeg i en Alder af 16 Aar kom ind i den danske Marine i Egenskab af »frivillig Lærling«, som Officersaspiranterne kaldes paa deres tidligste Stadium.

Som bekendt blev det gamle Kadetakademi ophævet efter sidste Krig, da man begyndte Demokratiseringen af Hær og Flaade. Søværnsloven af 1868 har Æren af »de frivillige Lærlinge«.

I de første ti til tolv Aar gennemførte man det demokratiske Princip saa konsekvent, at de vordende Officerer i de 9 Maaneder, de skulde fare til Orlogs for at kunne indstille sig til Optagelseseksamen til Søofficersskolen, anvendtes udelukkende som – Oppassere. De udførte al Tjenergerning om Bord, børstede Støvler, rensede Klosetter og vartede op ved Officerernes Bord. Paa Dækket kom de sjældent eller aldrig. Naar den 9 Maaneders »Prøvetid« var omme, vidste saadanne Drenge intet af, hvad der i fjerneste Maade stod i Forbindelse med Søvæsen, hvorimod hver og en af dem særdeles vel kunde tage Plads som Kaféopvarter eller Hoteltjener. Til Slutning begyndte man at indse det desperate i det hele Forhold. Opvarterinstitutionen ophævedes, og man lod de »frivillige Lærlinge« blive Skibsdrenge i Ordets egentligste Forstand. Det var et øjensynligt Fremskridt med Hensyn til disse Ynglinges Udsigt til at lære noget af det, som de netop vare komne om Bord for at lære, men da dette Fremskridt gennemførtes alt for konsekvent, medførte det et slemt Tilbageskridt i anden Henseende.

Sagen var, at i tidligere Tid var Officersaspiranterne ganske vist kun slet og ret Opvartere, som med Tak kunde tage mod de Drikkepenge, Gæster om Bord vilde stikke til dem, ganske vist var deres Hovedbeskæftigelse den at vaske Tallerkener, slaa Natpotter ud og tørre Bræk op – men de havde dog kun med Officererne at gøre. Underofficererne turde ikke benytte dem til *deres* Natpotter og smudsige Tintallerkener, ligesom de kun kom i liden eller ingen Berøring med det værnepligtige Mandskab, hvad der var en stor Fordel og en betydelig moralsk Garanti, thi man maa huske, at her er Tale om ganske unge Drenge, der for første Gang forlade deres gode og omhyggelige Hjem. De vare Officerernes Gulvskrupper og brugtes som saadanne, men de havde til Gengæld *kun* med Officererne at gøre.

Nu blev de Skibsdrenge. Officererne fik ikke mere med dem at gøre end med hele det øvrige Mandskab, altså en betydelig formindsket Interesse i at optræde som deres Beskyttere. Og her ligger Tilbageskridtet, thi som smaa værgeløse Skibsdrenge bleve de naturligt et Bytte for de raa Elementer, der altid findes og maa findes i et Krigsskibs store, blandede, alle Vegne fra sammenskrabede Besætning; de havde ingen naturlige Beskyttere mere. De kom til at leve på Naade og Barmhjertighed: de vare ikke komne fra Dynen i Halmen, men fra Scylla vare de faldne i Charybdis. – De lærte mere Søvæsen end tidligere, men Faren for deres fuldkomne moralske Ødelæggelse var ogsaa stegen mangefold. Jeg ved det jo af Erfaring, hvordan det var f. Ex. paa et Middelhavstogt med Krydseren »St. Thomas«, Kommandør Christiansen, hvor jeg selv var med. Vi bleve ingenlunde slet behandlede, – men der blev kun vist os – og det var meget værre – den fuldkomneste Ligegyldighed. Naar vi gik i Land i de forskellige Middelhavsbyer, vi anløb, gik vi enten for os selv eller ogsaa sammen med Folkene eller hellere – for gennem Traktement at tilkøbe os god Behandling – med de værnepligtige Underofficerer, Overkonstabler eller Overmatroser. De Steder, der da afsøgtes, er det vistnok bedst at tie stille med. Saadant fik naturligvis Officererne intet at vide om. Jeg tvivler ikke om, at Vedkommende vare blevne ret kraftigt røflede af, hvis det var kommet op, men jeg konstaterer blot det Faktum, at man absolut ikke interesserede sig for, hvad vi Drenge toge os for, naar vi havde Landlov, mere end man bekymrede sig om, hvilke Knejper gamle, skæggede, helbefarne Matroser afsøgte. Hvad jeg skriver, skal og bør ikke opfattes som en Bebrejdelse overfor vedkommende Officersbesætning; det er her ikke den enkelte Officer, der handler uforsvarligt, men det er selve Systemet, der er forkasteligt, fordi det letsindigt spiller Bold med Børns Moral.

Jeg havde det store Held at komme til at gøre min første Rejse under en lige saa elskværdig som human Skibschef, Kaptajn, nuv. Kammerherre St. Bille, ligesom Næstkommanderende om Bord, Kaptajn Løjtved, lod sig det være magtpaaliggende, at vi bleve godt behandlede, og, ikke mindre end Chefen, vogtede paa os, saa vel i Land som om Bord. Til Eks. skal jeg blot anføre, at da vi frivillige Lærlinge under »St. Thomas« Ophold på Kronstadts Red i Sommeren

1881 fik Tilladelse til at tage en Dag op til St. Petersborg for at se Byen, skete dette under en Officers Følgeskab og Vejledning. Den Gang, som Dreng, forstod jeg ikke, og vel heller næppe mine Kammerater, hvor rigtigt og hensynsfuldt dette var, men nu i en modnere Alder erkender jeg det med Paaskønnelse.

Det var en solklar Majdag Anno 81, at Kommandoen hejstes i Krydserkorvetten »St. Thomas«. Som allerede omtalt, var det Kaptajn Billes Vimpel, der vajede fra Stormasten. Skibet, der laa under Ekvipering inde i Flaadens Leje, er Marinens senest byggede Trækrigsskib, naar Øvelsesskibet »Ørnen« undtages. Paa Grund af Fejl i Konstruktionen viste Skibet sig straks usødygtigt, hvorfor en Række gennemgribende Forandringer maatte foretages, blandt andet bleve Skibssiderne gjort tyndere end før, hvorfor »St. Thomas« af zünftige Værftsfolk kaldtes og sandsynligvis endnu kaldes »den skrællede Vandmelon«. Det var og er et daarligt, grimt Skib, som den danske Marine aldrig har haft synderlig Ære af, og som næppe vil være i Stand til at bidrage synderligt til Fædrelandets Forsvar, hvis det en Gang skal gaa løs. Det var desuden et daarligt Søskib; det rullede saadan, at jeg ofte senere har tænkt paa det mærkværdige i, at ikke alle tre Master ved mere end én Lejlighed vare gaaede over Bord. Men Marinens Rigninger ere godt satte og dens Tovværk saare solidt.

Iført Sømandsuniform gav jeg og mine Kammerater hin sollyse Foraarsmorgen Møde om Bord i Skibet. Det var første Gang jeg satte min Fod om Bord i en Orlogsmand, saa der var jo nok at se paa og falde i Forundring over. Vi bleve saamænd ikke overanstrengte de første Dage, havde lidt Øvelse, og under en venlig Underkanonérs Vejledning modtog vi den første Undervisning i Sømandskab, lærte hvad der var »Styrbord« og hvad der var »Bagbord«, hvad Master og Ræer og Tovværk benævnedes o.s.v. Den første Dag, jeg var i Kongens Tøj, hentede jeg mig en Lussing fra en tjenstivrig Underofficer, hvem jeg glemte at gøre Honnør for. Det skadede mig imidlertid ikke, saa huskede jeg mig saa meget bedre om næste Gang. Dog indgik vi Lærlinge en Sammensværgelse, der gik ud paa under ingen Betingelse at salutere Piberdrengene paa Amalienborg, der som bekendt havde én Snor. To Gange under dette mit Krigerliv var der Piberdrenge efter mig, men de fik ikke Bugt med mig.

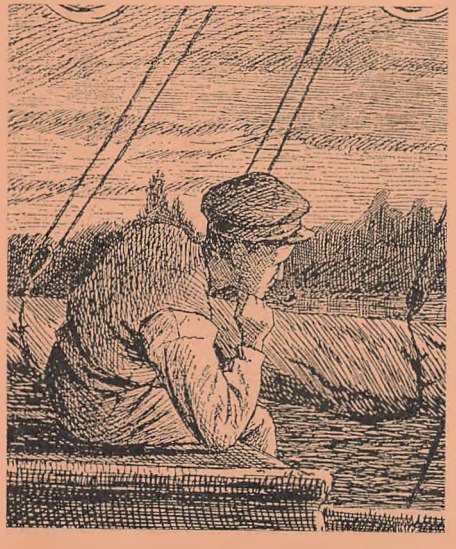

Da Skibet endelig var ekviperet og krigsmæssig udrustet, lagde vi ud på Inderreden, hvor vi indtog vor Ammunition, der flaadedes ud i Pramme til os, saaledes som det har været priselig Skik i vor Marine fra Arilds Tid. Saa kom Hans Ekscellence Admiralen om Bord for at inspicere. Hans Flag blev hejst og Salutskudene dundrede. Dagen derpaa afsejlede vi fra København. Vor første Rejses første Maal var ikke en fjern eller ukendt Kyst, men den fredelige, idylliske Kaløvig, i hvilken fordulgte Afkrog man nu skred til den interessante Opgave at sætte lidt Skik paa det nylig indkaldte værnepligtige Mandskab, noget over 200 Mand. Der blev nu eksercéret dygtigt, baade med Kanoner og Karabiner, Øvelser i Sejlbeslaaning afholdtes, og vi Lærlinge forsynedes med en interessant Bog, at hvilken vi lærte Stykker udenad, som vi maatte kunne, naar vedkommende Officer eller Underofficer hørte os i dem. Det kaldtes »Theori«.

For Resten vare vi meget i Land, hvor vi for gode Ord og Betaling fik de omboende Bønder til at diske op for os med Jordbær og Tykmælk og hvad andre gode Sager, Aarstiden nu bød paa.

Det var uskyldige og lykkelige Dage.

Maden om Bord var, som for øvrigt altid i vor Marine, af en udmærket god Beskaffenhed, saaledes fik vi i Reglen om Søndagen fersk Kød og Grøntsager, desuden Flæsk og salt Kød, Kaal og Ærter, rigtig godt, om Bord bagt Brød, Kaffe og The samt daglig et stort Krus fortrinligt Skibsøl.

Den Ros maa man i det hele give den danske Marine, at den sørger godt og forsvarligt for de indkaldte Værnepligtige, vistnok bedre end de fleste andre Mariner.

Da vi efter nogen Tids Forløb atter sejlede fra Kaløvig tilbage til København, havde vi lidt Blæsevejr. Gudbevares, hvor saa ikke Fordækket ud, efter Haanden som de indkaldte Bønderkarle begyndte at ofre til den gnavne Neptun! Men da de selv maatte tørre op, hvad de gav fra sig, var det værst for dem selv.

Jeg er ofte kommen til at tænke paa, hvad man egentlig skulde stille op i Krigstider, dersom man mødte et fjendtligt Skib, medens den halve Bestæning, netop den Del af Besætningen, der skal haandtere Kanonerne, laa »todt« rundt omkring i alle Kroge, døve for Ærens og Disciplinens kaldende Røst. I de allerfleste Tilfælde kunne Folk nok mande sig op naar det gælder, men om det er Tilfældet med Søsyge, turde være tvivlsomt, navnlig udannede Søsyge skal det vist holde haardt at faa purret op. Jeg har set, hvor skrækkelig Folk kunne angribes, og hvor komplet sløve de ere under deres Lidelser.

Vi opholdt os ikke synderlig længe paa Reden, da vi fik Ordre til at afgaa til Skotland.

Nogen Tid efter lagde vi ind i Flaadens Leje, og Mandskabet blev afmønstret og hjemsendt. Endelig strøg Kaptajn Bille sin Vimpel; den havde vejet i akkurat fire Maaneder.

»St. Thomas« blev ikke desarmeret, thi Skibet skulde paa Vintertogt til Middelhavet.

Midt i Oktober blev Kommandoen da ogsaa hejst igen og jeg traadte atter i Tjeneste om Bord. Denne Gang var det Kommandør Christiansen, der var vor Chef, Løjtnant Uldall Næstkommanderende.

Efter at være inspiceret af Flaadeadmiralen, lettede vi Ankret og tiltraadte vor forestaaende lange Rejse. Vi skulde først vise Flaget ved Englands Kyster.

Endelig midt i Marts, kastede vi Anker paa Københavns Inderred, lagde nogle Dage efter ind i Flaadens Leje og begyndte Skibets Desarmering. Mandskabet blev hjempermitteret, vi Lærlinge ogsaa, og Kommandoen blev strøgen efter at have været hejst i fem Maaneder. Mit glade Lærlingeliv var endt, men først nu begyndte mit Sømandsliv ret for Alvor.

Peer Scavenius

LIVETS GLÆDE OG LYKSALIGHED

Når jomfru Charlotte Dorothea Biehl (1731–88) stadig indtager en plads i vor litteratur, er det hverken hendes *Moralske Fortællinger* (1500 sider!) eller hendes højstemte komedier (Den kærlige mand, Den kærlige datter, Den Ædelmodige, Hårkløveren, Den listige optrækkerske m.fl.), men derimod hendes erindringer *Mit ubetydelige Lvenedsløb,* der har bevaret navnet for eftertiden. Og så hendes stadig benyttede, friske og kraftfulde oversættelse af Cervantes Don Quixote. Hun kunne tysk, fransk og italiensk, og efter at hun i 1775 kom i forbindelse med den spanske gesandt, lærte hun sig også hans sprog med oversættelsen af den berømte ridderroman som resultat. Hun var datter af sekretæren ved Kunstakademiet og boede det meste af sit liv på Charlottenborg, hvorfra hun holdt et vågent og interesseret øje med livet i byen. Hun var gode venner med den 20 år yngre indflydelsesrige filosofisk-romantiske godsejer og kunstnyder Johan Bülow til Sanderumgaard, der en overgang var marskal hos kronprins Frederik (VI). Det efterfølgende stammer fra hendes selvbiografi og giver et indtagende billede af en litterær rokokodames syn på vor hovedstad og dens mennesker.

»Jeg blev født den 2den Juni 1731, og man har sagt, at jeg næsten aldrig græd og uden mindste Misundelse saae min Broder, der blev født Aaret efter, at ligge ved min Ammes Bryst. Den første, jeg yttrede Kierlighed og Hengivenhed for, var min Morfader, salig President Brøer, som var saa meget meere besynderlig, som han havde et mørkt Udseende og en buldrende Udtale, hvorfor mine andre Sødskende vare bange for ham. Førend jeg endog kunde snakke, yttrede jeg megen Deeltagelse i andres Lidelser; naar der kom en Bettler for Døren, og min Bestefader var hiemme, lod jeg dem, der vare omkring mig, hverken Rist eller Roe, førend de bragte mig ind til ham, og jeg ved min Pantomime bekom noget af ham til den Fattige; men var han ude, var jeg ganske roelig, undtagen jeg giorde et bedrøvet Ansigt og sukkede. Hvad enten denne Følelse, der sympathiserede med hans eget Hierte, drog hans Kierlighed til mig, ved jeg ikke, men vist er det, at fra det jeg kunde skiønne, var jeg ham det kiereste og dyrebareste paa Jorden. De tre første Aar, mine Forældre vare gifte, vare de i hans Huus, og efter de vare flyttede for dem selv, lod han mig ofte hente, og maatte jeg da ligge uden for hans Seng tæt ved ham, og hver Gang han vaagnede om Natten, følede

Charlotte Dorthea Biehl (1731–1788)

han efter, om jeg ikke havde kastet af mig, og var det skeedt, dækkede han mig med den største Omhyggelighed. Han var en sand og oprigtig Christen og det, man med Føye kan kalde en gudsfrygtig Mand, uden mindste Hyklerie eller Pralerie; thi i Omgangen var han munter og selskabelig, men i Løndom ærede han sin Gud. Han stod een Tiime op førend hans Kone og Børn, og denne anvendte han til at tale med sin Gud paa sine Knæe, hvortil han havde en Pude at ligge paa. Da jeg var lidet over tree Aar spurgte han mig, om jeg vilde staae op med og gaae med ham i hans Kammer? Jeg, som ingen større Lyksalighed kiendte, end at være om og hos ham, var strax villig dertil, og der maatte jeg da knæle ved ham paa hans Pude og bede med ham. I disse Morgen Tiimer lærte han mig at kiende det høyeste Væsen som en mild og god Fader, der var villig til at give sine Børn alle de gode Ting, som de i Kierlighed og Tilliid bade ham om, naar de ikke fortørnede ham, siden han saae og hørte alt, hvad de giorde og sagde, ja endog hvad de tænkte. Jeg forlangede derpaa at vide af ham, hvad Gud blev vred for, og han forklarede mig det efter min Alder og Fatteævne. En Morgen sagde jeg til ham, at jeg havde noget, som jeg ret vilde bede Gud om, men han maatte lære mig, hvordan jeg skulle sige. Hvad er det da for en vigtig Ting, spurgte han? At Du aldrig maae dø, svarede jeg. Det maae Du ikke bede om, sagde han, for derved skeedte mig ondt. Dette kunde jeg ikke begribe, mig syntes, det var snarere ondt at døe. Han beskrev mig derpaa, hvor svagt og elendigt en høy Alderdom giorde Mennesket, men at derimod de, der døde kom til Gud. Nu, svarede jeg, saa vil jeg bede Gud, at jeg maae døe med, naar Du døer. Det maae Du ikke heller, svarede han, thi saa vilde Du io kun i Himmelen for at være hos mig; men der kommer ingen, som holder mere af andre end af Gud. Mange deslige Samtaler havde han med mig om det, jeg vilde bede Gud om, og alt som jeg blev ældre, lærte han mig, hvorledes man skulde bede, og indprændte efterhaanden mit spæde Bryst den faste Tilliid til den Høyeste, der i heele Livet har været min Trøst i al tilstødende Gienvordighed.

Hver Søndag gav han mig og mine Sødskende hver en Rixort til Lomme Penge, deels for at vi tidlig skulde lære at omgaaes med Penge, og deels for at vi kunde fyldestgiøre smaae Begiærligheder og ikke blive slikvurne og naskende, naar vi blev ældre, men dersom der intet Brystbillede stod paa min Rixort, saa vilde jeg ikke have den, men tog hellere en Femten Skilling for at faae en Mand, som jeg sagde. En Dag da jeg stod hos ham ved det Chatoll, som jeg nu har, flyde han mig en Rixort uden Bryst Billede; o ney, sagde jeg, Du maae give mig en anden. Vil Du da have den, sagde han, og bød mig en kostbar Medaille. Jeg besaae den, men

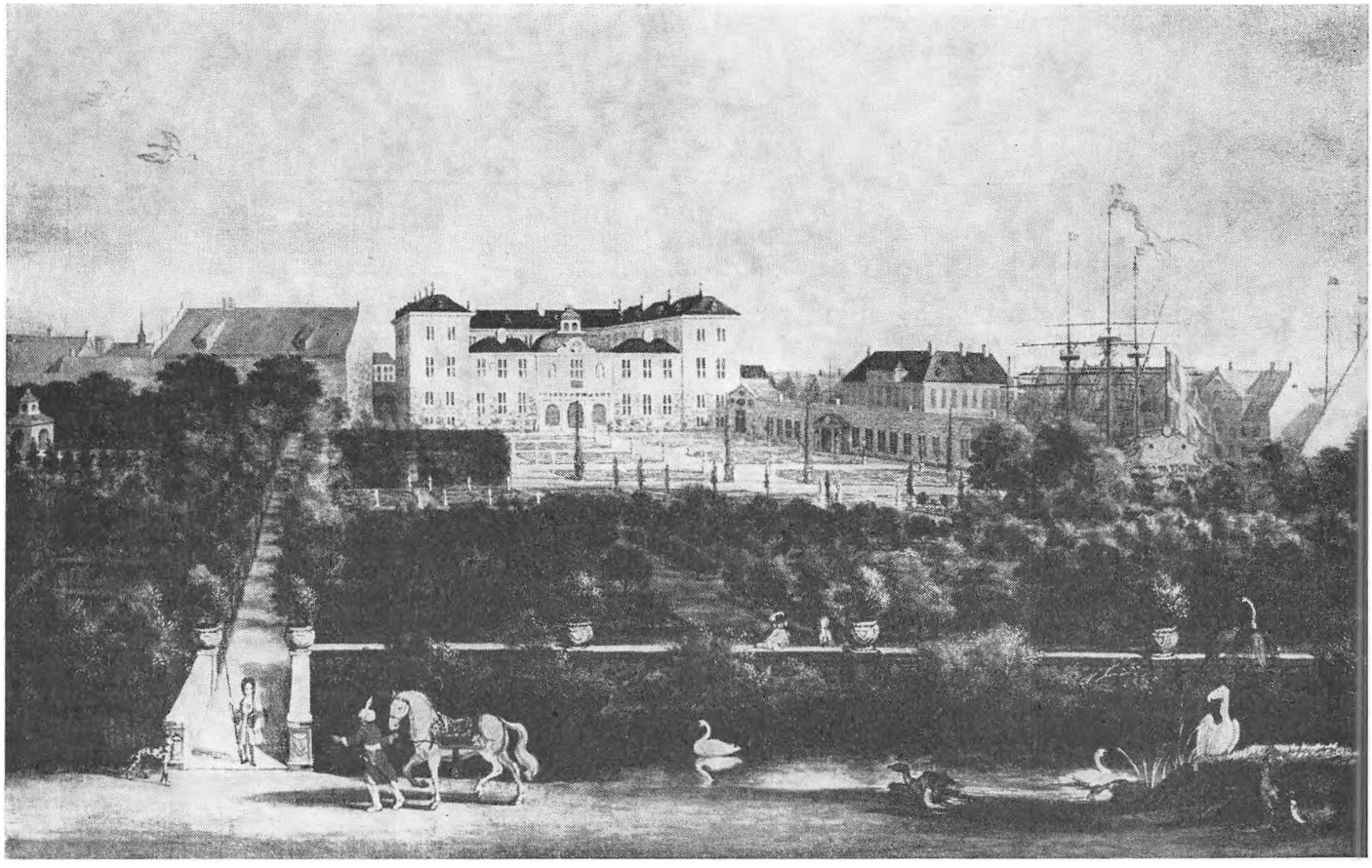

Det ældste Charlottenborg

da der intet Bryst Billede var paa den, saa gav jeg ham den tilbage og sagde: Ney, der er ingen Mand paa den. Du er io dog en Gaas, sagde han, Du kan faae mange Penge, hvor det er Mænd paa, for denne eene, og det er en Skam for saadan en stor Pige at sige, at hun vil have en Mand. Det er det samme, sagde jeg, en Penge med en Mand paa er dog bedre, han har ligesaadan en Perryk paa som Du Endskiønt jeg var intet mindre end karrig, men gav det sidste bort, jeg havde, saa havde jeg dog stedse en Rixort i Behold, naar jeg fik een, og denne tog jeg tit op af Lommen og besaae med megen Fornøyelse; ingen kunde begribe Aarsagen, og jeg kunde ikke selv giøre anden Reede derfor, end at jeg saae paa min Mand, indtil dette uskyldige Svar opdagede, at min Indbildningskraft havde af Perrykken dannet sig en Ligning med min Bedstefader, og derfor besaae jeg den saa tit. Da jeg svarede den gamle Mand det, kyssede han mig med Taarerne i Øjnene og sagde: Tøs, Tøs, Gud lad ikke Din Følelse blive Din Ulykke!

Min Bestefader mærkede, at jeg næsten gav den heele Rixort bort om Ugen, som jeg fik til at kiøbe mig noget for; jeg var altsaa meget lidet over fiire Aar, førend han gav mig en Rixdaler ugendtlig at give til Fattige med det Forbud, ikke at sige det til noget Menneske, som jeg heller ikke giorde. Mine forældre mærkede nok, at jeg havde Penge, men da de sluttede, at min Bestefader ikke vilde have, at nogen skulde vide det, spurgte de ikke derom. Da han gav mig dem, gav han mig den Regel, at det var Synd at give friske, føre Bettlere, men gamle og vanføre Mennesker var man skyldig at hielpe. Herefter søgte jeg mig nogle ud, hvoraf nogle fik 4 Skilling, nogle 8 Skilling, toe tolv Skilling, og en gammel graae hærdet Mand en Mark om Ugen. Aldrig har nogen Følelse været mig smerteligere eller efterladt et stærkere Indtryk hos mig, end da jeg efter min Bedstefaders Død maatte sige denne gamle Mand, at jeg ikke meere kunde give ham, siden jeg selv ikke havde meere. Denne Erindring presser endnu Taarerne af mine Øyne, og saa tit jeg havde faaet mig en 3 til 4 Skilling samlet, glemte jeg min kiere Læsning for at staae i Vinduet og see efter min gamle Mand for at give ham min lille Skat.

Naturen havde forleenet mig med et hurtigt Nemme, en stærk Hukommelse og en overmaade stor Lyst til at lære alt, hvad mueligt var. Førend jeg var fem Aar, læste og forstod jeg hvilken tysk og dansk Bog jeg fik, og førend jeg kunde læse, oversatte jeg i mit Hoved de smaae tydske Bønner, man havde lært mig. Mit første Prøve Stykke var paa den lille Bordbøn: Got sey Lob und Danck – de første tre Linier vare ganske rigtige, men da jeg ikke havde noget rigtigt Begreb om: *das ewige Leben*, saa oversatte jeg det ved *et godt Liv*, hvor af min ældste Oncle, som misundte mig hans Faders store Kierlighed, tog Anledning til at giøre mig paa den meest bidende Maade latterlig. At belees har stedse været mig det allergrueligste, og min Frygt for det har maaske befriet mig for mange Daarligheder; min Oncles Spotte Gloser rørte mig altsaa meget stærkt, saa at Vandet kom i mine Øyne og al Blodet i mit Ansigt, men min gode Bestefader satte snart Moed i mig igien; min Oncle blev befalet at giøre en bedre Brug af sin Vittighed med det Tillæg: at der vist havde været meere og grovere Feyl i hans første latinske Stiil, endskiønt han den Tiid havde været meget ældere, end jeg var; og som en Belønning til mig tog han mig om Eftermiddagen med sig i sin Hauge, som han havde anlagt ved Vedhaugen og lod plukke saa mange Kirsebær til mig, som jeg kunde spiise, thi aldrig gav han mig Pynt eller Penge til Belønning, men Blomster eller Frugter, og derfor

har disse to Ting endnu saa store Tillokkelser for mig fra en kier Haand.

Da jeg var alle deres Afgud, som kom i vores Hus, saa havde jeg det prægtigste Dukke Tøy nogen kunde have, men da jeg ikke forstod at leege med det, saa stod det meget ziirligt i et Skab, og jeg saa næsten aldrig til det. Jeg var ikke saa snart kommen saa vidt, at jeg kunde læse, førend min umaadelige læselyst yttrede sig; jeg vændte mig endog til at læse Skrift, førend jeg kunde skrive et Bogstav, for at læse hvert et skident Blad, jeg fandt. Min Bestefader, der holdt det for en uskyldig Tilbøyelighed, understøttede mig paa det kraftigste i den, og i de Par Aar, han levede, efter at den kunde Kiendes, havde han foræret mig en stor Deel meget gode danske og tydske geistlige Bøger, Holbergs Comedier, Peder Paars og Dannemarks Historie. Een af disse havde man sat mig en stor Plæt paa, men for at forekomme denne Græmmelse, tog jeg alt mit Dukke Tøy, der vist havde kostet meere end fiire Gange saa meget som bøgerne, og slængte det i en Krog paa Loftet, satte mine Bøger i Skabet og puttede Nøglen i min Lomme. Hver Gang min Bestefader havde foræret mig en Bog, saa maatte han høre min Fortælling om Indholdet, og hvad jeg ikke forstod, det spurgte jeg ham om, som den, jeg udøste mine lønligste Tanker for. Det græske og latinske, som der er i Holbergs Skrifter, skulde han ogsaa forklare mig, men han svarede mig, at det var Græsk og Latin, som han ikke forstod. Forstod Holberg det da, spurgte jeg, og da han svarede mig ja, sagde jeg, saa kunde Du nok ogsaa lade mig lære at forstaae det. Hvad kunde det gavne Dig, sagde han, Du har io ingen Buxer paa og kan ikke blive Professor. Ja, men det er dog hæsligt, sagde jeg, at man ikke kan forstaae en Bog heel, og derfor maae Du endelig lade mig lære det til Sommer. Saa har jeg io lovet Dig at lade Dig lære at spille paa Din Tantes Claveer og at skrive; hvor meget vil Du vel lære, Tøs? Alleting, svarede jeg og klavrede op paa hans Skiød og slog mine Arme om hans Hals; jeg skal være saa flittig, at Du skal holde endnu meere af mig, og dersom Du ikke vil sørge for mig, saa lærer Din Pige slet intet. Der har Du min Haand paa, sagde han, at saa længe Gud lader mig leve med Dig, skal jeg lade Dig lære alt, hvad Du faaer Lyst til. Hvem var nu det gladere end jeg; hvor inderlig længtes jeg efter, at Dagene skulde blive lange, for at faa alle disse Informationer, men da de kom, bleve de tilbragte med Taare og ikke med Undervisning. Strax efter at jeg havde fuldendt mit syvende Aar, fik jeg Skarlagens Feberen og var uden Haab; min Bestefader, som frygtede for, at jeg maatte blive forsømt, betalte to Koner, den eene til at være bestandig hos mig om Dagen og den anden om Natten, og den gamle Mand gik selv to Gange om Dagen fra Holmens Kirke til Storm Gaden og op i tredie Etage for at see til mig, og hver Gang han kom, maatte han love mig, at dersom jeg døde, saa skulde jeg komme i hans Begravelse, og han give min gamle Mand sin Mark om Ugen.

De har Føye til at troe, min Ven, at jeg sladdrer alt for længe om mine Børne Aar, men De maae undskylde og tilgive mig, da det er den eneste Tiid af mit Liv, som jeg erindrer mig med Fornøyelse. Den øvrige har skienket mig megen Bitterhed.

Den 18. Februarij 1739 kom min Bestefader en Onsdag Formiddag frisk og vel af Faste Prædikenen, og noget efter elleve rørte Slaget ham, hvorved hans Mæle til min store Fortræd blev ham betaget, thi ellers havde han vist givet en eller anden Anordning til min Fordeel, og den 19de om Eftermiddagen døde han. Min bittre Sorg kan jeg ikke beskrive Dem, det er utroeligt, at man paa den Alder skulle føle sin Forliis saa heftig, som jeg følede min, jeg saae forud, hvad Fremtiiden truede mig med, og hvor ubodeligt mit Tab var. Jeg bad, jeg skreg, jeg raabte, at jeg dog bare maatte see ham engang endnu, men altsammen forgieves, thi da han var en meget feed Mand, saa havde han strax efter sin Død forandret sig saaledes, at man frygtede for Virkningen af min Forskrækkelse over dette Syn. Da han altsaa skulde bæres Aftenen før hans Begravelse i den sort beklædte Stue, skiulede jeg mig bag

Charlottenborgs have

ved de lange sorte Gardiner, og da de andre var gaaet ud og slaaet Døren op i Laas, kom jeg frem, krøb, Gud veed hvordan, op paa Kisten og lagde mig langs paa Laaget. Jeg havde seet Pladen, da man bragte den, og omtrent paa det Stæd, hvor jeg troede, at hans Navn stod, kyssede jeg uafladeligen med vældende Taare, og har jeg nogensinde bedet ivrig til Gud, saa var det den Gang, om at døe paa hans Kiste. Det var en klingende Frost, Klokken var noget over tree, da jeg sneg mig i Stuen og laae paa Kisten, indtil vi skulde spiise, men jeg fornam ikke det mindste til Kulden. Da alle vare blevne kaldede til Bords, savnede man mig først, den eene havde troet, at jeg var hos den anden, men da ingen havde seet mig, begyndte man at søge mig i heele Huuset, og da der ingen Krog var meere tilovers, kom de omsider ind til Liiget, hvor de fandt mig halv død af Graad og Kulde. Og hvorledes jeg havde grædt, kan De forestille Dem deraf, da der var en tynd Iis Hinde på Pladen af mine Taare.

Det var paa den Tiid Brug, at en Enke maatte holde Sørge Stue i 6 Uger, det vil sige, at sidde i et sort beklædt Værelse med sine nærmeste Paarørende om sig for at tage imod Condolationer. Min Bestefader havde været almindelig elsket, hvorfor der kom en stor Deel Mennesker, men mit Syn rørte alle. Man var næsten eenig om, at en Kunstner aldrig kunde faae et hærligere Model til en sørgende Genie ved en Grav. Især blev Staldmester Bülous Fader inderlig rørt over at see paa mig. Han satte mig paa sit Skiød, kyssede mig og sagde: Jeg condolerer hende, min lille Engel, at hun har mistet sin Bestefader! Idet han sagde det, løftede jeg mine Hænder i den hæftigste Graad op mod Himmelen og raabte: Jo, Gud hjælpe mig, saa sandt jeg har mistet den bedste! Hvad enten Vendingen af det Ord *Bedste* frapperede ham hos et Barn af den Alder, eller om al min Siels Væmodighed viste sig i mine Lader, men han stak i at græde med mig, og da han ventelig skammede sig derved, holdt han Tørklædet for Øynene og gik bort uden at sige Farvel.

Aaret 1771 skienkede mig det høyeste Gode, jeg har nydt i Livet, endskiønndt jeg først mange Aar efter lærte at kiende Gavens fulde Værd. Jeg tog sielden ud, og da mange vare af den Meening, at den megen Stille Sidden var min Helbred skadelig, saa tog jeg den Sommer undertiiden Froekost i Kongens Hauge og giorde mig en temmelig Motion. Jeg havde valgt mig Morgenstunden, saa vel fordi den var meest forfriskende, som og fordi det paa den Tiid var mindst Folk i Haugen. Den 16. Junij havde jeg bestilt min Caffee ved Springvandet, og da jeg gik ind i det nærmeste Lyst Huus, fandt jeg der et ungt Menneske sidde at læse, som jeg kiendte af Anseende, men aldrig havde talt med. Hans Tilbageholdenhed og store Beskedenhed voldte, at han gik bort, men da Min Broder kiendte ham bedre end jeg, saa bad jeg ham at hendte ham tilbage, og han havde den Godhed at føye min Begiering. O, hvor

Livet på Kgs. Nytorv, som jomfru Biehl så det fra sit vindue

lidet tænkte jeg den Gang paa, at Forsynet herved lagde Grunden til mine kommende Dages Lyksalighed, at dets Godhed i dette unge Menneske skienkede mig et Gode, som jeg saa ofte med Taare havde anraabt det om: en sand, en troefast Ven, og at jeg først mange Aar derefter skulde dagligen takke det med Glædes Taare for dette kiere Møde. At jeg ikke overdriver det, maae De selv tilstaae, naar jeg faaer sagt Dem, at det var den velsignede, den evig elskede Johan von Bülow, hvis Kiendskab ieg giorde paa denne glædelige Dag.

Jeg har ofte sagt Dem, at jeg var et gammelt Barn, og det kan De og see heraf, at jeg har giemt den bedste Mundfuld til sidst, det vil sige, at ende mit Levnets Løb med den største Lyksalighed, Livet har skienket mig, som er min mageløse Bülows Venskab. De veed, hvorledes vor Bekiendtskab begyndtes; det kom ikke med Sommerfuglen til sin Fuldkommenhed paa een Gang, men det voxte langsomt og umerkeligt som Eegen, og dette giver mig det søde Haab, at det ligesaa vel, som den, vil være i Stand til at imodstaae Avinds og Ondskabs ødelæggende Stormvinde.

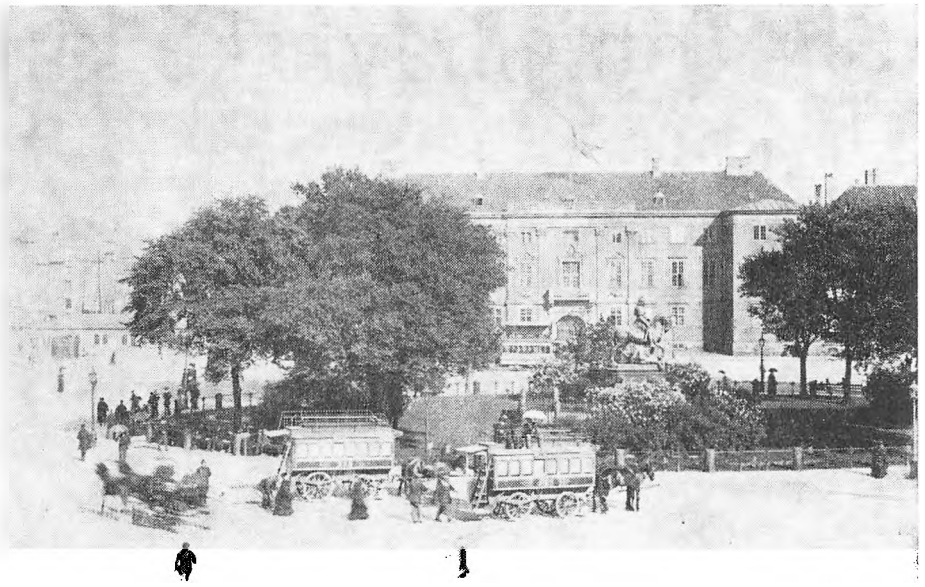

Charlottenborg med Krinsen og gamle hestesporvogne

Hvorledes det egentlig er gaaet til dermed, veed jeg ikke at sige, men efter vort første Møde i Kongens Hauge blev Tingene i den Forfatning, de vare, i nogle Aar; min Agt tog dagligen, efter det jeg hørte om ham, til, og Erfarenhed har lært mig, at hans Agt for mig ikke er bleven formindsket. Derpaa førte Skiebnen os paa nye nogle Gange i Vinteren 1777 i Sælskab med hinanden, og Sommeren derpaa sendte han mig Frugter fra Fredensborg. Denne Gave giorde et uliige stærkere Indtryk hos mig, end den vilde giort hos enhver anden; thi fra den kiereste Haand, jeg havde havt i Verden, havde jeg faaet Frugter og Blomster som en Belønning og et Pandt paa Velbehag. Vor Alder var dernæst saa forskiellig, at jeg havde været daarlig, om jeg havde anseet det for en Opmærksomhed for Fruentimmeret; det var altsaa meere end et blot Galanterie og forpligtede mig til en dobbelt Erkiendtlighed, som jeg ogsaa skriftlig forsikkrede ham. Vinteren derpaa besøgte han mig adskillige Gange, og ved hver Besøgelse tog mit Hierte meere og meere Deel i ham. Saaledes gik der atter et Par Aar, hvori mit Hierte nærmede sig ham meere og meere, og at han ikke kom længere fra mig, sluttede jeg deraf, at han ikke alleene kom oftere til mig, men endog om Morgenen, hvilken Tiid jeg vidste var hans særdeles Venner bestemt. Sidst i Aaret 1782 gav han mig et Beviis paa sin Agt, som giorde et overmaade stort Indtryk hos mig, thi han raadførte sig med mig angaaende hans Forehavende at blive Caçon: dette ansaae jeg efter hans Tænkemåde for saa stort et Venskabs Beviis, at jeg fra den Tiid af ikke havde taget i Betænkning at offre mit Liv for hans Vel. Efter den Tiid begyndte vore Samtaler at blive vigtigere og fortroeligere, men endskiønt en stor Deel af hans Forfatning var mig nøyere bekiendt, end han troede, og jeg gierne havde talt derom, da mit Hierte tog oprigtig Deel i alt det, der angik ham, saa dog, paa det han ikke skulde tiltroe mig en utiidig Nysgierrighed, besluttede jeg at følge, som han leedede, og blev dette Forsæt troe. Hoffet var neppe kommen paa Fredensborg 1783, førend han sendte mig en Æske med Frugter, som endnu vare meget rare. Jeg tog imod dem baade med Glæde og Skamfuldhed; jeg rødmede over at tage imod hans Venskabs Beviiser, uden at give ham det ringeste fra min Side, og giorde derfor et Stokkebaand, som jeg sendte ham til hans Navne Dag med et lille Vers, som han besvarede paa det allerforbindtligste. Han yttrede derpaa det Ønske, at jeg ofte vilde skrive ham til, som jeg var saa villig til at opfylde, at han fik tre og undertiiden fiire om Ugen. I et af dem undskyldte jeg Tonen, siden jeg var i ondt Humeur over et Brev, jeg havde været nødt til at skrive Guldberg til for at bringe ham hans Løfter i Erindring. Men hvilke Følelser bemestrede sig min Siel, da jeg Dagen efter bekom et Brev fra denne fortreflige Ven med den Hielp i, som den anden havde lovet mig, men ikke holdt. Fra November 1783 til April 1784 er den lykkeligste og behageligste i min heele Leve Tiid. I den saae jeg min elskede Iohan tre til fire Gange om Ugen, og ved hver Gang jeg saae ham, opdagede jeg nye Fortræfligheder hos ham, og vort knyttede Venskabs Baand blev draget haardere. Fra den Tiid af har hvert et Øyeblik bragt mig nye Beviiser paa, at Gud har i ham skienket mig Livets høyeste Gode i en øm og sand Ven. Han har lættet mig hver en Bekymring, husvalet mig i min sygdom, forekommet alle mine Ønsker, forskaffet mig sin Herres Yndest og Naade og forøget hans Gaver. Dersom Naumann var kommen tilbage, hvorved jeg var bleven vis paa Theater Arbeyde, saa var ved min Elskede Bülows Venskab den sidste Deel af mit Liv bleven mig ligesaa sødt og behageligt, som det foregaaende havde været bittert. Jeg havde da, som Søemanden, der efter lang udstanden Storm naaer sit fredelige Paulun, kastet et roeligt Øye paa det oprørte Hav og uden Frygt seet Bølgerne rase. Dette kan jeg vel paa en vis Maade, da jeg er tryg ved Venskabs stærke Diiger, men jeg vilde saa gierne være mig selv noget og ikke kaste alle Byrder paa den kiereste Deel af mig selv.

Her har De de betydeligste Tilfælde af mit Liv; Erindringen af nogle af dem har vædet mit Papiir med Taare, noget er ikke anført, men det veed De, og jeg skriver kun for Dem. Kun en Ven kan finde Behag i at læse det, og dette maae være min Undskyldning, om jeg har været for vidtløftig. Hos den, man elsker, interesserer alt; jeg veed, De elsker mig, og denne Vished udgiør Livets Glæde og Lyksalighed for

Deres hengivne
Dorothea.«

Københavnske kuriositeter

Eventyrdigteren hilser festligt det hyggelige og pudsige prinsepar Ferdinand og Caroline i Kongens Have

Hvor københavnere satte hinanden stævne

Siden 1933, hvor den gamle ejendom nr. 62 på hjørnet af Østergade og Købmagergade med Ranch's berømte urmagerbutik forsvandt ud af gadebilledet, har københavnerne savnet et bestemt gadehjørne i byen at sætte hinanden stævne på. Nok må i dag Rådhuspladsen antages at være københavnernes foretrukne mødested. Men Rådhuspladsen har som bekendt mange gadehjørner, og fra dem alle har man lige god udsigt til Rådhusuret.

Næ, i gamle dage var det noget andet. Gennem en menneskealder var omtalte Ranch's hjørne (nu Holbech's) københavnernes traditionelle mødested. Vi mødes foran Ranch præcis kl. 2. (Gud! var det kl. 2, du sagde?) Men før Ranch i 1852 etablerede sig med sin kronometerbutik på Østergade, satte københavnerne hinanden stævne under hovedvagtens normalur på det nuværende Ny Adelgade-hjørne af Kongens Nytorv.

Før hovedvagtens oprettelse i 1680 mødtes københavnerne ved Chr. 4's rådhus på Nytorv, som havde et berømmeligt ur, sejrværk som det hed, flæskeklokken som den blev kaldt, der gav en så vældig genlyd i byen at ingen af de stævnesatte kunne undgå at høre, hvad klokken var slået.

Middelalderens mødested for københavnerne finder vi få skridt ned ad Købmagergade fra Holbech-hjørnet. Her lå den offentlige badstue. Man satte hinanden stævne i badet! Afklædt og ombølget af damptåger fordrev manden (der altid kommer præcist) ventetiden med et krus øl. Og lod pigen vente uforskammet længe på sig, dæmpede han sin hidsighed ved at lade badekarlen tappe sig for blod, d.v.s. lade sig årelade.

Sjovt nok var det på omtrent samme sted, vore oldefædre tusind år tidligere mødte deres udvalgte i en lysning i skoven. Købmagergade-området var dengang dækket af en pragtfuld bøgeskov. Kom pigen for sent til stævnemødet, knaldede Bronze-Don-Juan'en hende ned med et kølleslag og trak hende ved håret gennem krattet, til hun genvandt bevidstheden og lykkeligt stammede: »Åh, elskede, hvor er du dog stor og stærk og dejlig!«

En bjergsom københavnsk udsigt

Når jeg behørigt har betegnet Rundetårn som en af byens smukkeste og populæreste bygninger, kan jeg roligt tilføje, at

den også er en af de morsomste. Et sjovt stykke arkitektur, i grunden afstikkende, men københavnerne har jo gennem tiderne vænnet sig til, at det kongelige og astronomiske udsigtstårn kigger Købmagergades husrækker over hovedet. Havde det været i dag, man tænkte på at anbringe en sådan kolos mellem pittoresk gammel bebyggelse, havde der »ligget et hus!«

Bekendt nok er Peter den Stores og Zarinaens opstigen ad tårnets sneglegang, henholdsvis til hest i galop og i karét med seks hvide heste. Mindre kendt er det, at en københavnerdreng i forrige århundrede vandt berømmelse på at tage turen omvendt, idet han faldt helt oppe fra ned gennem sneglegangens hule midterakse ... og kom godt fra det! I automobilismens barndom vakte en københavner opsigt ved at køre op i tårnet i en tøf-tøf, som bilerne dengang kaldtes. Og i vore dage er der flere københavnske forretningsmænd, der tager turen til fods til vejrs i Rundetårn i frokostpausen for at nyde lommemaden sammen med udsigten over byens tage.

Rundetårn danner også en slags kirketårn til Trinitatis! I 1600-tallet var det den berømte regnebogsforfatter Søren Matthiesen, der fungerede som klokker og graver ved kirken, og han blev en særdeles formuende mand, ikke mindst takket være indtægterne ved fremmedbesøget på Rundetårn. Matthiesen forstod at regne den ud. Gennem en af sine søde unge døtre, Mette, hvis sønnedatter giftede sig ind i Danneskjold-Samsøe'erne, blev denne Rundetårns velhavende opsynsmand stamfar til adskillige adelige og fyrstelige personer ude og hjemme. Blandt de hjemlige, gennem arveprinsesse Caroline Mathilde, til prinsesse Elisabeth og prinserne Ingolf og Christian, der altså med større berettigelse end almindelige københavnere kan nikke familiært til den sjove gamle tyksak på Købmagergade. Der kan man bare se, hvad der kan komme ud af en bjergsom udnyttelse af en berømt københavnsk udsigt!

»En bjergsom københavnsk udsigt«

En erhvervs-ulempe –?

Kender De udtrykket »En borgmesternæse«? Det stammer fra det gamle København, da byens borgmestre foruden andre ydre tegn på deres værdighed gik rundt med næser, der blomstrede i rødt og blåt som rubiner og safirer. Disse borgmestrenes funklende ansigtsfremspring skyldtes, at det var deres indehaveres ret og pligt (ifølge Erik af Pommerns købstadsforordning af 1461) at smage på al byens vin og øl på rådhuset for dermed at kunne bestemme kvalitet og pris, før det solgtes.

Selv om disse farveblussende næser nok må betegnes som en erhvervs-ulempe, opvejedes dog ulempen rigeligt af de glæder, der forårsagede den. Det var i rådhusets vinkælder, borgmestrene satte smag på vinen og øllet, og da vinkælderen lå klods op ad fangekælderen, har det været en tillægsstraf af format for de arme gavtyve, der var på vand og brød, at høre propperne springe og de ædle drikkevarers pris blive givet i dur og mol bag skillevæggen.

Mens vi nu opholder os ved rådhuset, er der grund til at give en lidt nærmere beskrivelse af det. Rådhusets store sal blev opvarmet ved varmerør fra fyret i kælderen, altså en slags centralvarme anno 1600!

»En erhvervs-ulempe« –?

Hundeliv

At være ganske almindelig gadehund i det gamle København var intet mindre end et rent hundeliv. Ugleset af alle som den frække og snu tyveknægt, den nødvendigvis måtte være for at bjerge sig føden, blev gadehunden, overalt hvor den viste sig, mødt med spark og hånsord og udsat for gadedrengenes ubarmhjertige forfølgelse. Rent galt blev det i hundedagene, hvor natmandens folk løb byen rundt med store tunge knipler for

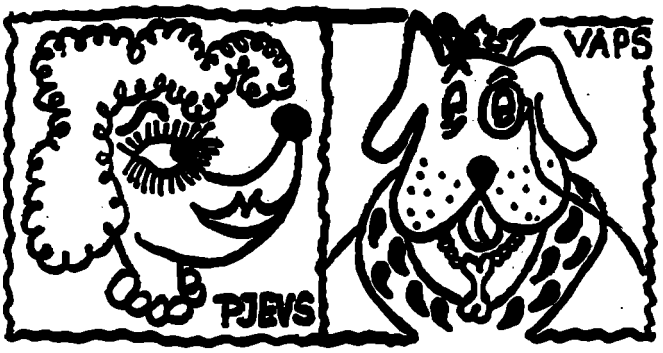

»Hundeliv«

»Kongelige tafler«

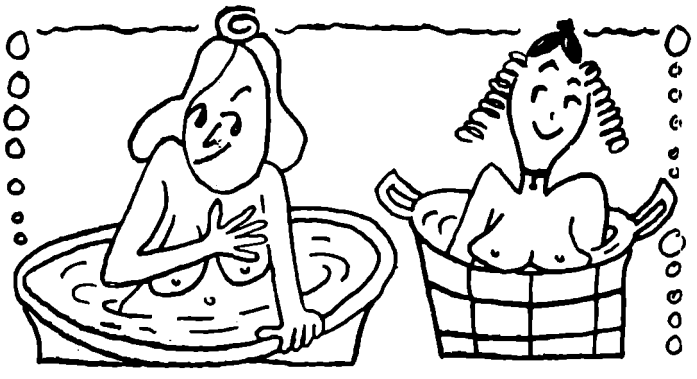

»Større renlighed i forsigtige vendinger«

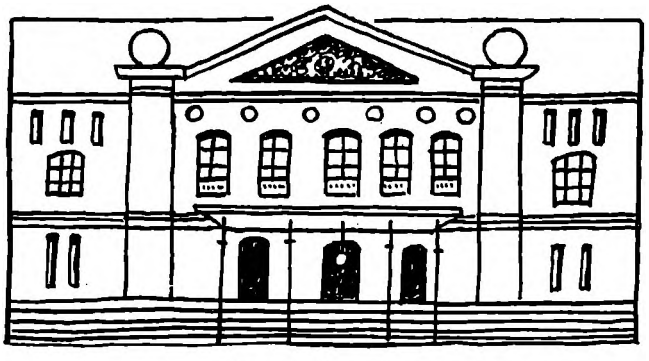

»Det gamle teater«

at dræbe løsgående hunde. Uhyggelige drabsscener udspilledes i gaderne, mens borgerskabets velhægede hjemmehunde indolente så til fra deres bløde stramajbroderede silkepuder i vindueskarmene.

Borgerskabets hunde nød go'e dage. Kongehusets firbenede kæledægger nød naturligvis kongelige dage. Frederik 4's yndlingshund havde en negerdreng til sin opvartning og overværede sin konges salving i Frederiksborg slotskirke fra sin egen private loge i koret mellem tronen og alteret. Christian 5's gamle hund »Tullefas« var en ren hund efter spanskvin og gik sjældent i sin kostbart udstyrede himmelseng uden en ordentlig fjer på. Iført hermelinskantet pelsdækken blev »Tullefas« malet i naturlig størrelse af en af tidens store kunstnere og portrættet anbragt i kongens sovekammer side om side med dronningens portræt. På Holbergs tid indførte Christian 6's dronning Sofie Magdalene (af Kulmbach-Bayreuth) tyske moppehunde. Og straks gik der mode i mopper. Under Frederik 5 indførtes indførtes slanke engelske mynder til ære for monarkens engelskfødte og af alle forgudede dronning Louise. Og så var moppens dage talte. Christian 7's yndlingshund hed »Gourmand« og var *tresproget.* Kongen påstod, han førte lange dybsindige samtaler med den på tysk, fransk og engelsk. »Gourmand« var ligesom sin herre meget teaterinteresseret og sad ved hans side i hofteatret og fulgte forestillingerne med et så idiotisk henrevet udtryk i sit hundeansigt, at skuespillerne havde det største besvær med at gennemføre deres roller for grin. »Gourmand« blev benådet med kammerherrenøglen og tilhørte altså rangklassen. Langtfra noget hundeliv!

Kongelige tafler

I gamle dages København, når de kongelige herskaber holdt gallataffel i riddersalen på Christiansborg, var der adgang for københavnerne til galleriet, der omgav salen, og hvorfra man frit kunne beglo majestæternes gæstebud. Under den pietistiske Chr. 6. var gallataflet uden glans og glød, liv og varme. Det var urtethe og vandfortyndet vin, der fyldte de slebne flakoner og ciselerede pokaler, og snerpelæbede, plirøjede og hældøredе gamle gimper af tyske hoffrøkner og gnavne galdegule markgrever, der figurerede ved bordet. Kort sagt, en kedelig forestilling at skue.

Anderledes ved Struensee's og Caroline Mathildes gallatafler. Her var der liv og varme nok, omend trækplastret for galleri-publikummet så afgjort var den sindsvage monark, Christian 7.s besynderlige excesser, som f.eks. når han ugenert slap en vind ved bordet, kastede vinsjatter i hovedet på fremmede diplomater eller drillede sin arme borddame ved at rive hendes højt opsatte frisure ned og højlydt kalde hende en gammel dragonhest!

Frederik 6.s tafler var festlige uden at være ekstravagante. Selv lod den folkekære monark de mere raffinerede retter gå forbi og holdt sig, som det var hans vane året igennem, til en simpel gang kogt oksebryst med flødestuvede gulerødder. Men som regel faldt han hurtigt i søvn ved taflet. Hans dag var lang. Oppe kl. hal' 7 til militærøvelser, og først i seng på slottet henad kl. hal' et (efter kærlighedsvisit hos elskerinden på Toldbodvej).

Christian 8. var derimod en stor gourmand, der indforskrev Strasbourger-postejer, fasaner fra Bøhmen og vildsvinehoveder fra Lauenburg til sine tafler og lod pokalerne fylde med den berømte Rosenborgvin fra 1598, der var sort som blæk og temmelig syrlig, men med et stykke sukker i glasset »ildnede blodet, løftede sindet og potenserede livskraften«.

Galleripublikummet, der i forvejen var højt til vejrs, følte sig alene af duften af Rosenborgvinen løftet op i et endnu højere – og lysere og skønnere og lettere luftlag. Næsten som om de var i det Tivoli, Chr. 8. havde givet dem for at blive fri for deres krav om selvstyre og folkeregimente!

Større renlighed i forsigtige vendinger

Indtil begyndelsen af forrige århundrede var der ikke offentlige badeanstalter i København, når undtages et par små primitive søbadehuse i havneløbet. Men adskillelsen mellem afdelingen for mænd og kvinder bestod kun i et stykke sækkelærred, og det var altid revet i stykker, så i hvert fald damerne ikke var glade for at gå der.

Så var der en københavnsk læge, Clemens Tode, som startede et blad, der hed »Sundhedstidende«, og hvori han slog til lyd for bade og større brug af sæbe og vand. Han var alt for klog til ligefrem at sige til københavnerne, at de var nogle grise. Han valgte at komme med sin opfordring til større renlighed i forsigtige og elskværdige vendinger.

Han skrev i sit blad: »Kære frue! Det er slet ikke så svært at komme i bad. Tag og indbyd en veninde. Når hun er kommet, tag da en stor vaskebalje, kom varmt vand i og anbring en skammel i baljen. Klæd Dem af og sæt Dem på skammelen i baljen. Sæb Dem godt ind og bed Deres veninde hente en stor urtegårdsvandkande, fylde den med koldt vand ... eller om De vil: kuldslået vand ... og gå rundt om baljen og douche Dem, til sæben er skyllet bort. Bagefter kan Deres veninde tage plads i baljen, og De selv, kære frue, hælde hende over med vandkanden!«

Hvordan tog københavnerinderne nu denne opfordring? De blev smækfornærmede. De kaldte ham en sanselig, sjofel og uanstændig fyr med en betændt fantasi. Den arme Tode måtte forandre bladets navn fra »Sundhedstidende« til »Nye Sundhedstidende«, hvori han ikke mælede et ord om hverken hjemmebade eller søbade, men udelukkende holdt sig til at give mere almindelige og mindre brandfarlige anvisninger på legemspleje.

»Fra en om og skør tid«

Det gamle teater

Husker De det gamle »Casino« i Amaliegade? Vor barndoms herlige teater med de bløde røde plydses-stole (måske i erindringen mageligere, end de i virkeligheden var). Her fik man som barn sine første strålende teateroplevelser i folkekomedier som »Kaptajn Grants børn«, »Gøngehøvdingen«, »Jorden rundt ...« og »Ridderen af Randers bro«. Senere, som halvvoksne, sad man her med sin allerførste lille blonde elskede og krammede skiftevis konfektposen og pigens lille svedige næve, når »Trilby« gik over scenen, og Gerda Madsen sang så dejligt sørreligt om »Ben Bolt«. Man husker »Tante Kramers testamente« med Amanda Lund og hendes herlige slutreplik i 2. akt: *»Nu dræger den stakkels dromedær ud i ørkningen!«* Man mindes William Bewer. Han og Casino var jo ét! Efter teatrets sidste tæppefald i 1939 købte Bewer en af »Casino«s røde plydses-stole, og han og hans kone påstod, at de om aftenen kunne høre den gamle stol spøge inde i spisestuen, når de var gået i seng. Den klaprede med sædet, og der lød konfektposeraslen, knitren af silkekjoler og den traditionelle teaterhoste.

Oprindelig var Casino-bygningen statsministerbolig. Senere overtog københavnernes forlystelsesråd, Tivoli-Carstensen, bygningen og indrettede den til »Kjøbenhavns Vinter-Tivoli«, hvilket gav ham endnu et kælenavn: *Greven af Casino!* I 1850'erne dannede »Casino« rammen om en række maskerader, der begyndte pænt og borgerligt, men endte med at udarte til rene demimondeorgier. I 80'erne spillede man Strindberg og »Pigernes Jens«. For ikke at tale om »Barn i kirke« med Frederik Jensen som en uforglemmelig balletmester Stork! O, vor barndoms og tidligste ungdoms brogede kunsttempel!

»Kik i vejviseren«

Kik i vejviseren!

Københavns første officielle vejviser, udgivet i 1770'erne som praktisk adressebog af den i københavnerhistorien be-

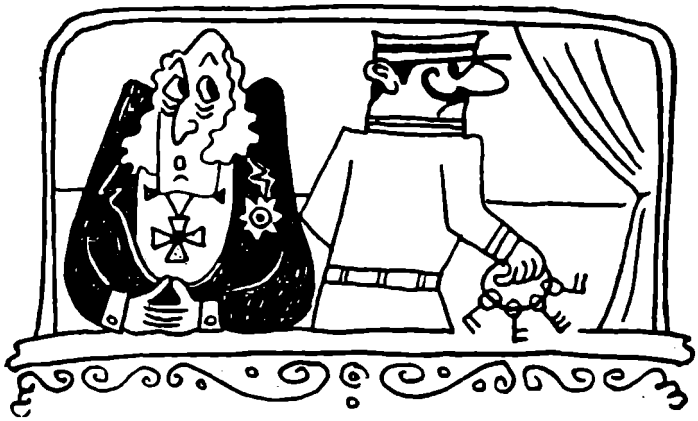

»Verdens mest træfsikre Teater-devise«

rømmelige agent Hans Holck, var som sig hør og bør en vejviser, et sagligt lille værk, som ingen adressat eller adressesøgende kunne tage forargelse af. – Anderledes med en vejviser af mere uofficiel karakter, som et halvt hundrede år tidligere blev udgivet i København af en forløben teolog, litterat og svirebror Hans Barhow fra Eilertsens collegium. Barhow havde sin egen måde at skrive vejviser på. Han rendte fra hus til hus i byen og nedskrev ordrét, hvad tjenestefolkene og de handlende berettede af sladder og pjank om beboerne.

Her er et par prøver fra Barhows vejviser: *Østergade:* Her bor Sjulin. Sidder i vinduet den slagne dag og måber! Han har en datter, der vrikker med enden, når hun går! *Store Kirkestræde:* Højesteretsadvokat Brun. Han får prygl af sin kones søskendebarn. *Skvaldergade:* Stolemager Popgras. Fattig, men har mange børn. Han lejer sine døtre ud til grev Rantzau, der spadserer med dem i kongens have. *St. Kongensgade:* Regimentskvartermester Ursin. Han skifter buxer, når han går ud(!) *Laxegade:* Her bor bødker Brok. Præsten ved Nikolaj ligger i med konen! *Hummergade:* Controlleur Hauch. Hans kone er en satan med en stor næse!

»Stævnemøde«

Af mere uskyldig art er en adresse i *Lille Kongensgade:* Feddersen, urtekræmmer. Har sin søsterdatter hos sig. Køn pige. Hun skal giftes med barbersvenden med de kolde hænder på hjørnet til påske!

Ligefrem poetisk er Barhow ved en adresseopgivelse i *Admiralgade:* Her bor den søde pige, der så sig tilbage over skulderen, da jeg gik forbi. O, mit hjerte!

Men der er alligevel ikke noget at sige til, at der blev røre i den københavnske andedam, da byens borgere begyndte at slå op i den barhowske vejviser!

Fra en øm og skør tid!

Frederiks kirke i Bre'gade (for himlens skyld ikke *Bredgade)* bliver almindeligvis kaldt Marmorkirken, endskønt den slet ikke er opført af marmor, men af Faxe- og Ølands-kalksten. Men marmor var det materiale, man så godt som oprindeligt havde tænkt at benytte til opførelsen af denne, det fornemme københavnerkvarters sognekirke, dels for at få lidt gang i den norske marmorindustri, dels fordi kirken var tænkt at skulle stå for eftertiden som et imponerende monument for den oldenborgske kongefamilies 300 års jubilæum i 1749. Grunden, hvorpå Marmorkirken er beliggende, var oprindeligt Frederik 4.s datter, Sofie Amalies, om jeg så må sige kongelige kolonihave, som skænkedes til det ædle familieformål. Det viste sig imidlertid snart, at det blev en alt for dyr historie at bygge kirken af marmor, og arbejdet standsede 1770, hvorpå den påbegyndte Marmorkirkebygning i over et århundrede henlå som en malerisk ruin.

Men nu kommer det interessante. For nyklassicismens følsomme sjæle, der drømte sentimentalt om en svunden guldalders herligheder, blev Marmorkirkepladsen mere end blot en malerisk ruin. Her på den øde plads, hvor gulvet var grønsvær og himlen loft, følte romantikerne sig i Arkadien, langt borte fra hverdagens jammer og trivialiteter. Hvorfor rejse til Italien for at hente sød vemodsstemning over Colosseum og Sybilletemplet, når man mellem marmorresterne i Bre'gade (dengang Norgesgade) kunne opleve det samme. Særlig søgt var kirkepladsen i stormfulde nætter med glimt af måneskin mellem forrevne skyer. Sværmeriet gik så vidt, at man lagde kranse på indbildte gravsteder i ruinerne eller tog sin elskede med til en andagt mellem kapitæler og pilastre, og knælende i måneskinnet tilsvor den arme pige *evigt* at ville respektere hendes dyd! Det var en øm og en skør tid. Men mens romantikerne sukkede og forsagede, arbejdede mere virkelighedsnære sjæle på en praktisk udnyttelse af ruinen. F.eks. opførelse af et museum til Thorvaldsens værker, eller et udkigstårn for københavnerne, så de tydeligt ku' se Sverige. Men det blev først i 1870'erne, at den dynamiske etatsråd Tietgen, delvis af sin egen formue lod opføre den nuværende Frederiks kirke, hvis guldribbede kuppel er Nordens største og Europas sjettestørste!

Verdens mest træfsikre teater-devise

I det ældste kongelige teater, opført 1748, fandtes på muren en indskrift, der belærte teatergængerne om at belé de menneskelige skrøbeligheder, dårligheder og udyder, for derved at lære deres egne skrøbeligheder at kende, rette dem, forandre sig og forbedre sig fra det uanstændige til det anstændige, fra det onde til det gode, fra udyd til dyd. Kort sagt, en ordentlig gang moralsk lak! Endvidere var inde i teatret, over scenen, anbragt en latinsk indskrift, der oversat lød: *»Ej komme inden disse døre, hvad hæsligt er at se og høre.«* Da skuepladsen ombyggedes 1774, forandredes sceneindskriften til *»Ei blot til lyst«,* som hævdes at være den mest træfsikre teaterdevise i verden – og det skal jo nok passe. Ikke desto mindre var direktionen utilfreds med ordlyden og lyttede villigt til nye forslag som *»Til lyst og lære«. »Skuer her verdens løb«. »Lær, når de leer; når du græder, lær«.* O.s.v. indtil gulvbræddebidende trivialitet. Til sidst bestemte man sig for at erstatte *»Ei blot til lyst«* med *»Sæderne lutres ved latteren«.* Men her havde man glemt at regne med publikum, der som bekendt betaler en væsentlig del af gildet. Protesterne mod den nye devise var så voldsomme, at direktionen snart måtte sætte *»Ei blot til lyst«* op igen. Det var i 1818!

Omtrent samtidig fik teatret det nu så berømte fortæppe med englene, der trækker draperiet til side for Akropolis. Det blev malt af historiemaleren J. L. Lund og er adskillige gange fornyet. Til det kgl. teater, vi kender i dag og som opførtes 1874, lavede maleren Otto Bache en større kopi, hvor han som model til den største af de lyshårede engledrenge benyttede ansigtet af en kendt, meget smuk dragonløjtnant, der i 80'erne fra fortæppestof blev forsidestof i pressen, idet han, grebet af kærlighed til en berømt cirkusrytterske, forfulgte hende tværs gennem Europa for at ende sine dage i manegesmuldet i et fransk cirkus, strakt til jorden af seks velrettede revolverskud fra hendes krænkede ægtemand. Akropolis-fortæppet fra det gamle kgl. teater endte sine dage i den glade og folkelige varieté »Vennelyst« på Amager.

Inden vi slutter med det kgl. teater, kommer jeg til at tænke på hin logeoplukker på balkonen, der ved siden af sin aftentjeneste på teatret, om dagen røgtede en stilling som arrestforvarer ved tugt- og rasphuset på Christianshavn. Det fortælles om ham, at han en aften, endnu i vanen fra dagtjenesten som celleoplukker, forglemte sig i den grad, da han skulle lukke en fin ældre, lidt forsigtigt sjokkende Geheimeråd ind i balkonlogen, at han gav excellencen et kraftigt puf i ryggen, idet han brummede: *»Nå, ka' han så se at komme ind med sig, Jens Brækjern!«*

Harry Kaae

Begynd allerede i dag at samle på

KØBENHAVNER-MINDER

1. samling
(kun få tilbage)

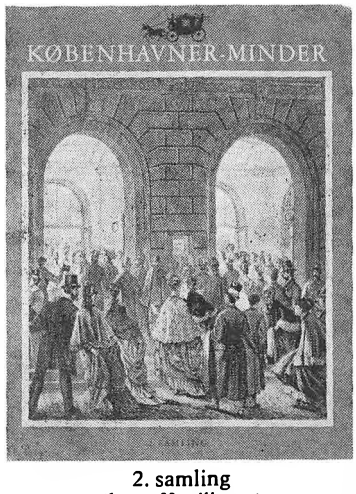

2. samling
(kun få tilbage)

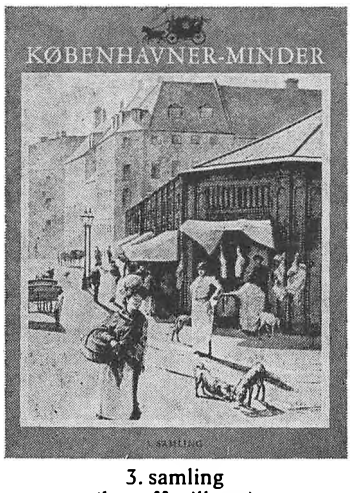

3. samling
(kun få tilbage)

5. samling
(fås endnu)

Forlang altid Københavner-Minder selvom hæfterne nu skiftevis er benævnt Københavner-Minder, Københavner-Jul, Københavner-Minder, Københavner-Jul o.s.v. Nummereringen på samlingerne er alligevel fortløbende ... 4, 5, 6, 7, 8 o.s.v. Københavner-Minder er den officielle titel på begge hæfter.

ET PRAGTFULDT SAMLEVÆRK - VÆRD AT EJE - VÆRD AT LÆSE

GAMLE NUMRE AF KØBENHAVNER-JUL

Af de tidligere numre findes endnu et mindre antal af 1962 og 1965. Samtlige andre årgange udsolgt. Vil De sikre Dem Københavner-Jul bør De forudbestille det hos Deres boghandler eller direkte fra forlaget.

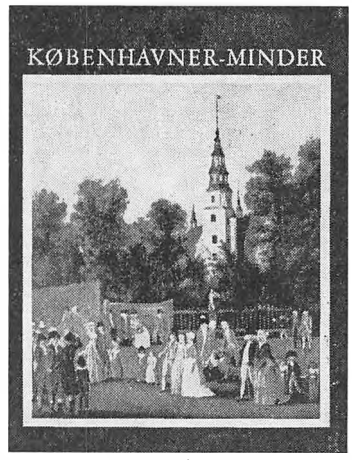

6. samling (fås endnu)

1966 (fås endnu)

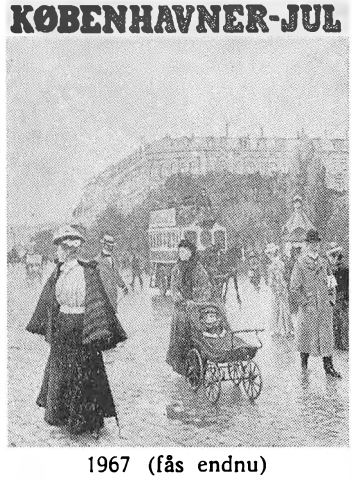

1967 (fås endnu)

1968 (fås endnu)

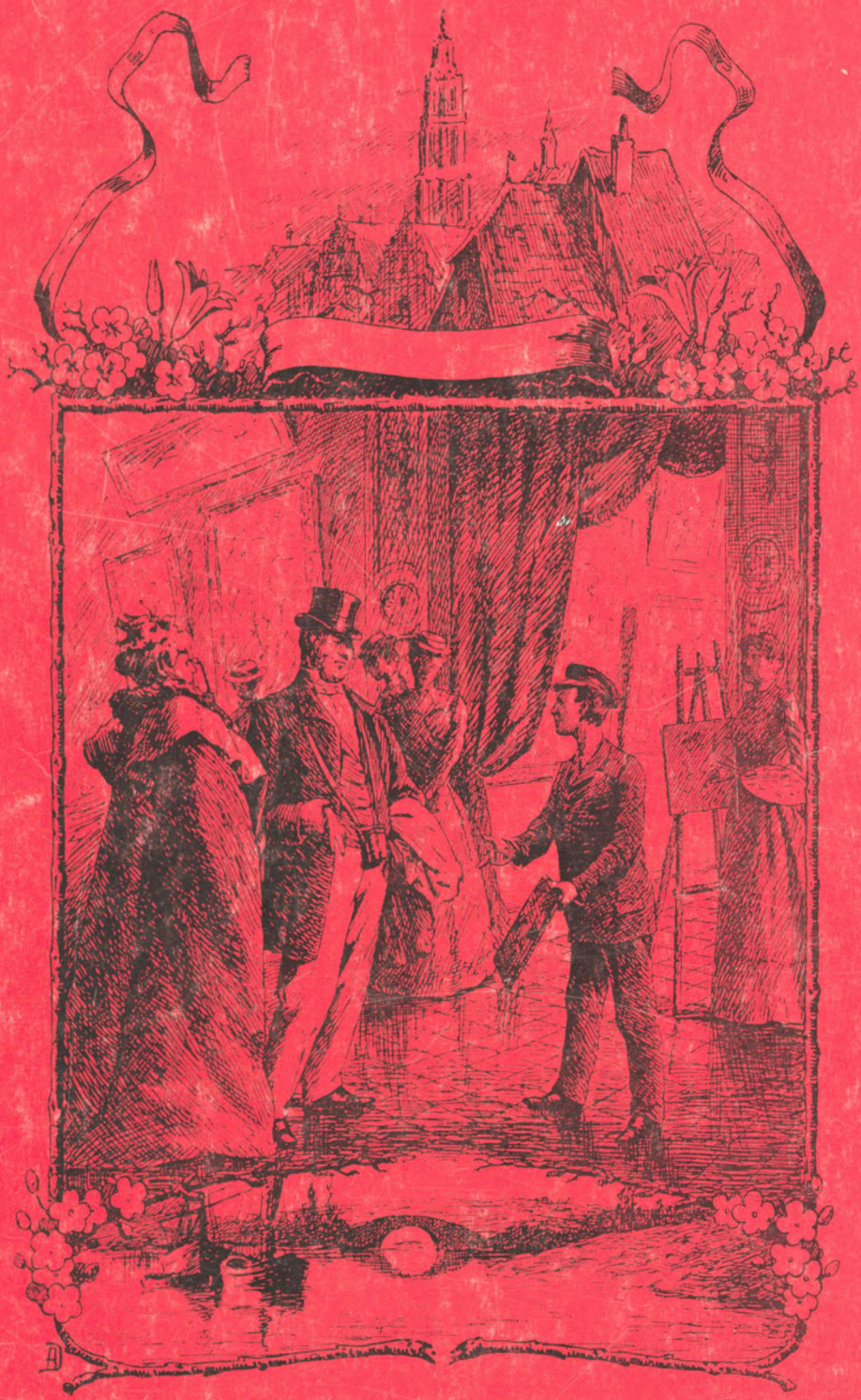

Tegning fra »Frivillig lærling i den danske flåde i firserne«
af Peer Scavenius (side 39)